ROMÂNIĬ

FAȚĂ DE

SÂRBĬ ȘI BULGARĬ

MAI ALES CU PRIVIRE LA

CHESTIA MACEDO-ROMÂNĂ

DE

ILIE BĂRBULESCU
Laureat al Academiei Romane
Sub-director al Arhivelor Statului

BUCURESCI
TIPOGRAFIA „UNIVERSITARĂ" A. G. BRĂTĂNESCU
30, STRADA ACADEMIEI, 30
1905.

PREFAŢĂ

Popoarelor, în raporturile dintre dânsele, adese-orĭ li se 'ntâmplă ceea ce şi indivizilor singuraticĭ în Societate, ca, adică, prin mişcarea complicată a împrejurărilor, o părere, fie bună fie rea dar greşită despre ele şi activitatea lor, să se formuleze, să se cristalizeze, să prindă rădăcinĭ şi ast-fel să se perindeze 'n curgerea nestăvilită a vremilor... E fenomenul sociologic surprins de alt-fel şi fixat încă de La Fontaine în cunoscuta-ĭ formulare : «C'est souvent du hasard que naît l'opinion, et c'est l'opinion qui fait toujours la vogue».

Dar, precum datoria Societăţiĭ este de a căuta să fie dreaptă, reducând pe fie-care individ la adevărata sa valoare, tot ast-fel şi Istoria 'ĭ datoare, când poate, să combată prejudecăţile greşite, dând maĭ ales fie-căruĭ popor ce i se cuvine.

Acesta din urmă e, în mare parte, scopul lucrăriĭ de faţă. Căcĭ, într'adevăr, printr'însa se dovedeşte maĭ întâĭ că în veacurile trecute, precum era o exagerare în bine, pornită din curentul cu sentimente filo-slave de la noĭ, faĭma că Sârbiĭ ar fi singuriĭ „prea înţelepţĭ", tot ast-fel era o exagerare în răŭ, stârnită de reacţia curentuluĭ protivnic anti-slav, părerea, perindată şi până astă-zĭ în popor, că aceĭa ar fi din potrivă „prea proştĭ.» Apoĭ, tot de aceea maĭ dovedesc că, în aceeaşĭ veche perioadă a slavonismuluĭ, era predomnitor în vĭaţa socială a Principatelor

noastre nu bulgarismul — cum greşit s'a crezut — ci sârbismul, atât sub formă proprie sârbească cât şi sub formă macedoneană: în limba româno-slavă, în biserică, în vĭaţa economică şi socială 'n general. Precum ĭarăşĭ, maĭ arăt, relativ la timpul nostru de acum, că e o prejudecată greşită părerea, ce s'a răspândit şi între noĭ, că Slaviĭ macedonenĭ aŭ fost şi ar fi încă netăgăduit Bulgarĭ ĭar nu Sârbĭ, şi că, decĭ, numaĭ Bulgariĭ ĭar nu Sârbiĭ, dintre aceştĭ Slavĭ, ar avea drepturĭ etnografice şi istorice în Macedonia.

Dar, în afară de această ţintă cu caracter negativ, lucrarea de faţă maĭ are, în legătură cu cele de sus, şi un rost pozitiv saŭ maĭ bine constructiv. Căcĭ tot printr'însa se arată, că tendinţele de acum ale Bulgarilor şi Sârbilor faţă de Regatul nostru ne învaţă că: în îndrumarea ce dăm Chestieĭ Macedo-române ar trebui să ne conducem maĭ întâĭ *după interesele* politice ale Românieĭ *şi numaĭ* în al doilea plan *după cele* culturale *armâneştĭ (p. 86), — aşa dar contrariŭ de cum se lucrează astă-zĭ.*

In maĭ toate punctele esenţiale din această lucrare am părerĭ deosebite de cele ale ştiinţeĭ de astă-zĭ, ba odată îmĭ permit chĭar a nu fi de acord nicĭ cu diplomaţia noastră. Ast-fel cred însă eŭ despre acelea, şi pentru că această credinţă mĭ-e întemeĭată pe izvoare şi constatărĭ nouĭ, socot că nicĭ răŭ nu fac şi nicĭ nefolositor nu voĭ fi — spunând-o.

ILIE BARBULESCU.

Bucureştĭ 15 Decembrie 1904.

LUPTA ACTUALĂ

DINTRE

SÂRBI ȘI BULGARI

ȘI

ROLUL ROMÂNIEI ȘI MACEDO-ROMÂNILOR FAȚĂ DE DÂNȘII ÎN MACEDONIA

In lupta cea vecĭnică și firească pentru existență, fiecare individ, decĭ fiecare dintre noĭ, pentru ca să trăĭască, să-șĭ asigure viața și să o ducă maĭ departe dezvoltând-o, trebue să facă în *acelașĭ timp* o îndoită și împărechiată lucrare, trebue adică să facă o *acțiune pozitivă* și alta *negativă*. Prin acțiunea *pozitivă* noĭ muncim—de regulă pe o cale cinstită și demnă—ca să ne producem, câștigăm și să asimilăm elementele de carĭ avem nevoe pentru păstrarea și dezvoltarea vieții noastre fizice, morale și intelectuale. Prin acțiunea *negativă* însă căutăm și trebue să ne silim pe de o parte spre a *ocroti* lucrările celeĭ pozitive și rezultatele dobândite printr'însa, iară pe de alta spre a *neutraliza* saŭ a zădărnici tendințele protivnice existențiĭ și dezvoltăriĭ individualitățiĭ noastre ale altor indivizĭ carĭ, fie din invidie, fie din răutate, fie din ambițiĭ imorale, ba de multe orĭ chiar din ne

voĭa lor de a trăi, ar căuta să lovească şi să zăticnească traĭul şi mersul nostru înainte.

Intocmaĭ ca un individ, tot astfel statul saŭ poporul, în fireasca lor luptă pentru existenţă şi propăşire, trebue să facă în acelaş timp o acţiune pozitivă şi alta negativă. Prin acţiunea pozitivă el — statul saŭ poporul — caută să stăpânească şi să utilizeze forţele fizice, chimice şi alte elemente morale ale naturiĭ înconjurătoare saŭ maĭ îndepărtate. Prin acţiunea negativă însă, ca orĭ şi care individ, statul saŭ poporul caută pe de o parte să ocrotească lucrarea celeĭ pozitive, ĭară pe de alta să cunoască şi să pareze, să neutralizeze şi să zădărnicească *la vreme* tendinţele izvorâte din ideĭ şi sentimente protivnice desvoltăriĭ lor individuale şi unitare—tendinţĭ ale altor state şi altor popoare, dimprejur maĭ ales.

Ca orĭcare alt stat şi popor, tot astfel şi Statul saŭ Poporul Românesc, spre a-şĭ asigura existenţa şi a şĭ-o duce propăşitor maĭ departe, cată să facă aceeaşĭ îndoită acţiune pozitivă şi negativă în acelaş timp. Noĭ, dar, de asemenĭ, spre a ne ocroti lucrarea celeĭ pozitive, trebue să facem din vreme şi mereŭ o acţiune negativă de cunoaştere şi neutralizare saŭ zădărnicire a tendinţelor protivnice existenţiĭ noastre politico-naţionale ale neamurilor şi statelor dimprejur maĭ ales : Maghiariĭ, Ruşiĭ, Bulgariĭ şi Sârbiĭ.

Interesant ar fi, ba chiar plin de însemnătate pentru noĭ, să vedem acum gândirea şi tendinţele politico-naţionale ce hrănesc faţă de Statul şi Poporul Românesc fiecare din ceĭ patru vecinĭ pomenițĭ ; pentru ca apoi să ne dăm seamă şi să ştim, pe temeĭurĭ po-

zitive şi reale, *cum să îndrumăm* necesara noastră acţiune negativă faţă de toţĭ. Ne mărginim însă, de o camdată, la cercetarea acestor lucrurĭ cu privire numaĭ la Sârbĭ şi Bulgarĭ. Şi facem această alegere — lăsând la o parte pe Maghiarĭ şi Ruşĭ — nu numaĭ pentru că subĭectul ar fi prea întins, ci maĭ ales din pricina altor motive precumpănitoare. O facem pentru că studierea cu deamănuntul a acestor chestiunĭ ne-a dat convingerea că, maĭ ales raporturile dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ între dânşiĭ în Macedonia, precum şi tendinţele lor faţă de Statul şi Poporul Românesc, ne sunt nu numaĭ slab dar chĭar falş cunoscute. Şi le cunoaştem falş, pentru că noĭ *nu le ştim din cercetarea directă făcută de noĭ înşişĭ* a acelor raporturĭ şi tendinţĭ, ci din ceeace uniĭ maĭ marcanţĭ, saŭ pe carĭ îĭ presupunem astfel, dintre oameniĭ acelor popoare ne declară în anumite ocaziĭ (s. ex. la interviewurĭ saŭ în discursurĭ la solemnităţĭ); şi încă, le maĭ cunoaştem falş pentru că, *neştiind limbile acestor popoare slave*, decĭ nicĭ mişcările intelectuale şi de fapt sufleteştĭ ale lor, pe carĭ le arată în toată golicĭunea numaĭ în ceeace scriŭ în cărţile şi publicaţiile lor bulgare saŭ sârbeştĭ, *suntem reduşĭ a ne lumina asupra lor numaĭ din spusele preseĭ saŭ ale publicaţiilor occidentale,* franceze saŭ germane maĭ ales. Şi, în toate aceste lipsurĭ ale noastre, pentru nişte chestiĭ ca acestea de carĭ pare că nu ne-am dat seama că ne sunt vitale, n-am băgat bine de seamă nicĭ că acele discursurĭ de la solemnităţĭ saŭ interviewurĭ nu corespund stăriĭ sufleteştĭ *generale şi reale* pe care Bulgariĭ în general o hrănesc faţă de Românĭ şi Ro-

mânia, şi nicĭ că presa occidentală suferă şi ea, poate, de aceleaşĭ defecte de necunoaştere ca noĭ. Şi luminându-ne în acele chestiĭ din spusele acesteĭ prese, maĭ ales, nu am băgat de seamă—(pentru că, neştiind şi ce spun presa şi publicaţiile bulgare saŭ sârbeştĭ, drept e că nicĭ n-am avut prin ce să băgăm de seamă)—că ea,—fie că se întemeĭază pe date propriĭ ale cercetăriĭ oamenilor săĭ carĭ însă maĭ tot-dauna nu ştiŭ nicĭ bulgăreşte nicĭ sârbeşte, fie că-ĭ daŭ acele date Bulgariĭ saŭ Sârbiĭ înşişĭ, — saŭ nu destăĭnueşte de cât aceeace nu atinge interesele sale politice şi naţionale; saŭ că de ceeace nu o interesează nu spune nimic, cu toate că, poate aceste lucrurĭ nespuse ar fi pentru interesele noastre cu totul importante ; saŭ de cele maĭ multe orĭ, din pricina lipseĭ de control provenite din neştiinţa limbiĭ şi mişcăriĭ intelectuale a acelor popoare slave în limba şi ţara lor, ne împărtăşeşte faptele şi stările nu cum ele sunt în realitate, ci cum i le-aŭ inspirat ceĭ maĭ iscusiţĭ dintre aceĭ concurenţĭ în Macedonia: de regulă Bulgariĭ.

Despre Maghiarĭ şi Ruşĭ însă aceste fapte ne sunt mult maĭ bine cunoscute, cu deosebire fiind-că adevărata şi reala mişcare actuală a sufletuluĭ lor le cunoaştem în chiar limbile lor,—prin fraţiĭ Românĭ din Ungaria şi Basarabia maĭ cu seamă. Iată întâiul motiv pentru care ne mărginim acum a vorbi despre Sârbĭ şi Bulgarĭ. Dar pe lângă acesta maĭ este şi un altul, anume gândul că eŭ, prin împrejurărĭ cunoscând mişcarea intelectuală a acestor două popoare la dânsele acasă şi în chiar limbile lor sârbă saŭ bulgară, voĭ putea fi realmente folositor, uneorĭ îndreptând câteva

ideĭ greşite insinuate la noĭ maĭ ales din occident, iar alte dăţĭ împărtăşind câteva fapte nouĭ acelor carĭ urmăresc, cu un spirit maĭ cuprinzător, chestia macedoneană şi interesele românizmuluĭ în Macedonia. In sfârşit, al treilea motiv e că cunoaşterea maĭ precisă şi clară a sufletuluĭ în acţiune bulgar şi sârb mĭ-a înrădăcinat în minte-mĭ convingerea că, de vom dăĭnui încă în această falşă cunoaştere a luĭ de acum, şi de nu vom şti din vreme cum să îndrumăm acţiunea noastră negativă faţă de Bulgarĭ şi Sârbĭ, atuncĭ mult maĭ curând de cât ne închipuim vom avea de lucru peste Dunăre de cât peste Carpaţĭ saŭ Prut.

Iată de ce mĭ-am propus a vorbi în acest loc despre veciniĭ noştri imediaţĭ de peste Dunăre, şi anume despre: *„Lupta actuală dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ, şi rolul Românieĭ şi al Macedo-Românilor faţă de dânşiĭ în Macedonia“*.

Şi am ales cercetarea raporturilor dintre aceste state şi popoare nu în altă parte ci în Macedonia, fiindcă, din cunoaşterea lor maĭ ales acolo, ni se desprind nouă clare tendinţele ce ele aŭ şi hrănesc faţă de România, precum şi direcţia ce noĭ trebue să dăm acţiuniĭ noastre negative faţă de dânsele.

Dar pentru ca pe acestea să le înţelegem lămurit, şi pentru ca din cunoaşterea lor să ne putem făuri energiĭ naţionale, va trebui să le vedem din treĭ puncte de vedere; şi anume să clarificăm:

Din ce constă lupta dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ în Macedonia, şi pe ce raţiunĭ se întemeĭază dânsa;

Carĭ sunt tendinţele politico-naţionale ale statelor şi popoarelor acestora faţă de România şi Românĭ; şi

Ca o consecinţă din acestea : cum trebue să îndrumăm noĭ acţiunea noastră negativă faţă de fiecare din aceştĭ doĭ concurenţĭ în Macedonia.

I

LUPTA DINTRE SÂRBI ŞI BULGARI

PENTU

MACEDONIA

Cunoscut e că în mozaicul de popoare : elene de o parte, ĭară de alta latine, (în carĭ putem enumăra nu numaĭ pe Macedo-Românĭ ci şi pe fraţiĭ lor de sânge Albaneziĭ), precum şi slave în care intră Şârbiĭ şi Bulgariĭ, — cunoscut e, zic, că în acest mozaic de popoare carĭ alcătuesc, dimpreună cu Turciĭ, provincia semiluneĭ Macedonia, nu existaŭ, înainte de sfârşitul celuĭ d'al XVIII veac saŭ şi maĭ bine de începutul celuĭ al XIX, lupte pe tema naţionalităţilor; ci toţĭ aceĭa, învăluiţĭ în marama neguroasă a pravoslavieĭ greceştĭ, chiar dacă în casele lor vorbeaŭ limba neamuluĭ din care se trăgeaŭ, în suflete însă nu aveaŭ o conştiinţă clară, ba de cele maĭ multe orĭ nicĭ n'aveaŭ o altă conştiinţă naţională de cât pe aceea că sunt Grecĭ. De la începutul veaculuĭ al XIX însă, maĭ cu seamă subt îmboldul general al ideilor de naţionalism stârnit încă de marea revoluţie franceză şi de dânsa zvârlite în conştiinţele adormite ale neamurilor din Europa balcanică, Bulgariĭ încep ceĭ dintâĭ a se trezi şi a-şĭ da seama de neamul sla-

vonesc din care se trag. De atuncĭ eĭ, maĭ ales din Principat, prin îndemnurile unor bărbaţĭ de acţiune, entuziasm şi condeĭ, pornesc şi maĭ departe, în Macedonia, la Slaviĭ de acolo, mişcarea de propagandă naţionalistă *bulgară*. Propagandiştiĭ Bulgarĭ, dând aci de o populaţie a căreĭ conştiinţă slavă era cu totul vagă şi confuză, când ea nu era de tot grecizată, printr'o pricepută, statornică şi stăruitoare lucrare strecoară în scurtă vreme în sufletul uneĭ marĭ părţĭ dintr'însa convingerea că ea e anume de neam bulgar, fiind-că, o învaţă dânşiĭ, bulgărească e limba ce o vorbeşte; şi pe lângă aceasta încă, maĭ izbutesc să-ĭ făurească în suflete, ca energie naţională *bulgară*, credinţa că Macedonia, care azĭ ar fi locuită statornic maĭ ales de Bulgarĭ, şi în vremile trecute a fost ea stăpânită de părinţiĭ şi moşiĭ acestora de astăzĭ, ast-fel că, decĭ, tot de Bulgarĭ, ĭar nu de Turcĭ şi nicĭ de nimenĭ altul nu se cade să fie condusă în viitor.

Iar printr-această îndemânatecă propagandă, Bulgariĭ izbutesc ca, în scurtă vreme, o foarte mare parte din populaţia slavă a Macedonieĭ să se creadă bulgărească, şi ca, sprijiniţĭ şi de stăruinţele Rusieĭ, să-şĭ dobândească la 1871 chĭar o biserică proprie bulgară, Exarchatul, care le sluji drept noŭ mijloc de bulgarificare. Şi de atuncĭ, până maĭ în aniĭ din urmă, propaganda bulgară, prin biserică şi şcoală maĭ ales, păşi cam tot biruitoare în bulgarizarea conştiinţeĭ Slavilor macedonenĭ.

Dară, pe de altă parte, numaĭ că ceva maĭ târziŭ de cât Bulgariĭ, subt îmboldul aceloraşĭ împrejurărĭ

generale ca aceştĭa, încep şi Sârbiĭ să se trezească în sensul uneĭ vieţuirĭ naţionale propriĭ sârbeştĭ. Şi la rândul lor, şi dânşiĭ încep, maĭ ales din Principat să-şĭ întindă în Macedonia, la Slaviĭ de acolo, gândul de mărire a neamuluĭ şi statuluĭ lor. Căcĭ, întocmaĭ ca Bulgariĭ şi alăturĭ de dânşiĭ, pornesc şi Sârbiĭ printre Slaviĭ macedonenĭ—carĭ când nu eraŭ de tot grecizaţĭ în suflete, nu aveaŭ altă conştiinţă de cât una confuză şi vagă *slavonă*—o propagandă naţionalistă *sârbească;* să-ĭ înveţe că limba ce eĭ vorbesc e aceea sârbă, şi că, Sârbiĭ fiind chĭar moşiĭ şi strămoşiĭ lor carĭ aŭ locuit statornic şi aŭ stăpânit în vremurile trecute Maccdonia, această provincie numaĭ de Sârbĭ, iar nu de Turcĭ şi nicĭ de nimenĭ altul, se cade să fie condusă în viitor. Iar aceste ideĭ se sileşte propaganda sârbească să le însădească şi înrădăcineze nu numaĭ în sufletele carĭ n-aŭ de cât conştiinţa vagă şi confuză *slavă*, ci chiar să maĭ caute în acelaş timp a face pe ceĭ atraşĭ de bulgarizm să renunţe la el şi să se întoarcă la o conştiinţă naţională sârbească; căcĭ şi pe aceştia îĭ învaţă propaganda sârbească că eĭ nu sunt Bulgarĭ ci Sârbĭ, fiind-că, le zice, sârbească e limba ce o vorbesc.

Dar tocmaĭ aci, în aceste tendinţe opuse exercitate asupra aceleeaşĭ populaţiĭ macedonene, începe lupta între Bulgarĭ şi Sârbĭ pe tema naţionalistă; căcĭ şi uniĭ şi ceĭlalţĭ vor *aceeaşĭ Macedonie* şi uniĭ şi ceĭlalţĭ pretind că e de neamul lor *aceeaşĭ populaţie slavă* de acolo.

Iar fiind-că fie-care din aceste două state şi popoare slave cred că, în momentul uneĭ rezolvărĭ a

chestieĭ balcanice în cazul împărţiriĭ Turcieĭ saŭ al deslipiriĭ Macedonieĭ de dânsa, Europa va dărui această provincie aceluĭa dintre ele care va fi socotit că are cele maĭ multe drepturĭ etnografice şi istorice; de aceea, atât Bulgariĭ cât şi Sârbiĭ se silesc, făr-de răgaz fie-care, a face diplomaţia europeană să capete convingerea că dreptatea e numaĭ a lor. Numaĭ că propaganda bulgară, precum e ea maĭ energică şi maĭ iscusită de cât cea sârbească în Macedonia însăşĭ, tot ast-fel e dânsa maĭ întinsă şi maĭ însufleţită de convingerea că reclama e sufletul întreprinderilor chiar în afacerĭ diplomatice. Astfel că, chestia raporturilor, a drepturilor şi a raţiuniĭ lupteĭ dintre eĭ şi Sârbĭ în Macedonia, tocmaĭ prin acea zgomotoasă şi îndemânatecă reclamă şi prin ale eĭ reţele 'ntinse cu prisosinţă 'n Europa apusană, — tocmaĭ prin acestea, zic, acea chestie e astăzĭ cunoscută şi judecată maĭ ales după insinuările izvoarelor tendenţioase bulgare. De aceea vedem astăzĭ că presa europeană, franceză saŭ germană de pildă, care judecă lupta dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ în Macedonia, necunoscând în de ajuns şi temeĭnic nicĭ limba şi nicĭ istoria lor, dă în general dreptate celor dintâĭ, considerând pe ceĭ d-al doilea numaĭ de simpli ambiţioşĭ saŭ pismătareţĭ. Căcĭ tot ast-fel o învaţă iscusinţa preseĭ bulgăreştĭ, care, prin condeele-ĭ distinse, mereŭ înfiripează zvonurĭ prin carĭ apoĭ făureşte convingerĭ că: «chestia macedoneană e chiar în sufletul poporuluĭ bulgar, pe când la Sârbĭ poporul nicĭ nu ştie că ar exista în Macedonia Sârbĭ. Această chestie la Sârbĭ e numaĭ o invenţie din aniĭ din urmă a

răposaţilor regĭ Milan şi Alexandru Obrenovicĭ, carĭ, din *invidie* pentru izbânzile Bulgarilor acolo, aŭ început să-ĭ urască şi să le pună piedicĭ. Chĭar şi astă-zĭ, zice în acest articol S. Radev, chestia macedoneană nu-şĭ are la Sârbĭ rădăcinĭ în popor, ci ea e numaĭ opera politiceĭ, a administraţieĭ şi a răutăţiĭ şi *ambiţiilor* neputincioase ale unor redactorĭ de gazete liberale». [1])

Iar noĭ Româniĭ, carĭ nu ne hrănim pân acum de cât cu cea ce occidentul ne împărtăşeşte, credem ca şi dânsul, fără d-a cerceta în adânc, că populaţia slavă statornică din Macedonia e «sigur» bulgară iar nu sârbească, şi că lupta, pe care Sârbiĭ o duc împotriva Bulgarilor acolo, nu are alte temeliĭ de cât ambiţia şi pizma. De aceea vedem şi în presa noastră ca în cea apusană că în Macedonia se găsesc 1.500.000 Bulgarĭ, iar Sârbĭ numaĭ 500.000 zic uniĭ [2]), saŭ «numaĭ câte-va miişoare de locuitorĭ, carĭ poartă numele de Sârbĭ», zic alţiĭ [3]). Şi ĭarăşĭ, tot de presa occidentală saŭ de influenţa asupră-ĭ a propagandelor bulgare inspirat, un profesor german prea filo-bulgar scrie într-o «Enciclopedie română» că «Macedo-Româniĭ locuesc pe un pământ bulgăresc» [4]); precum, cam în acelaş fel, un diplomat şi distins literat al nostru, vorbind de lupta Bulgarilor cu Sârbiĭ pentru Macedonia, ne spune că:

1) S. Radev, în ziarul bulgar *Vecerna Posta* de la 14 şi 17 Noemb. 1904.
2) S. ex: Ziarul *Conservatorul* de la 21 August 1903.
3) Ziarul *Românul de la Pind* din 11 Iulie 1904.
4) G. Weigand, în a luĭ Dr. Diaconovich: *Enciclopedia Română,* 227, 229. Cf. acelaşĭ lucru spus de Weigand în: *Die Aromunen* I p. 3.

„Sârbiĭ aspirând a juca un rol, dar nedomiriţĭ de partea cărora dintre Turcĭ, Grecĭ saŭ Bulgarĭ să-şĭ încline dorinţele». [1])

Peste tot dar se crede şi la noĭ că lupta Sârbilor în potriva Bulgarilor pentru Macedonia nu porneşte din convingerea vreunuĭ drept, ci numaĭ din ambiţia celor dintâĭ de a juca şi eĭ un rol.

Dar pentru că această idee e falşă—fie că ea ne vine direct de la Bulgarĭ, fie din presa occidentală inspirată şi dânsa în acest caz nu de cunoaşterea precisă a faptelor ci de propapaganda bulgară interesată şi iscusită 'n a le falsifica; de aceea, şi maĭ ales pentru că avem convingerea că această cunoaştere falşă a raporturilor dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ în Macedonia ar putea deveni din ce în ce maĭ păgubitoare intereselor viitoare ale Românieĭ şi Românilor, să arătăm noĭ cum staŭ acele raporturĭ în adevărata lor realitate; să arătăm noĭ, *întemeĭaţĭ nu pe spusele propagandeĭ bulgare şi nicĭ pe acele ale preseĭ occidentale* falş informată tot de cea dintâĭ, *ci din însăşĭ mişcarea intelectuală şi sufletească a lor*, fixată şi pusă 'n lumină *'n scrierile lor proprii bulgare şi sârbeştĭ*.

Pentru aceasta însă, va trebui să cercetăm lupta dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ din treĭ puncte de vedere şi anume să vedem:

a) Dacă lupta dusă de Sârbĭ în potriva Bulgarilor în Macedonia n-are dreptatea la temelie, ci e numaĭ o luptă stârnită şi hrănită de ambiţia vanitoasă

1) Ollănescu, în ziarul *Epoca* de la 28 Ian. 1905.

a celor dintâiŭ de a juca un rol,—cum am văzut că se crede şi la noĭ ;

b) Dacă se poate susţine cu temeĭ şi indiscutabil că în vremile trecute Macedonia a fost locuită statornic şi preponderată de Bulgarĭ iar nu de Sârbĭ, cum se crede şi la noĭ ;

c) Dacă se poate susţine cu temeĭ şi indiscutabil că astăzĭ populaţia slavă statornică şi preponderantă la număr din Macedonia e bulgară ĭar nu sârbească, —cum am văzut că se crede şi la noĭ.

Să cercetăm aceste treĭ puncte pe rând.

a) **Sârbiĭ ĭar nu Bulgariĭ vor Macedonia din vanitate?**

Iscusinţa Bulgarilor de a se presenta Europeĭ ca singuriĭ dintre Slavĭ, carĭ, pe temeĭul uneĭ pretinse indiscutabile majorităţĭ de Bulgarĭ statornicĭ în Macedonia, ar avea dreptul de a cere pentru dânşiĭ această provincie,—această iscusinţă a făcut ca şi la noĭ, ca în occident, să se creadă că în adevăr Sârbiĭ, faţă de Bulgarĭ, n-aŭ nicĭ un drept actual etnografic acolo.

La acestea s-aŭ maĭ adăogat apoĭ şi formularea neclară şi schimbătoare a ideilor unora dintre Sârbĭ, ca aceĭ studenţĭ cu carĭ a convorbit răposatul Neniţescu şi carĭ'ĭ-aŭ spus că poporul lor, pe temeĭurĭ etnografice, pretinde Macedonia până la Perlepe [1])

Iscusinţa propagandeĭ bulgare, biruitoare în lumea

1) Neniţescu: *De la Româniĭ din Turcia europeană*, p. 37.

cultă occidentală, pe de o parte, iară pe de alta neprecizia aspirațiilor sârbeștĭ,[1]) carĭ vor Macedonia unele până la Perlepe ĭar altele până la Salonic, aŭ contribuit din ce în ce maĭ mult să formeze și să întărească și la noĭ convingerea maĭ sus pomenită că «*Sârbiĭ aspiră a juca un rol*, dar sunt nedomirițĭ de partea cărora dintre Turcĭ, Grecĭ și Bulgarĭ să-șĭ încline dorințele».

Dar, fie propaganda bulgară direct, fie indirect prin lumea și presa occidentală inspirată și informată de la dânsa, ne-a clădit o convingere greșită și întemeĭată pe fapte și stărĭ falșe ; fiindcă, în realitate, mișcarea sârbească e pornită în Macedonia nu din ambiția de a adăoga o bucată de pământ maĭ mult la regatul Sârbieĭ, cum credeaŭ chĭar și aceĭ studențĭ cu carĭ a conversat Nenițescu, ci din o altă concepție mult maĭ înaltă. Și anume, în sufletul călăuzitorilor pricepuțĭ și departe văzătorĭ aĭ Regatuluĭ și Neamuluĭ Sârbesc stă adânc înrădăcinată credința : nu atât că acestuĭ regat îĭ maĭ lipsește o bucată de pământ, *ci că el nu poate trăi mult în granițele-ĭ actuale, adecă fără eșire la mare.* Aceasta e rostul mișcăreĭ sârbeștĭ în Macedonia, ĭar nu acela pe care îl gândim noĭ după cele spuse de Bulgarĭ și occident. Iar această politică *de pură existență* o

1) Această neprecizie, provenită din neînțelegerea adâncă de către toțĭ din ce constă însemnătatea Macedonieĭ pentru Sârbĭ, o mărturisește și P(avle) O(rlovicĭ) în studiul săŭ : «*Privire asupra activitățiĭ noastre culturalo-politice în Vechea Sârbie și Macedonia până la 1901*» (Pogled na nas prosvetno-politicki rad u St. Srbiji i Macedoniji do 1901 godine), publicat în *Srpski knjiz Glasnik* de la 16 Iulie 1904, pag. 1077.

împărtăşeşte şi o frământă în regatul Sârbieĭ şi în Macedonia nu numaĭ ceĭ cu sentimente filo-austriace, carĭ ar putea fi bănuiţĭ de instrumente germane în potriva înţelegeriĭ frăţeştĭ şi a uniriĭ Slavilor din Balcanĭ, ci chĭar şi ceĭ maĭ filo-ruşĭ, radicaliĭ. Dovadă despre acest lucru ne staŭ nu numaĭ neînţelegerile şi luptele pătimaşe dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ, ci chiar scrierile politice ale lor. Dovadă ne' e, de pildă, aceea ce fostul şef al propagandeĭ sârbe din ministerul de externe de la Belgrad, S. Simicĭ, scrie într'un studiŭ al săŭ cu titlul : «*Sârbia*, *Bulgaria şi chestia albaneză*», publicat anul trecut într-o revistă sârbească.

El, formulând idealul necesar, făurit din nevoile de *existenţă*, ale regatuluĭ sârbesc d-a 'şĭ întinde graniţele în Macedonia, motivează astfel lupta pe care Sârbiĭ *trebue* să o ducă împotriva Bulgarilor acolo : «Mărturisesc, zice Simicĭ, că îĭ e greŭ poporuluĭ bulgar să fie lipsit de un milion de «element slav» [1]) în Macedonia ; dar susţinem că Sârbieĭ 'ĭ-ar venĭ şi maĭ greŭ aceasta, fiindcă ea e maĭ slabă de cât Bulgaria, atât ca teritoriŭ cât şi prin populaţia ce o are. Presată din spre mĭază-noapte şi apus de ţinuturile în carĭ domneşte Austria, şi *neavând, .precum are Bulgaria, eşire la mare şi alte pĭeţe pentru productele sale*, Sârbia e osândită nu numaĭ să fie vasală Austro-Ungarieĭ în privinţa economică, ci ca, economiceşte săpată, *să pĭardă şi neatârnarea-ĭ politică, dacă nu izbuteşte la vreme să se scape de aceste strân-*

1) Să se observe acest termen, prin care vrea a înţelege că populaţia din Macedouia e nu bulgară, cum pretind Bulgariĭ, ci în general pur şi simplu slavă.

sorĭ cu eşirea la mare. De câtă pagubă ne e nouă Sârbilor atârnarea de pĭeţele Austro-Ungare, mărturie vorbitoare ne sunt urmările acelor neîncetate sâcâelĭ cu carĭ ne munceşte Austro-Ungaria, îndată ce nu-ĭ place ceva în Sârbia. Pe câtă vreme astfel e situaţia în Sârbia astăzĭ, când e încă Turcia stăpână părţiĭ de mĭază-zi a Peninsuleĭ Balcanice, ce s'ar alege de ea când s'ar încuĭba Austro-Ungaria şi acolo. Iar aceasta la acest lucru ţinteşte, lucrând serios şi foarte circumspect. *Şi dacă, va izbuti* în cazul când va sosi lichidarea *Turcieĭ, să-şĭ asigure eşirea la marea Egee, atuncĭ Sârbia e „nimicită“* [1]).

Apoĭ un alt scriitor sârb Pavle Orlovicĭ, într'un studiŭ al săŭ [2]), declară de asemenea că : «Sârbia e despartită de regiunile apusane sârbeştĭ printr'un zid chinezesc. Dacă se izbuteşte ca să fie despărţită şi de Macedonia prin puternicul strat albanezesc, atuncĭ sârbimea a perdut nădejdea în viitorul săŭ naţional, ĭar Sârbia şĭ-a *perdut prima condiţie pentru existenţa sa politică“*.

Iar Milan I. Andonovicĭ, profesor de geografie la Universitatea din Belgrad, într-o lucrare apărută acolo tot în a. 1903 sub titlul : *Carte ethnographique serbe avec les limites méridionales*, ne spune în acelaş fel (la p. 83) că : «chestia celor treĭ vilaĭete (Cosovo, Monastir, Salonic) saŭ chiar a Macedonieĭ... e *o chestie*

1) S. Simić : *Srbija, Bugarska i Arbanasko pitanje,* în revista sârbească din Belgrad : *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Ian. 1903.

2) Pavle Orlović : *Pitanje o Staroj Srbiji,* (Chestia despre vechĭa Sârbie), în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 August 1901 pag. 273 Acelaşĭ lucru : eşirea la mare propovedueşte acest autor sub iniţialele P. O. în o carte : *Stara Srbija i Arbanasi,* Beograd 1904 p. 43.

de viață și de moarte pentru Sârbĭ, fiindcă Sârbia, așa cum a făcut-o Congresul de la Berlin, e singura țară din Europa, care *n-are eșire la mare*,— și, *fără această eșire, maĭ întâiŭ de toate nu poate fi libertate, nu poate fi independență*".

Iată dar că, nu vanitatea și nicĭ o neînțelegere clară a aspirațiilor la carĭ cred a avea dreptul, ci dimpotrivă o pricepere adâncă a necesităților organice prezente și viitoare ale *existenții* lor politico-naționale împinge pe Sârbĭ la luptă în Macedonia.

Pe de altă parte însă, chiar și dedesubtul pretențiilor și luptelor Bulgarilor pentru Macedonia se află un ideal politic și național al conducătorilor lor; căcĭ, întocmaĭ ca Sârbiĭ, și eĭ cred că Bulgaria nu va putea trăi în granițele-ĭ actuale, carĭ iĭ sunt prea micĭ, ci va trebui să se întindă în Macedenia. Dovadă a acestuĭ ideal al lor ne stă scriitorul bulgar *V. Căncĭov*, fost deputat în parlamentul Principatuluĭ și inspector al școalelor exarhatuluĭ bulgar din Turcia. El, formulând acest ideal bulgăresc pe care îl crede necesar, spune într-o scriere a sa că: „*Fără de Macedonia nu e cu putință* să se dezvolte un stat bulgar independent și de sine stătător în privința politică, sufletească și economică, fiindcă 'ĭ-ar lipsi *forțele trebuincĭoase*, *teritoriul trebuincĭos*, și bună-starea trebuitoare. Dacă se va lua miculuĭ popor bulgar un milion de *Bulgarĭ* în Macedonia, atuncĭ el va rămâne prea slab chĭar și față de popoarele împrejmuitoare carĭ îl vor presa în totdauna. Dacă statul bulgar nu va eși la marea Egee, va fi condamnat să rămână,

în privința economică vasal Țarigradului, Mării Negre și Dunării... Cât timp va exista Turcia în Peninsula Balcanică, nu vor fi mari pericole pentru Bulgaria. Dar când cel din urmă ceas al existenții Statului Turcesc în Europa va suna, *atunci Bulgaria va pieri, dacă nu va ibzuti să iasă la golful Salonic. Puterile, cari vor pune mâna pe Macedonia și Țarigrad, vor stăpâni și la Ril și în Balcani*". (Srpski Knjiz. Glasnik de la 16 Iunie 1903 p. 288).

Iată dar limpede că dobândirea Macedoniei e un «ideal» politic și național nu numai al Bulgarilor ci și al Sârbilor. Ba încă, din acestea se poate vedea că precum de Bulgari tot ast-fel și de Sârbi acest ideal e socotit ca o *necesitate organică*, de a cărei realizare depinde existența și viitorul individualității lor.

Numai că, dacă voim a judeca, fără de părtinire și idei preconcepute, pentru care din aceste două state și popoare acel ideal e o necesitate *în adevăr* reală, trebue să recunoaștem că numai pentru Sârbi. Fiindcă, în adevăr, cum marea e pentru state și nații o condiție necesară de existență organică ; cum nu se poate tăgădui că ea e plămânul prin care statul respiră ; evident că Sârbia nu va putea trăi mult independentă și cu o individualitate proprie, sugrumată cum ea se află astăzi de toate părțile pe uscat de Bulgaria, Turcia și Austria. Ei îi lipsește plămânul care o întreține și 'i dă puterea de a'și desvolta viața. Pe când, cu Bulgaria lucrul nu stă nici de cum astfel. Acel ideal, pe care Bulgarii îl socotesc de o necesitate reală, nu poate fi pentru ei o astfel

de necesitate ; fiindcă statul lor nu e încătuşat pe uscat ca cel sârbesc, ci îşĭ are un destul de puternic plămân Marea Neagră ; ba eĭ aŭ, se pare, chiar maĭ mult de cât le trebue, fiind-că acum vre-o doĭ anĭ eraŭ dispuşĭ să dăruĭască portul Burgas de acolo Rusieĭ.

Bulgaria dar are plămânĭ pentru respirare, pe când Sârbia n-are şi trebue să-şĭ caute. De aceea, din punctul de vedere al vieţiĭ, pe care în mod firesc trebue să şĭ-o asigure statul ca orĭce altă individualitate de pe lume, lupta Sârbilor în Macĕdonia nu e izvorâtă din ambiţie vanitoasă, ci din «necesitate de a trăi»; pe când acea a Bulgarilor e tocmaĭ rezultatul uneĭ vanităţĭ de mărire pe care le-a inspirat-o tracatul de San-Stefano ; e o vanitate aceasta, fiindcă statele, cele micĭ maĭ ales, merg spornic înainte şi trăesc prin o lucrare statornică *intensivă* dar nicĭ de cum extensivă.

Dar dacă din punctul de vedere al scopuluĭ lor final, Sârbiĭ ar avea dreptate să râvnească la anexarea Macedonieĭ, fiindcă printr-însa şĭ-ar asigura *existenţa* ajungând la mare ; şi dacă Bulgariĭ, carĭ aŭ marea şi destul teritoriŭ în Principat pentru micul lor număr, nu aŭ nicĭ o îndreptăţire de a maĭ căuta expansiunĭ în Macedonia ; atuncĭ, cel puţin ca drept real de proprietate, care din aceste două popoare — independent de idealul lor — ar putea susţine că trecutul istoric precum şi prezentul etnografic (lingvistic) le-ar arăta că Macedonia a fost şi este o proprietate, e o ţară a lor ? Căcĭ, cunoscut e că Bulgariĭ pretind că în veacurile trecute Macedonia a fost de dânşiĭ maĭ ales locuită şi stăpânită, pe când

Sârbiĭ din potrivă că de dânşiĭ; precum ĭarăşĭ se ştie că ceĭ dintâĭ susţin cu puterea cum că limba slavă a populaţieĭ statornice de astăzĭ de acolo e bulgărească, iară Sârbiĭ din potrivă că ea e o limbă sârbească.

Acestea şi ideile greşite pornite din izvoare numaĭ bulgăreştĭ, carĭ s-aŭ acreditat la noĭ asupra acestor chestiunĭ, ne împing a căuta să punem în adevărata şi reala eĭ lumină: lupta *istorică* şi *filologică* dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ în Macedonia.

b) **Lupta între Bulgarĭ şi Sârbĭ pe temeĭul istorieĭ**

Idealul lor de expansiune teritorială în Macedonia şi-l îndreptăţesc Bulgariĭ prin susţinerea învăţaţilor lor saŭ a altor filo-bulgarĭ că Macedonia a fost în totdauna considerată de toată lumea drept «pământ bulgăresc». Astfel zice şi susţine învăţatul bulgar şi profesor universitar în Rusia M. Drinov. Acesta, în cercetările sale istorice, dezmormântează ĭzvoare vechĭ în carĭ Bulgarĭ, ca s. ex. Iacov Traicov (tipăritorul la Veneţia al uneĭ Psaltirĭ în an. 1560), îşĭ zic că sunt «din părţile Macedonene», întocmaĭ precum *Bulgarul*, zice dânsul, Ion Asan din veacul al XIV e numit tot «Macedoneanul» într-un manuscris din al XVI secol [1]).

Un alt scriitor Ofeikov [2]) susţine că ţarul sârbesc Duşan, care cucerise Macedonia, în scrisoare-ĭ din 1345 către dogele Veneţieĭ Andreĭ Dandolo, se in-

1) *Jubileen Sbornik na Slavjanskata Beseda* p. 29

2. In cartea sa: *La Macédoine au point de vue ethnographique et philologique,* Philippople 1888.

titulează: «Bulgariae imperii partis non modice particeps» de aceea, fiindcă vrea a înţelege că Macedonia era pământ bulgăresc şi că Bulgarĭ eraŭ şi Slaviĭ dintr'însa.

Iar în timpul din urmă Kăncĭov insistă a spune acelaş lucru în pomenita-ĭ lucrare despre Macedonia. El zice acolo (p. 17) că: «deja în secolul IX ese clar pe scenă poporul bulgar în Macedonia. In vremea luĭ Boris se clădi aicĭ al doilea centru cultural *bulgar* în oraşul Ohrida; fiindcă episcopul Climent, căruĭa Boris ĭ-a dat să administreze bisericeşte «a treia parte din Imperiul săŭ», stabileşte începutul literatureĭ bulgare în acest important loc. In sec. X Ohrida devine şi centru politic al statuluĭ bulgar de la apus». Apoĭ, zice el maĭ departe, după decăderea imperiuluĭ bulgar sub Grecĭ, şi încă prin cucerirea luĭ de Turcĭ, Bulgariĭ din Macedonia fug saŭ în România de azĭ prin sec. XI şi XII, saŭ în Italia, saŭ alţiĭ sunt albanizaţĭ de coloniile de Albanezĭ pe carĭ Turciĭ le aşază între *Bulgarĭ* în Macedonia. Şi cu toate acestea, zice maĭ departe Kăncĭov, aŭ rămas comunităţĭ *bulgare* în Ohrida, Bitolia, Costur, Voden, Scopĭe, Tetovo, Ştip, Strumiţa, Doĭran, Cratovo, Ser, Menlic,—cu toate că elenizmul fu elementul predomnitor în toate acestea. Iar în sec. XVII, zice Kănciov, tot elementul *bulgar* e, dintre Slavĭ, tare în Macedonia, şi anume maĭ ales în Ohrida, Bitolia, Hrupiţa, Biglişta, Scopĭe, Strumiţa, Doĭran. Acelaş lucru în sec. XVIII şi XIX.

Apoĭ, Kăncĭov spune (p. 726), că de prin sec. X se arată şi Sârbiĭ în mişcare în peninsula Balcanică;

dar că şi atuncĭ, ca şi după aceasta, eĭ *n-aŭ avut altă întindere* de cât pe cea a elementuluĭ lor de azĭ şi anume: la sud şi sud-est se întindeaŭ până la lacul *Şcodra şi Şar-planina,* la răsărit nu treceaŭ peste Morava bulgară. In urmă, Ţarul lor Duşan, (1327—1355) cuceri Macedonia; dar aceasta ţinu numaĭ cât el trăi, în care timp, Sârbiĭ nu putură desnaţionaliza pe Bulgariĭ d-acolo din cauza cultureĭ superioare a acestora. Şi, îndată ce moare Duşan, Imperiul luĭ se împarte, şi în Macedonia rămân voevozĭ maĭ micĭ. Cel maĭ însemnat voevod e Crăişorul Marcu, care stăpâni toată Macedonia apusană, dar care se întitula «rege *bulgăresc*»; căcĭ, zice Kăncĭov (p. 121), «Poporul Sârbesc cu numărul săŭ a domnit numaĭ în vechile regiunĭ sârbeştĭ. Ţinuturile cucerite de el la răsărit de Morava bulgară şi la mĭazăzi de Şar şi Zeta, aû rămas locuite de Bulgarĭ, Albanezĭ şi Grecĭ. Oarecarĭ locurĭ în oraşe, prin prejurul acelor vechĭ voevozĭ saŭ boerĭ Sârbĭ, rămaşĭ de pe vremea luĭ Duşan, aveaŭ şi coloniştĭ Sârbĭ *veniţĭ;* dar *aceştĭa eraŭ aşa de puţinĭ, că aproape se pĭerdeaŭ între celelalte popoare. Colonizărĭ numeroase de Sârbĭ în Macedonia nu sunt cunoscute.* Dar nu trecu nicĭ un sfert de veac de la moartea luĭ Duşan şi Turciĭ deveniră stăpânĭ în Macedonia şi *nimiciră* fără multă muncă *pe aceĭ boerĭ (voevozĭ etc.) localĭ Sârbĭ.* Dintr-o *domnie de un veac a Sârbilor* în nordul Macedonieĭ rămase ca mărturie organizarea bisericească în mânăstirile clădite şi reînoite de stăpânitoriĭ Sârbĭ. Iar în urmă, la 1691, patriarchul sârbesc din Pecĭ (Ipek, în Macedonia), Arsenie III Ţârnoevicĭ, cu 36—37.000 de Sârbĭ, din

pricina jafurilor Albanezilor şi a asuprireĭ Turcilor, năpusti Macedonia şi se mută în Austria. Apoĭ la 1740, patriarchul sârbesc din Pecĭ, Arsenie al IV, dimpreună cu Vlădichiĭ din Novi Pazar şi Ujita şi cu 80,000 Sârbĭ, fug în Austria. Iar dacă azĭ se găsesc *sârbisme* în limba populaţieĭ de pe acolo, acestea vin de la «mulţimea de mănăstirĭ sârbeştĭ, carĭ s-aŭ ridicat aicĭ în vremea stăpânireĭ sârbeştĭ» (p. 122). Curaţĭ Sârbĭ în Macedonia, zice maĭ departe Kăncĭov (p. 123), se află astăzĭ în oraşul *Scopĭe* cam la 300 de suflete,—dar şi aceştĭa sunt veniţĭ în urmă din Sârbia şi Vechea Sârbie ; apoĭ 50 de case în satul *Hasan Begovo,* în jurul luĭ Scopĭe, veniţĭ din Bosnia în vremea nouă; în *Tetovo* sunt câteva case de Sârbĭ veniţĭ din Prizren, dar şi aceştĭa bulgarizaţĭ; apoĭ în Salonic vre-o 100 de suflete, *veniţĭ de curând* din Sârbia. In *alte oraşe* din Macedonia se află propagandiştĭ aĭ sârbizmuluĭ, *dar comunităţĭ sârbeştĭ nu se află*“.

Decĭ, după Kăncĭov, Sârbiĭ n-aŭ fost în Macedonia altfel de cât ca stăpânitorĭ politicĭ aĭ eĭ, prin cucerirea luĭ Duşan ţarul sârbesc, în sec. XIV ; eĭ atuncĭ aŭ colonizat numaĭ în câte-va locurĭ cu Sârbĭ, dar altfel populaţia slavă de acolo era numaĭ Bulgariĭ. Cât pentru cuvintele şi formele fonetice curat sârbeştĭ, carĭ se află azĭ în limba Slavilor din Macedonia, zice Kăncĭov că acelea nu va să zică că aceĭ ce le aŭ sunt Sârbĭ, ci numaĭ că literatura sârbească, aşezată în sec. XIV prin cucerirea luĭ Duşan între Bulgarĭ acolo, influenţă şi lăsă urme în popor, maĭ ales prin călugăriĭ mănăstirilor sârbeştĭ

întemeiate în vremea unuĭ veac de stăpânire politică sârbească.

Ba, învăţaţiĭ istoricĭ Bulgarĭ, merg până acolo în silinţele lor de bulgarificare a Macedonieĭ, în cât chĭar şi *datinele* Slavilor din acea provincie pretind că nu eraŭ şi nu sunt de cât bulgare. Toată lumea ştie astăzĭ că vestitul voĭnic al cântecelor poporane sârbeştĭ, acel Crăişor Marcu, pe care al nostru Mircea cel mare l'a omorât într'o luptă contra Turcilor la Rovine, era Sârb. Şi totuşĭ, fiindcă maĭ ales populaţia slavă din Macedonia îl cântă în cântecele sale, şi spre a lua Sârbilor putinţa de a pretinde că *popor sârbesc* ĭar nu bulgăresc era acel de acolo, care cânta pe eroul *Sârb;* de aceea, unul din ceĭ maĭ de seamă, poate cel maĭ bun cunoscător al vecheĭ literaturĭ bulgare, A. Teodorov, într'o carte «Literatura bulgară», [1]) tăgăduind că Crăişorul Marcu ar fi Sârb, zice (p. 36) că: «principalul eroŭ, în cântecele *bulgare* eroice e Crăişorul Marcu; acesta e cunoscutul stăpânitor al Macedonieĭ apusane în secolul al XIV, între Vardar şi plaĭurile albaneze cu capitala Prilep;.... el e un eroŭ în general bulgăresc. *Cântecele bulgare l'aŭ dat pe Marcu şi poezieĭ naţionale sârbeştĭ*".

Astfel, ca să nu maĭ citäm şi din alţĭ istoricĭ Bulgarĭ, eĭ pretind că, în tot-deauna şi de toţĭ, Macedonia a fost socotită de bulgărească, şi că Slaviĭ statornicĭ dintr-însa n'aŭ fost nicĭ o dată dintre Sârbĭ ci numaĭ Bulgarĭ.

1) A. Teodorov: *Bălgarska Literatura,* Plovdiv 1896.

Insă, pe de altă parte şi învăţaţii Sârbĭ ne aduc vechĭ izvoare istorice în carĭ Macedonia e numită şi considerată ţară sârbească.

Vestitul culegător de poesiĭ populare sârbeştĭ, părintele literatureĭ moderne sârbe Vuk Karagicĭ aduce din tipăriturile făcute de Bojidar Vukovicĭ la Veneţia în sec. XVI pasagiĭ în carĭ acesta spune despre sine că era «Sârb din părţile Macedonene» [1]).

Alţĭ învăţaţĭ Sârbĭ aduc şi mărturiile luĭ Mauro Orbini, abatele veneţian care a scris «Il regno de gli Slavi» tipărită la 1601 în Pesaro, şi care declară pe atuncĭ că Macedonia e ţară sârbească.

Şi nu numaĭ atât, chĭar şi vestitul poet croato-raguzan Gundulicĭ, care la sfârşitul secol. XVI scrise poemul epic Osman, spune că Macedonia e ţară sârbească, ba chĭar că tocmaĭ de aceasta, Alexandru Macedon era de neam sârbesc ; uneorĭ Gundulicĭ numeşte Macedonia chĭar pe Sârbia proprie de azĭ unde e oraşul Smederevo [2]), s. ex., într'un cântec din Osman în care zice : «Se ridică Domnul Craĭ din prea frumoasa Macedonie din blajinul loc Smederevo, Craĭul George din Macedonia»,—unde e vorba de despotul Sârbieĭ de mĭază-noapte George Brancovicĭ Smederevţul.

Un învăţat istoric Sârb, care trăeşte şi azĭ, Ilarion Ruvaraţ a adunat, de prin cărţile vechĭ sârbeştĭ şi

2) Vuk Karadzić : *Primjeri srpsko-slovenskog jezika* p. 14

3) Iovan Bosković : *Osman Ivana Gundulića.* U. Zemunu 1890 p. XVIII.

streine, multe note în carĭ «Macedonia» e numită «ţară sârbească» [1]) — în vremea veche.

Dr. Iovan Cviicĭ, profesor la Universitatea din Belgrad, arată într'un studiŭ al săŭ că din sec. XVI—XVIII tot teritoriul Vechiĭ Sârbiĭ şi al Macedonieĭ până maĭ jos de Ueskiub (Skoplie, Scopĭe) e numit Sârbia, în diferitele hărţĭ din acel timp; astfel în harta luĭ Merkator din a. 1554, în harta geografuluĭ italian Giac. Gastaldi din a 1566, în ale luĭ F. Bertelli din a 1565, în acea a luĭ Coronelli din a. 1681, şi tot astfel în alte harte franceze din sec. XVII şi XVIII [2]).

Iar acelaşĭ Simicĭ, de care vorbirăm maĭ sus, insistând a documenta că Macedonia a fost maĭ în toate vremile trecute locuită şi apărată de Sârbĭ ĭar nu de Bulgarĭ, zice [3]) că: «năvala Turcilor produse (în sec. XIV) o mare ruptură în întreaga Peninsulă Balcanică. Aproape un veac întreg se dă înspăimântătoare lupte între Turcĭ şi Creştinĭ... şi între Creştinĭ primul cuvânt îl aŭ *Sârbiĭ*, fiindcă *numaĭ eĭ se văd în acele spăimântătoare lupte contra Turcilor* în aniĭ 1371—1389—1459. La Mariţa fu distrusă întâĭa mare încercare a Sârbilor de a stăvili năvala Turcilor; la *Cosovo* Sârbiĭ aŭ împărţit cu Turciĭ duelul hotărâtor care determină soarta peninsuleĭ..... Timpul luĭ Ştefan

1) In revista sârbească : *Brankovo Kolo* din a. 1900, p. 5—7. Cf. şi alte date de acest fel, adunate din manuscripte şi cărţĭ, în o carte de curând apărută a profesoruluĭ Vas. Cerić: *O srpskom imenu u Staroj Srbiji i u Macedoniji*, u Beogradu 1904.

2) Dr. Iovan Cvijić: *Geografski polozaj Makedonije i Stare Srbije*, în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 1 Fevr. 1904 pag. 203.

3) Cf, în sus pomenţia carte a luĭ Gopcević, că între datine numai Sârbiĭ ar fi având, şi în Macedonia ca pretutindenĭ, sărbătorirea aşa numiteĭ *slava*.

Lazarovicĭ şi al luĭ George Brancovicĭ e plin de evenimente de un tragic avânt carĭ, păstrate în simţirea *Macedonenilor* ca cele maĭ ĭubite amintirĭ, aŭ format conţinutul tradiţiilor lor, *aŭ format sufletul lor naţional.* Aceasta e epoca epică despre care şi în poezia Macedonenilor s-aŭ păstrat cele maĭ scumpe aducerĭ aminte. *Crăişorul Marcu e eroul ĭubit al Macedonenilor ca şi al Sârbilor din părţile nordice;* în cântecele lor Cosovo are *aceeaşĭ însemnare ca şi intr' ale noastre.* Eroiĭ principalĭ şi evenimentele cântate de noĭ în *cântecele noastre naţionale sunt de asemenĭ subĭectul cântecelor cu carĭ se însufleţesc Macedoneniĭ* [1]).

Decĭ, după Simicĭ nu numaĭ că în trecut Macedonia fu apărată de Sârbĭ, dar chĭar cântecele poporane ale Macedonenilor de azĭ, în carĭ intră şi ciclul despre Crăişorul Marcu, cântă cântece, fapte şi sufletul sârbesc.

De alt-fel, maĭ la vale, în capitolul despre «Relaţiile Principatelor Române cu Bulgariĭ şi Sârbiĭ din veacul al XIV—XVII», se vor aduce şi din partea noastră nouĭ dovezĭ istorice şi lingvistice cum că «Sârbĭ» se numeaŭ pe sine Slaviĭ aceĭa statornicĭ din Macedonia şi că «sârbească» îşĭ numeaŭ eĭ limba ce o vorbeaŭ între sec. XIV—XVII.

Şi nu numaĭ atât, învăţaţiĭ Sârbĭ aduc în sprijinul istoric al sârbismuluĭ Macedonieĭ, chĭar *arta vechilor* bisericĭ şi mânăstirĭ de acolo, care ar fi tot cea sârbească din Sârbia proprie. Astfel declară în anul trecut profesorul Andra Stefanovicĭ, unul din ceĭ maĭ bunĭ

1) In *Srpski Knjizevni Glasnik* din a 1903

cunoscători ai vechei architecturi sârbe, într-un studiŭ despre: «*Vechia architectură bisericească*». Acesta, după ce arată diferitele stiluri simple saŭ combinate: cel bizantin, roman, gotic, etc., cari eraŭ întrebuințate la clădirile vechilor biserici și mânăstiri *sârbeștĭ din Macodonia*, adaugă, ca o concluzie generală că:» [1])

«Prin aceste câteva exemple am voit numai să scot la iveală cât de variate sânt aceste monumente architecturale după originalitatea compunerii lor și a orînduirii, cât de variate în stiluri, cât de desăvârșite în tehnică, cât de bogate în ornamentație, saŭ cât de estetice în proporțiile lor. Această varietate în toate aceste direcții arată o conștientă râvnă în a crea, și înseamnă activitate în acest câmp de artă, avânt în desvoltarea culturală *a poporuluĭ sârb*. Și, că aceastâ activitate a fost intensivă și că -a înbrățișat întreg poporul sârbesc, ne arată numeroasele clădiri ale acestui period (din sec. XII până într-al XV) răslățite peste toți Sârbii: și pe țărmurile laculuĭ *Ohrida* și în jurul *Bitoliei*, *Prilepuluĭ*, *Serez*, *Scopie*, *Prizren*, Nișava, ambele Morave, cascadele Drineĭ, Ibre, și Topliței, Zahulm, Hvosna, Zeta și Primorie, Bosnia și Srem. Toate aceste clări sunt danii ale *stăpânitorilor Sâı bĭ*, *ale boerilor saŭ oamenilor mai de rând*, saŭ în fine chiar și *poporul* a luat parte saŭ a dat inițiativa la ridicarea acestor clădiri». [2])

Deci Ștefanovici găsește elementul sârbesc — iar nu numai voevozii cum zicea Kănciov — în mai toate orașele Macedoniei, după cum Kănciov face

1) In *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Maĭ 1903 pag. 133.
2) In *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Iunie 1903 p. 31.

acelaşĭ lucru pentru Bulgarĭ. De aceea şi adaogă după acestea Ştefanovicĭ că: «însemnătatea acestor antichităţĭ sârbe constă şi din aceea că *ele arată graniţele elementuluĭ sârbesc;* păstrând în *populaţie* amintirea trecutuluĭ sârb, ele sunt, *ca rod al culturiĭ sârbe, martorĭ în procesul* politic cu popoarele vecine; slujesc de *dovadă că în aceste ţinuturĭ trăeşte seminţie sârbească, că decĭ acestea sânt ţinuturĭ sârbeştĭ, ele arată graniţele neamuluĭ sârbesc.* .

Iar profesorul de Geografie al Universităţiĭ din Belgrad, Andonovicĭ, în lucrarea-ĭ de care am pomenit, învaţă tot astfel pe studenţiĭ săĭ că. „*Vilaĭetele Cosovo, Monastir şi Salonic*... aŭ fost smulse de către Turcĭ *Sârbilor*, fiindcă ele făceaŭ parte din Sârbia».

Astfel dar, spre a da puterea dreptuluĭ idealuluĭ lor actual de expansiune teritorială în Macedonia, şi Sârbiĭ şi Bulgariĭ invoacă istoriceşte pe de o parte nume de persoane din Macedonia, care la titlul neamuluĭ din care făceaŭ parte: Sârb saŭ Bulgar, îşĭ maĭ adăogaŭ şi pe acel de «Macedoneanul,» adică «Sârb saŭ Bulgar din Macedonia»; iar pe de alta, şi uniĭ şi ceĭlalţĭ invoacă alte evenimente istorice, militare saŭ culturale, în carĭ aŭ un rol maĭ evident când Sârbiĭ când Bulgariĭ.

Invederat e însă că, astfel luat lucrul, dreptate acolo nu pot avea nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ. Căcĭ, în vremile trecute, precum a fost «macedonean» un Sârb Bojidar saŭ un Bulgar Traicov, tot astfel aŭ fost «macedonenĭ» şi Grecĭ şi Macedo-românĭ şi Albanezĭ şi Turcĭ. Acel cognume dar, luat de Sârbĭ saŭ de Bulgarĭ,

nu înseamnă că eĭ constituĭaŭ majoritatea populaţieĭ din Macedonia, ci numaĭ că şi eĭ, ca şi celelalte neamurĭ, locuĭaŭ acolo. Apoĭ luptele unora saŭ altora nu însemna de loc că Sârbiĭ saŭ Bulgariĭ îşĭ apără ţara *lor* Macedonia, pe care eĭ o stăpâneaŭ de maĭ 'naĭnte. Acelea, puse alăturĭ cu alte mişcărĭ politico-naţionale de acolo, ne arată numaĭ că şi Slaviĭ aŭ avut momente în care aŭ jucat un rol precumcumpănitor în părţile Macedonene. Căcĭ istoria ne arată maĭ întâĭ pe Grecĭ stăpânitorĭ acolo [1]), apoĭ pe Bulgarĭ în vremea celuĭ dintâĭ Imperiŭ Bulgar, după aceasta pe Macedo-românĭ în cel d-al doilea Imperiŭ Româno-bulgar (sec. XII), apoĭ pe Sârbĭ sub Duşan (sec. XIV) şi în urmă pe Turcĭ alăturĭ de biserica grecească.

Dacă dar, din punctul de vedere al idealuluĭ pentru care râvnesc Macedonia, Sârbiĭ ar avea dreptate, fiindcă lor le trebue în adevăr plămânul de respiraţie — marea, pe care Bulgariĭ o aŭ; în ceace priveşte dreptul istoric, de sigur că n-aŭ dreptate nicĭ uniĭ nicĭ ceĭlalţĭ, căcĭ *în chip statornic* nicĭ odată n-a fost Macedonia stăpânită şi predomnită etnograficeşte numaĭ de dânşiĭ. Decĭ în această privinţă n-aŭ Bulgariĭ maĭ multă dreptate de cât Sârbiĭ.

c) Lupta filologică între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba slavă macedoneană

Dar, în afară de acele mărturiĭ istorice vechĭ, pe carĭ Sârbiĭ şi Bulgariĭ le aduc spre a-şĭ susţine fie-

1) Cf. Dr. Cléanthès Nicolaides: *La Macédo ne*, Berlin 1899.

care sârbismul saŭ bulgarismul trecut al populaţieĭ slave din Macedonia, eĭ se maĭ străduesc încă şi ca prin filologie să dovedească că limba actuală a popopulaţieĭ slave statornice de acolo corespunde şi trecutuluĭ istoric, că adică ea e o limbă bulgărească, zic Bulgariĭ, saŭ că e sârbească, zic Sârbiĭ.

Şi cum argumentează fiecare în această privinţă?

Pentru înţelegerea discuţieĭ dintre dânşiĭ trebue să spunem dinainte că *limba Slavilor macedonenĭ*, în totalitatea eĭ luată, prezintă unele *caractere morfologice* prin carĭ se deosibeşte de limba sârbească dar se aseamănă cu cea bulgară, şi unele *caractere fonetice* prin carĭ se aseamănă cu limba sârbească dar se deosibeşte de cea bulgară.

Aceste asemănărĭ şi deosebirĭ sunt luate ca puncte de plecare în pretenţiile şi discuţiile lor filologice.

Caractere bulgare în limba slavă macedoneană

Astfel, în totalitatea eĭ limba sârbească arată raporturile casuale prin *sufixe cazuale* deosebite, întocmaĭ ca toate celelalte limbĭ slave; pe când limba bulgară, în generalitatea sa, exprimă acele raporturĭ, ca limba română, *printr'un singur caz numit caz general,* precedat de preposiţia *na* (româneşte *la*, *de la*).

De pildă, sârbeşte se zice nominativ singular voĭnik (=ostaş, soldat), genetiv sg. voĭnik*a*=al ostaşuluĭ, de la ostaş, dativ sg. voĭnik*u*=ostaşuluĭ, de la ostaş. Bulgăreşte însă e nomin. sg. voĭni*k*, gen. sg. na voĭni*k*, dat. sg. na voĭni*k* etc.; decĭ genet. şi dat. e format în această limbă tot cu forma de la no-

minativ, numaĭ că i se prepune prepoziția *na* (român. de la, la).

Dar limba slavă macedoneană, în generalitatea sa, nu are în așa situațiĭ flexiunĭ casuale ca cea sârbească, ci e lipsită de ele; și are decĭ: voĭnik, na voĭnik, na voĭnik. De aceea filologiĭ Bulgarĭ susțin că aceasta e o dovadă cum că limba Slavilor macedonenĭ e bulgărească ĭar nu sârbească.

Al doilea, *limba sârbă nu are de cât o singură formă spre a exprima cuvântul articulat saŭ nearticulat* pe când *bulgara are,* ca și limba română, *două forme* pentru acest scop: una pentru cuvântul nearticulat și alta pentru cel articulat, și, întocmaĭ ca limba noastră, prezintă și ea, aceea ce limba sârbă de regulă nu are, adică articolul *post-postiv* care de regulă este *t (ăt)* pentru masculin, *ta* pentru femenin și *to* pentru neutru. De pildă, sârbește se zice sluga (=român nearticulat: slugă), dar tot: slug*a* și pentru român articulat: sluga; pe când bulgărește se zice: slug*a*, spre a se exprima românescul nearticulat slug*ă*, dar sluga*ta*, cu articolul postpositiv *ta*, spre a se exprima românescul articulat sluga. De asemenĭ, sârbește se zice: vin*o* pentru articul. român vin*ul* ca și pentru nearticulatul: vin; pe când bulgărește e vin*o* pentru nearticulatul: vin dar vino*to* pentru articulatul român vin*ul*. Precum earășĭ sârbește se zice numaĭ voĭni*k*=ostaș și ostaș*ul;* pe când bulgărește e voĭni*k* pentru ostaș, dar voĭnik*ăt* pentru: ostaș*ul*.

Dar limba slavă macedoneană, în generalitatea sa,

are şi dânsa [1]) ca cea bulgară, articolul postpositiv, deci: voĭnik şi voĭnik*ăt*, vino şi vino*to*, sluga şi slu*gata*. De aceea filologiĭ Bulgarĭ susţin că aceasta e o altă dovadă că această limbă e bulgărească ĭar nu sârbească.

In sprijinul teorieĭ că limba slavă macedoneană e bulgărească, maĭ aduc filologiĭ Bulgarĭ saŭ filo-bulgarĭ şi: *existenţa într-însa numaĭ a unuĭ fel de accente*, (ĭar nu patru, ca în limba sârbească), precum şi *neexistenţa lungimeĭ* (cantităţiĭ).

In adevăr, cuvintele din limba sârbă generală (afară de dialectul cĭacav) aŭ patru felurĭ de accente: tare-scurt, însemnat cu semnul", s. ex. în brat=frate; slab-scurt, însemnat cu semnul', s. ex. sĭèkira=secure; tare-lung, însemnat cu semnul ^, e. ex. kralĭ=craĭ; şi slab-lung, însemnat cu semnul ´, s. ex. în národ=norod. In toate aceste felurĭ, silaba accentuată e maĭ slab sau maĭ tare izbită în respirare, după cum arată chĭar termeniĭ de numire a accentelor [2]). Limba bulgară însă nu are aceste felurĭ de

1) Vezĭ V. Oblak: *Macedonische Studien* şi diferitele texte culese din Macedonia şi publicate în *Sborn Minister*. din Sofia. Aşa dar, S. Gopcević, în cartea sa *Macedonien und Altserbien*, Wien 1889, comite o greşală—nu ne intereseazä din ce motiv—când spune (la p. 252) că: «acest articol nu se află nicăerĭ în Macedonia, de cât numaĭ la ceĭ ce aŭ învăţat în şcoală bulgărească». Articolul acesta postpositiv se află relativ destul de întins în limba macedoneană, cum se maĭ poate vedea şi în poveştile din dialectul de la Veles-Prilep, publicate de slavistul Sârb St Navaković în *Archiv für slavische Philologie* XII, 82—94. Cel mult se poate susţine că: «articolul e în Macedonia mult *maĭ rar* de cât în Bulgaria», cum declară K. Gersin în cartea sa: *Macedonien und das türkische Problem*, Wien 1903, la pag. 23.

2) Vezĭ Dr. T. Maretić: *Gramatika Hrvatskog ili srpskog knjizevnog jezika*, p. 118.

accente, ci numaĭ unul ca şi celelalte limbĭ slave, şi ca şi în limba română. Tot astfel, nicĭ limba slavă macedoneană în general [1]), nu pronunţă acele cuvinte, ca şi altele, de cât tot numaĭ cu un singur accent, ca bulgara, adică numaĭ : brat, sjekira, kralj, narod. De aceea, aceasta deosebindu-se în această privinţă de limba sârbă, dar asemănându-se cu cea bulgară, s-a pretins că accentul ar fi o dovadă că ea e o limbă bulgărească ĭar nu sârbească.

Apoĭ, limba sârbă are *cantitatea vocalică,* adică vocale scurte şi lungĭ. Aşa s. ex. vojnik=ostaş se pronunţă ca voĭn*ii*c, kralj=craĭ se pron. kr*aa*lĭ, narod=norod ca n*aa*rod, etc. Limba bulgară n-are în general această cantitate, ci pronunţă numaĭ într-un fel ca româna : voin*i*c, kr*a*lĭ, n*a*rod. Limba Slavilor macedonenĭ, în general, n-are nicĭ ea cantitatea, ci pronunţă tot ca bulgara; şi, existenţa eĭ în limba sârbă a fost adusă ca dovadă că slava macedoneană e o limbă bulgărească ĭar nu sârbească.

Caractere sârbeştĭ în limba slavă macedoneană

Pe de altă parte însă, filologiĭ Sârbĭ saŭ filo-sârbı, susţinând că nu morfologia ci fonetica determină individualitatea uneĭ limbĭ [2]), aduc nişte asemănărĭ, fonetice maĭ ales, ale limbiĭ lor cu cea slavă macedoneană, spre a pretinde că de aceea aceasta limbă e sârbească ĭar nu bulgărească.

1) Cacĭ uneorı pare a exista şi în aceasta cel puţın accentul ' şi ^ Cf. Oblak : *Macedonische Studien,* p. 87

2) Afară de unele cazurı provenite din contracţie. Cf. Oblak : *Maced. Sudien,* p. 87.

Astfel, limba sârbă are în general ca o caracteristică a sa sunetul ć, care se pronunţă cam ca româneşte *cĭ*, la aceleaşĭ locurĭ unde în bulgara se află *şt*; precum iarăşĭ, sârba are sunetul ǵ care se pronunţă cam ca româneşte *gĭ*, unde în bulgara e în locu-ĭ *jd*. Spre pildă, Sârbiĭ pronunţă : pećina ĭar Bulgariĭ : peştera, în acest identic cuvânt care înseamnă : peşteră. Sârbiĭ aŭ sfećnik, pronunţat cam ca român sfecĭnic, ĭar Bulgariĭ sfeştnik. Tot ast-fel, Sârbiĭ pronunţă meǵa cam ca român megĭa (cuvânt care înseamnă graniţă, hotar),—pe când Bulgariĭ : mej*d*a pentru acelaş cuvânt. Sârbiĭ aŭ de asemenea svaǵam se, pronunţat cam ca româneşte sva*gĭ*am se (=mă sfădesc), iar Bulgariĭ svaj*d*am se. Iar Slaviĭ macedonenĭ aŭ în general şi eĭ ca Sârbiĭ : pećina, sfećnik, meǵa, svaǵam se, ĭar nu ca Bulgariĭ. Aceasta e dovadă, zic filologiĭ Sârbĭ, că limba macedoneană e sârbească ĭar bulgărească. [1])

Tot astfel limba sârbească are sunetul *u* în aceleaşĭ locurĭ şi cuvinte în carĭ bulgara are *ă*. De pildă sârbeşte e m*u*ka = muncă, ĭar bulgăreşte m*ă*ka; sârbeşte l*u*ka = luncă, ĭar bulgăreşte l*ă*ka; sârbeşte k*u*ća = casă, ĭar bulgăreşte k*ă*şta.

Iar limba slavă macedoneană are în mare parte tot ca cea sârbească : m*u*ka, l*u*ka, kuća. De aceea acest fonetism s'a adus ca o altă dovadă cum că macedoneana e o limbă sârbească ĭar nu bulgărească.

1) Cf. St. Novaković: *ǵ i ć u macedonskim narodnim dijalektima*, in *Glas Srpsk. Kral. Akad.* vol. XII; Oblak: *Einige Capitel*, în *Arch. für slav. Phil.* XVII, 456.

Ba şi alte caractere s'aŭ maĭ adus în sprijinul susţinereĭ că macedoneana e limbă sârbească.

Aşa, persoana 3 sing. şi plurală a verbelor n'are în limba sârbă terminaţia *t*, pe care o are în cea bulgară. Sârbiĭ zic s. ex. on drj*i* = el ţine şi oni drje=eĭ ţin, pe când bulgăreşte e: on drăji*t* şi oni drăjă*t*; sârbeşte: on daĭe = el dă şi: oni daĭ*u*, ĭar bulgăreşte: on daĭe*t* şi oni daĭă*t* [1]).

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca la Bulgarĭ ci ca la Sârbĭ: on drj*i*, oni drje, on daĭ*e*, oni daĭ*u*; de aceea acest lucru s-a adus ca o dovadă că ea e o limbă sârbească ĭar nu bulgărească [2]).

De asemenĭ, pers. 1 sg. de la verbe limba sârbă o are terminată în *m*, pe când Bulgariĭ nu aŭ această terminaţie în limba necontestată a lor. Astfel Sârbiĭ zic: ide*m*=merg, ĭar Bulgariĭ idă; Sârbiĭ stigne*m* = ajung ĭar Bulgariĭ stign*ă*; Sârbiĭ: stoi*m* = staŭ, iar Bulgariĭ stoĭ*ă*.

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca Bulgariĭ ci ca Sârbiĭ: ide*m*, strigne*m*, stoi*m*; de acea, acest fenomen s-a adus ca dovadă că ea e o limbă sârbească ĭar nu bulgărească [3]).

Apoĭ, limba sârbească are la pers. I plurală de de la verbe terminaţia — *mo*, pc când cea bulgară

---

1) Mileticı recunoaşte şi dânsul că această lipsă a luĭ *t* e sârbısm (în *Novi vlaho-balg. gram.* p. 135).

2) Cf. Al. Belić, în *Srpski Knjiz. Glasnık* de la 16 Sept 1903 pag. 133.

3) Al. Belić, în *Srpski Knjiz. Glasnık* de la 16 Sept. 1993 pag. 133 Cf. V. Iagić, în *Archıv für slav. Phıl.* XVII 81.

pe—*me*. Astfel Sârbiĭ zic: ide*mo*=mergem, ĭar Bulgariĭ: ide*me*; sârbeşte: stigne*mo*=ajungem, ĭar bulgăreşte stigne*me*; sârbeşte stoi*mo*=stăm, ĭar bulgăreşte: stoi*me*.

Fiindcă în această privinţă limba slavă macedoneană are în general nu ca Bulgariĭ ci ca Sârbiĭ: ide*mo*, stigne*mo*, stoi*mo*; de aceea, şi acest fenomen s-a adus ca dovadă că ea e limbă sârbească ĭar nu bulgărească [1])

Tot ast-fel limba sârbească are pronumele personal în cazul genetiv şi acusativ singular — *ga* şi terminaţia pronominală de la adiective tot astfel, pe când bulgara nu are aşa ci — *go*. De pildă Sârbiĭ zic: ĭa *ga* dao=*l*-am dat, ĭar Bulgariĭ: az *go* dal.

Fiindcă şi în această privinţă limba slavă macedoneană are des nu ca Bulgariĭ ci ca Sârbiĭ: *ga*; de aceea şi acest lucru s-a adus ca dovadă că ea e o limbă sârbească ĭar nu bulgară. [2]

Apoĭ, în ceeace privește poziţia accentuluĭ, limba sârbă se deosibeşte de cea bulgară proprie şi necontestată. In adevăr, pe când cea dintâĭ, în cuvinte de două şi maĭ multe silabe, ridică poziţia accentuluĭ, dându-ĭ oarecum un caracter de stabilitate, pe silaba penultimă, antepenultimă, etc., cea bulgară îl are cu totul mobil până şi pe ultima silabă. Astfel, sârbeşte: gòtov=gata, bulgăreşte gotòv; sârbeşte glàva=cap,

---

1) Al. Belić, *Ibidem* p. 133. Cf V. Iagić, *Arch. f. sl. Phil* XVII, p. 81.

2) Al Belić, *Ibidem* p. 132 Cf. Iagić, *Ibidem* p. 81.

bulgărește glavà: sârbește vòda=apă, bulgărește vodà; sârbește vodènița, bulgărește vodenìța.

Și, fiind-că în limba slavă macedoneană, în general, accentul are poziție maĭ mult stabilă și în felul celeĭ sârbe: gòtov, glàva, vòda, vodènița; de aceea acest fenomen s'a luat ca o dovadă că aceea e o limbă sârbească ĭar nu bulgărească [1]).

Cam acestea sunt punctele cel maĭ importante, pe carĭ filologia sârbă le aduce spre a susține că sârbească e limba slavă macedoneană. Maĭ sunt încă și altele, dar acelea fiind maĭ contestabile, le lăsăm la o parte. [2])

Apoĭ, cată să se observe ĭarășĭ că și acestea aduse de noĭ trebuesc luate ca atarĭ numaĭ în general; findcă, precum în privința naționalităților multe carĭ o compun Macedonia e un mozaic, tot astfel e ea și în privința caracterelor limbiĭ slave dintr'însa. Căcĭ, în adevăr, în unele regiunĭ, ba chĭar în aceeașĭ regiune în care se află ć, ǵ, există parțial și șt, jd; în care e *u* în loc de bulg. *ă*, există totușĭ parțial și *ă*; precum ĭarășĭ, există parțial în Macedonia și —go alăturĭ de — ga; terminațiile verbale,—t, —mo —m; și accentul maĭ mult mobil,—ca în limba necontestată bulgară. Și apoĭ, afară de aceasta, în părțile de sud-est ale Macedonieĭ, de pe la Salonic spre

1) Al. Belić, *Ibidem* p. 284.—Gopcević: *Makedonien und Altserbien* p. 253—Cf. B. Conev: *Za udaremeto v balgarski ezik,* în *Sbornik Minist.* din Sofia, vol. VI p. 32—38.

2) Astfel sunt contestabile celel'alte aduse de Gopcevicĭ, în cartea-ĭ mai sus menționată.

răsărit, limba slavă pare a fi după toate caracterele eĭ morfologice şi fonetice cea proprie bulgărească [1]).

Din cele ce am expus se vede dar că lupta de o cam dată pozitivă, de am putea-o numi astfel, între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba macedoneană se întemeĭază pe *două principiĭ filologice deosebite*: Bulgariĭ pretind că *morfologia* constitue individualitatea uneĭ limbĭ; şi că, de aceea, morfologia limbiĭ macedonene (lipsa de flecţiĭ, articolul postpozitiv, neexistenţa cantităţiĭ şi a celor 4 felurĭ de accente sârbe) fiind cea a limbeĭ bulgare, acea limbă e bulgărească. Pe de altă parte însă, Sârbiĭ pretind că *fonetica* determină individualitatea uneĭ limbĭ; şi că de aceea, fonetica limbiĭ macedonene (ca şi accentologia eĭ) fiind cea a limbeĭ sârbeştĭ, acea limbă e sârbească.

Aceasta e însă numaĭ faţa pozitivă a discuţieĭ, care nu s-ar putea rezolva altfel, de cât dacă maĭ întâĭ s-ar admite că, în adevăr, numaĭ morfologia saŭ numaĭ fonetica determină individualitatea limbeĭ.

Adevărul e însă, că amândouă acestea formează individualitatea eĭ, *dacă ele sunt izvorâte din organizmul însuşĭ al limbeĭ, ĭar nu sunt luate din alte limbĭ* prin contactul saŭ amestecul cu dânsele.

Iată de ce, lupta filologică între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru limba macedoneană nu s-a mărginit a fi numaĭ de natură pozitivă cum am arătat-o până acum, ci a luat şi un caracter de contestaţie reciprocă, adică negativ.

---

1) Vezĭ Oblak: *Macedonische Studien.*

Şi, în adevăr, Sârbiĭ aŭ atacat Bulgarilor nu numaĭ principiul lor morfologic în general ca principiŭ, dar chĭar punctele carĭ alcătuesc acest principiŭ: lipsa de flexiĭ, articolul post-pozitiv, cele 4 felurĭ de accente şi cantitatea vocalică.

Cum contestă Sârbiĭ Bulgarilor caracterele morfologice din slava macedoneană

Am arătat cum Bulgariĭ pretind, că articolul post-pozitiv şi lipsa de flecţiĭ în limba lor la fel cu cea macedoneană ar fi dovadă de bulgarizmul acesteĭa din urmă. Sârbiĭ însă, între carĭ şi Gersin de care am pomenit, le răspund că aşa ar fi dacă acelea ar fi un product organic al limbeĭ lor bulgare, din elementele propriĭ ale eĭ; dar că nu e ast-fel, fiind-că articolul s'a născut şi în bulgara şi în macedoneana prin influenţele popoarelor străine şi anume latine. Iar profesorul Belicĭ precizează şi maĭ mult, zicând că limba macedoneană—care e sârbească, cum arată fonetizmul eĭ — *a dobândit articolul, în mod independent, de la populaţia romanică saŭ românească* cu care a fost în atingere. Iar dovadă că ast-fel e lucrul acesta—zice Belicĭ—ne stă faptul că articol post-pozitiv maĭ aŭ limbile *albaneză şi greaca modernă, carĭ nu sunt, fireşte, dialecte bulgăreştĭ* [1]).

Iar această chestie pusă ast-fel, evident că e un serios punct în contra bulgarizmuluĭ limbeĭ slave macedonene ; căcĭ, precum s'a alipit articolul post-

1) In *Srpski Knjiz. Glasnik* de la 16 Sept. 1903, p. 139.

pozitiv la albaneza și neogreaca, tot ast-fel s'ar putea să se fi alipit el și la o limbă sârbească—macedoneana—care a fost în atingerĭ dese și directe cu populația romanică [1]).

Apoĭ am văzut că Bulgariĭ pretind, că de oare-ce slava macedoneană, ca și bulgara, n'are cele 4 felurĭ de accente pe carĭ le are limba sârbă, ea e o limbă bulgărească. Filologia sârbă însă îĭ răspunde, și nu fără temeĭ, nu numaĭ că în unele dialecte macedonene se găsesc și din acele accente treĭ : //, ^, \ [2]) dar încă și că chĭar de n'ar fi ele astăzĭ, aŭ fost altă dată, tot așa cum aŭ fost, dar astăzĭ nu sunt toate patru, *în dialectul cĭacav al limbeĭ sârbo-croate*. Decĭ, zice filologia sârbă, precum dialectul cĭacav nu e bulgăresc, fiind-că n'are toate acele 4 felurĭ de accente; căcĭ știut e și necontestat că el e sârbo-croat; tot astfel și slava macedoneană poate fi *limbă sârbească, care n'are toate acele patru felurĭ de accente*, fiind-că, întocmaĭ ca cĭacava, le-a perdut în curgerea vremiĭ. [3]) Tot astfel a putut perde slava macedoneană și cantitatea vocalelor fără a fi totușĭ o limbă bul gărească; deși cantitatea se vede astăzĭ și în unele dialecte macedonene, ca un rest de vechime. [4])

1) De alt-fel, și alțĭ învățațĭ susțin că articolul postpozitiv nu s'a nascut în limba bulgară din organizmul eĭ propriŭ ci din limba romāna. Vezĭ Iagić, în *Archiv für slavische Philologie*, XX, p. 601, 604

2) *Archiv für slavische Philologie* XV, 44.

3) Al. Belić, în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Iunie 1903 p 283-4.

4) V. Oblak : *Macedonische Studien*, p. 36. In bulgara proprie nu se vede astăzĭ nicăerĭ cantitatea vocalelor ; numaĭ că filologul Bulgar Țonev (în *Sborn Minist.* VI, 33) o presupune că ar fi existat în vechime, dar că a dispărut cu vremea.

Astfel dar filologia sârbă combate nu fără serioase temeĭurĭ argumentarea morfologică pentru bulgarizmul limbiĭ slave macedonene.

Cum contestă Bulgariĭ Sârbilor caracterele fonetice din slava macedoneană

Pe de altă parte însă şi filologia bulgară se încearcă a nega Sârbilor argumertarea lor că slava macedoneană ar fi o limbă sârbească.

Şi atacă argumentele Sârbilor nu numaĭ opunând principiul că: nu fonetica ci morfologia constitue individualitatea uneĭ limbĭ, dar încă silindu-se să arate că acele fenomene fonetice, pe carĭ Sârbiĭ le invoacă ca propriĭ ale limbiĭ lor, pot fi şi bulgăreştĭ, saŭ pe unele din ele încearcă să le tăĭnuĭască.

Ast-fel, în ceea-ce priveşte punctul cu morfologia (articolul, lipsa de flexiĭ), profesorul Miletiсĭ de la Sofia,—discutând în prima linie cu un filolog Draganov, care susţine că dialectul macedonean de la Debăr nu e bulgăresc, deşi are articolul postpositiv şi n'are flexiĭ—ĭĭ răspunde că: «însemnata schimbare în limba bulgară e, alăturĭ de ivirea articoluluĭ, pĭeirea flexiilor nominale, aşa că *prin aceasta* limpede *sunt determinate graniţele limbiĭ bulgare.* Aceste ideĭ să fie răspuns originaleĭ părereĭ a d-luĭ Draganov, care, în dialectul de la Debăr, din pricina unor neînsemnate caractere fonetice, vede *o limbă deosebită nicĭ bulgară* nicĭ sârbească şi îl numeşte «dialect de trecere bulgaro-sârb» (*Sborn. Min.* II, 337).

Iar în altă parte[1]), un Rus răspunde luĭ Jastrebov (care susţinea că e sârbească limba poporuluĭ slav din Macedonia de la care a adunat cântecele poporane pomenite) că e un semn de ignoranţă a acestuĭa într'ale filologieĭ faptul că nu vede în lipsa de flexiĭ şi existenţa articoluluĭ ceva propriŭ bulgăresc.

Cam în acest fel e argumentarea filologieĭ bulgare, care nu discută destul de obiectiv acest punct de vedere foarte serios al Sârbilor şi nu răspunde nimic cu doveziĭ la cele ce le ripostează aceştĭa: că articolul nu se află numaĭ în bulgara ci şi în greaca modernă şi albaneză. Aşa că, evident, în această privinţă, argumentele Sârbilor, chĭar dacă n'ar fi definitive, ne arată cel puţin că, în momentul de faţă, *dreptatea ar putea fi tot atât dacă nu chĭar maĭ mult cu eĭ*—pe câtă vreme nicĭ în greaca nicĭ în albaneza nu se poate susţine că articolul s'adesvoltat în ele din organismul lor, ci tot prin influenţa uneĭ limbĭ romanice saŭ a limbiĭ române.

Lucrul acesta l'a înţeles şi filologia bulgară. De aceea filologiĭ eĭ, spre a'şĭ găsi barem şi în altă parte ceva sprijin în argumentările lor, şi spre a reduce pe cele sârbeştĭ, aŭ atacat şi punctele fonetice pe carĭ se sprijină Sârbiĭ. In acest atac însă Bulgariĭ sunt ĭarăşĭ îndestul de slabĭ.

Ast-fel, când Sârbiĭ pretind că existenţa sunetelor ć, ģ în macedoneana arată că ea e limbă sârbească, Bulgariĭ, ca să-ĭ combată, merg până acolo

1) In *Russkij filologičeskij Vêstnik* a. 1889 No. 4.

în cât să zică că aceste sunete nu există în limba macedoneană. Aşa zice bulgarul Matov, ba încă şi că ceĭ carĭ pretind că ar exista acolo ć, ǵ saŭ mistifică lumea saŭ că eĭ aŭ fost mistificaţĭ de alţiĭ [1]). Iar când cercetătoriĭ filologĭ se duc în Macedonia spre a studia limba, populaţia slavă cu sentimente bulgarizate prin propaganda naţionalistă bulgară, când e pusă să pronunţe pe ć, ǵ se sileşte să nu le pronunţe aşa cum sunt în limbă, ci să le falşifice într'un fel de k g palatal zis bulgăresc; ast-fel, fiind-că sunt deja instruiţĭ despre această luptă filologică între propaganda bulgară şi Sârbĭ, aceĭ bulgaromanĭ falşifică limba, numaĭ spre a nu i se arăta caractele eĭ sârbeştĭ. Acest lucru ni-l spune chĭar un reprezentant al şcoaleĭ filologice slaviste de la Viena, V. Oblak, care crede că slava macedoneană e o limbă bulgară [2]), dar că totuşĭ chĭar luĭ, când s'a dus să studieze dialectele macedonene în Macedonia, oameniĭ pe carĭ îĭ punea în Salonic să pronunţe pe ć, ġ, se sileaŭ să le pronunţe, nu cum era în limbă, ci cu k, g, palatale bulgăreştĭ [3]). Iar alţiĭ, ca profesorul Mileticĭ [4]), când văd că existenţa acelor sunete nu o pot tăgădui, pretind cel puţin că ć, ġ s'aŭ născut independent în limba bulgară macedoneană; cu toate că aceasta le e numaĭ o simplă afirmaţie, pe care n'o pot dovedi.

1) D. Matov: *Srbsko-bălgarskata etnografska prepirka prĕd naukata*, Sofia 1893. Cf. *Archiv für slav. Phil.* XVI, 314.
2) In *Archiv für slav*, *Phil.* XVI, 313.
3) V. Oblak: *Macedonische Studien* p. 131.
4) In *Sborn. Minist.* II, 227.

Aşa dar, ć, ǵ, rămân tot un fonetism sârbesc în limba macedoneană.

Apoĭ, tot ast-fel, când Sârbiĭ arată că limba bulgară are sunetul *ă* acolo unde limba sârbă şi în general cea macedoneană aŭ pe *u*: sârb m*u*ka bulgar m*ă*ka, sârb l*u*ka bulgar l*ă*ka, — atuncĭ filologiĭ Bulgarĭ se silesc a scoate că acel *ă* s'a desvoltat în limba bulgară tocmaĭ dintr'un maĭ vechĭ *u* şi că a existat decĭ şi în această limbă 'n vechime *u* în loc de *ă*. Aceasta, evident, spre a se deduce de aci că limba Slavilor macedonenĭ, având pe *u* în loc de *ă*, n'ar fi sârbească ci bulgară ; fiind-că ea păstrează în această privinţă un stadiŭ fonetic maĭ vechiŭ al limbeĭ bulgare.

Ast-fel învăţatul Drinov, Bulgar, profesor în Rusia, se încercă a tăgădui acea zicând că: «De obiceĭ în acest *u* în l. d. *ă* se vede o influenţă a limbiĭ sârbe, cea ce nu e neprobabil, dacă se ĭa în vedere stăpânirea politică a Sârbilor în Macedonia în sec. XIII—XIV şi puterea spirituală a patriarhatuluĭ sârbesc (din Ipek) care aproape până la sfârşitul veacuĭuĭ trecut a dăĭnuit. Totuşĭ eŭ cred că în anumite cazurĭ *u* în loc de *ă* în limba Bulgarilor macedonenĭ s'a putut naşte şi cu totul independent de influenţa străină. Să se judece numaĭ că în Macedonia *o* trece foarte mult în *u*,— cea ce se întâmpină nu numaĭ la *o* etimologic ci şi la cel secundar născut din *ĭe* şi *ă* ; s. ex. formele bulgare comune *oşte* saŭ *ĭoşte*, *săm* în unele dialecte macedonene se pronunţă *uşte*, *ĭuşte* şi *sum*. Oare nu putea tot în acest chip şi *ă* să devină

u prin mijlocirea luĭ *o*?» [1]) Iar profesorul Mileticĭ de la Sofia, spre a'şĭ scăpa limba de această încurcătura filologico-naţionalistă, se sileşte a scoate că deja în vechĭa bulgară, saŭ aşa numita paleoslavă, exista sporadic, în acele locurĭ de carĭ vorbeşte şi Drinov, o nasală *un*, din care apoĭ, pĭerzându-se maĭ târziŭ *n*, a rămas *u* în limba bulgară de azĭ. Zice Mileticĭ [2]): «în cea maĭ veche epocă a limbeĭ paleoslave (vechĭa bulgară) trebue să primim că a existat sporadic şi a treĭa nasală *un*, căreĭa avem să'ĭ mulţumim toate acele exemple cu *u* în l. d. ѫ atât în monumentele paleo- şi mediobulgare cât şi în dialectele bulgare sudice şi nord-vestice de astăzĭ».

Filologia cea obiectivă însă le răspunde tot filologiceşte că aceasta nu s'a putut întâmpla în limba bulgară şi maĭ ales nicĭ în limba slavă macedoneană, fiind-că acel fenomen de trecere al luĭ *o* în *u* nu se află în dialectele acele macedonene ci numaĭ în bulgara proprie [3]).

Decĭ şi fenomenul cu *u* (în loc de *ă* bulgăresc) rămâne tot un fonetism sârbesc în slava macedoneana.

Tot astfel, când Sârbiĭ pretind că pronumele *ga* din limba Slavilor macedonenĭ dovedeşte că aceasta e sârbească, învăţaţiĭ Bulgarĭ le răspund că acel *ga* s'a născut chĭar în limba bulgară. Astfel, profesorul Mileticĭ de la Universitatea din Sofia zice că *ga* «s'a format chĭar în limba bulgară din pronumele obicı-

1) *Archiv für slavische Philologie* V, 376.
2) In *Sbornik Minist.* din Sofia XVI p. 256.
3) In *Sborn. Minist.* II, 240
4) Cf Oblak, în *Arch. für slav Phil.* XVII, 139 şi 140.

nuit *ja*, la care s'ar fi prepus *g* făcându-se *gja*, ïar apoï de aci *ga*; ceea ce ïară nu poate admite filologia obiectivă.

Ba silinţele Bulgarilor de a tăgădui orĭ-ce sârbism din limbă şi literatură merg până acolo în cât, nu nu numaï pe *u* l. *ă* nu-l recunosc de sârbism, dar încă, Mileticĭ susţine falş despre limba slavă de la Românĭ că ea ar fi, în vechile noastre texte, acea bulgară vorbită în sec. XIV—XVI şi cu ortografia bulgară «fără amestecurĭ sârbeştĭ». Şi pe lângă aceasta, s'a păstrat un document al ţaruluï bulgar Sraţimir din sec. XIV; el conţine, în limba sa, foarte multe elemente lingvistice sârbeştĭ. Mileticĭ s'a ocupat în două rândurĭ de acest document. In întâïul rând, scriind despre el în revista bulgară «Bălgarski Pregled» recunoscu că cuprinde în adevăr elemente sârbe multe, cea ce arată, zice el, «puternica influenţă a literaturiĭ sârbe în Bulgaria răsăriteană în a doua jumătate a secoluluï XIV.» Dar maï târziŭ, când scrise despre acelaş document în «Sbornicul» ministeruluï de instrucţie din Sofia, îşĭ ïa seama, de sigur nu fără consideraţiĭ naţionale, şi declară că acele sârbisme nu sunt în acel document prin influenţa literară sârbă, ci Sraţimir le-a învăţat în Croaţia în timpul când fusese prins şi dus acolo de regele Ungarieï care-ĭ cucerise Vidinul. «Acolo, zice acum Mileticĭ, lesne a putut Sraţimir să se obicĭnuïască cu limba sârbo-croată. Sub influenţa acesteïa, el introduse şi în cancelaria sa citirea sârbească a formelor literare bulgare». [1]).

1) L. Miletic: *Novi vlaho-balg. gram.* p 103.

Iar filologia cea obiectivă nu poate admite nicĭ aceasta, cu toate că modul acesta schimbăcĭos de argumentare singur ajunge spre a convinge chĭar şi pe nefilolog, că într'însul e o cunoscută tendinţă politico-naţionalistă [1]).

Concluzia ştiinţeĭ de astă-zĭ despre felul limbeĭ slave macedonene.

Dacă acum, ca o sinteză generală, căutăm a îmbrăţişa toate argumentările sârbe şi bulgare, spre a ne forma convingerea dreaptă despre felul limbiĭ slave macedonene, trebue să recunoaştem că, în *starea actuală a ştiinţiĭ filologice* şi a cunoştinţelor ce avem despre constituţia aceleĭ limbĭ, *nu se poate spune indiscutabil nicĭ că e sârbească dar nicĭ că e bulgărească.* Nu se poate spune indiscutabil că nu e sârbească ; fiindcă, cum am văzut, fonetismul eĭ pare a fi cel sârbesc, ĭar morfologia cu articolul postpozitiv şi lipsa de flexiĭ i *s'aŭ putut* întipări acesteĭ limbĭ, poate sârbe, din amestecul cu popoare romanice şi anume cu cel românesc. Pe de altă parte însă, nicĭ că ea n'ar fi bulgărească, nu se poate spune indiscutabil; fiindcă, maĭ întâĭ ar trebui hotarât dacă acea morfologie nu e proprie bulgărească,

1) Cf. noul studiŭ al luĭ Belicĭ, profesor la Universitatea din Belgrad, care arată că limba în Bulgaria nord-vestică de astă-zĭ dintre Morava şi Timok e sârbească, la fel cu cea din Sârbia proprie şi Nordul Macedonieĭ ; în *Srpski Knjizevni Glasnik*, numerele maĭ sus citate. Vezĭ de asemenea Maretić : *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika p. 3,* unde dialectul *Torlak*, socotit de Bulgarĭ ca bulgăresc, îl numară ca un al patrulea dialect al limbeĭ sârbe.

a uneĭ limbĭ, — aceasta macedoneană — bulgară, la care s'a întipărit *apoĭ* fonetismul sârbesc, prin amestecul populaţieĭ ce o vorbeşte — poate bulgară—cu coloniştĭ numeroşĭ Sârbĭ, veniţĭ şi aşezaţĭ în Macedonia în vremea stăpânireĭ politice sârbeştĭ acolo a luĭ Duşan şi după epoca acestuĭa (secol. XIV),— cum am văzut că pretinde Kăncĭov şi cum maĭ cred şi alţĭ filologĭ [1]).

Iată de ce şi acum, aceĭ carĭ ţintesc a-face maĭ mult ştiinţă de cât naţionalism caută să nu decreteze prea indiscutabil acest lucru, ci maĭ bine să scormonească maĭ departe caracterele aceleĭ limbĭ macedonene. Iată de ce unul nintre fruntaşiĭ slavisticeĭ, Stoĭan Novakovicĭ, chĭar în anul 1889, cercetând limba dialectuluĭ macedonean slav de la Veles-Prilep, cu toate că înclină d'a crede această limbă maĭ mult sârbească zice : «Chestia despre dialectul slav al Macedonieĭ, despre particularităţile şi raporturile luĭ începe a deveni în fie-care zi maĭ tare. Stă acest dialect, cum se ĭa de obiceĭ, în raporturile cele maĭ apropiate cu limba bulgară, ca o variantă a acesteĭa ? saŭ e înrudit maĭ de aproape cu limba sârbă, chĭar dacă are unele particularităţĭ caracteristice deosebit de limba sârbă ? saŭ trebue să fie socotit ca un dialect sud-slav de sine stătător? Aceste chestiunĭ s'aŭ pus de cât-va timp în literatura rusă, sârbă şi bulgară şi foarte felurit s'a răspuns la ele. Deja faptul că răspunsurile se contrazic

1) Oblak, în *Archiv für slav. Phil.* XVII, 140. Lavrov: *Obzor* 22, 38 Dr. Iv. Sismanov: *Kriticen pregled*, în *Sborn. Minist.* XVI-XVII, 728.

tare înseamnă că *toate particularităţile acestuĭ dialect saŭ ale dialectelor Macedonieĭ încă nu se cunosc".* [1])

Iar în 1896, un alt cercetător al dialectelor slave de pe la Salonic, spune că s'a dus acolo spre a studia limba la faţa loculuĭ, pentru că, în afară de altă chestie «e vorba despre chestiunea foarte desbătută în ultimul timp, dacă locuitoriĭ Slavĭ aĭ Macedonieĭ aparţin Bulgarilor saŭ Sârbilor. Din punctul de vedere filologic întrebarea *trebue pusă* ast-tel: cea maĭ mare parte din particularităţile caracteristice ale diferitelor dialecte macedonene arată o strânsă legătură a lor cu grupa dialectală bulgară saŭ cu cea sârbo-croată? Dacă locuitoriĭ se simt pe sine Bulgarĭ saŭ Sârbĭ, această hotărasc-o dânşiĭ, însă a cerceta acest lucru, nu e treaba filologieĭ slave». Dar, zice acest filolog maĭ departe, «cunoştinţa noastră despre dialectele macedonene *e* încă mereŭ *insuficientă şi foarte superficială»* [1]).

Decĭ din acestea, ca şi din discuţiile de maĭ sus între alţĭ filologĭ (ca Miletić, Belić, etc.), se vede că chestia despre felul limbeĭ macedonene nu e rezolvată, ci că ea aşteaptă încă cercetărĭ şi cercetătorĭ. Şi, în definitiv nu se ştie dacă ea—tocmaĭ din pricină că are şi caractere bulgare şi sârbe—se va rezolva vre-o dată pe cale filologică *hotărât* intr'una saŭ într'alta din aceste două părţĭ. Căcĭ nu se ştie dacă, şi din nevoĭ de altfel, nu se va întări curentul celor carĭ, ca Draganov, vor impune ideea că limba macedoneană e o limbă aparte, «un dialect de tre-

1) V. Oblak: *Macedonische Studien* p. 4

cere» de la sârba către limba bulgară; tot aşa precum în timpul din urmă slavistul Iaghicĭ de la Viena a căutat a hotărâ că limba slavă din Bosnia e o limbă deosebită şi de sârba şi de croata, «o limbă bosniacă» [1]), cu toate că mult maĭ puţine sunt deosebirile dintre ea şi sârbo-croata de cât între macedoneana şi sârba saŭ bulgara; şi cam tot aşa precum uniĭ susţin şi astăzĭ că malorusa e o limbă de sine, deosebită de cea rusească proprie.

Ast-fel e dar acum stadiul ştiinţeĭ în privinţa naţionalităţiĭ Slavilor macedonenĭ.

Incheere despre lupta dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ

Acestea ne arată că cel puţin tot atâta drept cât Bulgariĭ aŭ şi Sârbiĭ de a susţine că limba macedoneană ar fi sârbească, şi că decĭ tot atâta drept ca aceĭa ar avea de a pretinde că populaţia slava —zice-se de 1.200.000 —din Macedonia e în generalitatea eĭ sârbească. Dar tot acestea ne maĭ arată că e o necunoaştere precisă a chestieĭ şi o judedecare interesată — în sensul bulgăresc – aceea ce profesorul Weigand de la Leipzig spune că «Româniĭ macedonenĭ staŭ pe un pământ bulgăresc» şi că ceĭ 1.200.000 Slavĭ din Macedonia fiind Bulgarĭ, «pretenţiile Sârbilor asupra aceleĭ provinciĭ sunt numaĭ

1) Cf. critica acesteĭ concluziunĭ a luĭ Iaghicĭ, precum şi tot a luĭ idee despre o naţionalitate deosebită a Slavilor macedonenĭ în: *Izvestija St-Peterburgskago slavjanskago blagotvoriteljnago Obstestva*, No. 8 pe Maĭ 1903, pag 25, articolul luĭ St. Stanojević: *Makedonskij vopros i akademik Iagić*. Cf. de asemenĭ şi P. O. in: *Stara Srbija i Arbanasi* p 5?.

şovinism», pentru că «limba populaţieĭ macedonene de mĭază-zi ca şi a celeĭ de nord-est, este *sigur* bulgărească». Acest mod de exprimare al luĭ Weigand ne arată limpede că dânsul nu cunoaşte chestia, ci că a fost inspirat într'însul maĭ mult de simpatiile şi motivele sale personale şi de curentul general filo-bulgăresc, pe carĭ Bulgariĭ s-aŭ priceput să şi le creeze în juru-le. Ba din cele ce am arătat noĭ se vede că tot aşa de neştiutor e Weigand şi când, mustrând cam aspru pe Sârbĭ, decretează că: «călătoriĭ şi filologiĭ *în concordanţă* arată limba macedoneană ca bulgărească» [1]). E aceasta la dânsul, faţă de dovedirile noastre de maĭ sus, o necunoaştere tot aşa de învederată, precum e şi aceea pe care Gersin o ĭa, din nenorocire, chĭar de autoritate în a sa: *Makedonien und das türkische Problem* la p. 43 spunând — tot după Weigand,—că: în Macedonia nu sunt de cât 80.000 de Armânĭ, ĭar în toată Peninsula Balcanică răzleţiţĭ numaĭ până la 200.000;— pe câtă vreme cele din urmă statistice tot străine, dar nu, fireşte, cele inspirate din izvor bulgăresc ca a ministruluĭ Anglieĭ Sir Kennedy, saŭ bulgăresc şi grecesc ca a luĭ Weigand,—ni-ĭ arată pe Macedo-Românĭ cel puţin 600.000.

E aceasta, fireşte, cel puţin o necunoaştere, dacă nu manifestarea unor simpatiĭ personale ale luĭ Weigand pentru Bulgarĭ; fiind-că, precum arătarăm, numaĭ *concordanţă* nu e între ceĭ carĭ *cunosc temeĭnic*, ĭar

1) Prof. Dr. Weigand: *Die nationalen Bestrebungen der Balkanvölker*, Leipzig 1898 p. 19, 20.

nu numaĭ în câte-va cuvinte, limbile sârbă, bulgară şi dialectele slave macedonene. De altfel spiritul tendenţios al luĭ Weigand pentru Bulgarĭ ni-l dă pe faţă chĭar unul din mariĭ filologĭ Bulgarĭ de astăzĭ, B. Ţonev. In adevăr, acesta, căutând a studia limba bulgară, se încearcă a arăta maĭ întâĭ graniţele între carĭ ea (după credinţa sa) se vorbeşte şi în Macedonia. Pentru precizarea acestor graniţe, Ţonev îşĭ ĭa ca izvoare informatoare a luĭ Weigand: «Die Aromunen» şi pomenita «Makedonia» de Kăncĭov, şi pe temeĭul lor ne spune într-un loc următoarele : «Satele Făргovo, Piscupat, Pogradeţ, Starovo, Bratomir (de lângă lacul Ohrida) zice Weigand că sunt *bulgăreştĭ* saŭ *amestecate* (bulgaro-albaneze), pe când Kăncĭov le socoteşte *albaneze*. Pomenesc aceasta, zice Ţonev, nu ca să corectez pe Weigand ci ca să arăt *imparţialitatea* luĭ Kăncĭov cu privire la etnografia Macedonieĭ». [1])

Ca Weigand să confunde limba bulgară cu sârba e admisibil, fiindcă aceste două sunt, pentru un necunoscător al lor, destul de asemenea între dânsele; dar ca să confunde bulgara cu albaneza din acele sate, e învederat că dânsul a făcut aceasta cu *parţialitate* pentru Bulgarĭ, cum patriotul învăţat Bulgar Ţonev însuşĭ nu poate să nu recunoască. Fireşte, Ţonev, ca toţĭ Bulgariĭ, aŭ interes ca spusele luĭ Weigand despre dânşiĭ, fiindcă le sunt favorabile, să nu-şĭ pĭardă din autoritate; de aceea şi spune, cu oare-care teamă de a nu provoca supărare din partea

1) Dr B. Conev: *Uvod v Istorijata na bălgarskija ezik* (Introducere în Istoria limbiĭ bulgare), în *Sborn. Min.* XVIII, 364.

luĭ Weigand şi neîncredere în acesta din partea altora, că: «pomenesc acestea nu ca să corectez pe Weigand» care, — tinde a ne da să înţelegem Ţonev — merită toată încrederea.

Şi, tot din cele ce noĭ am dezvoltat, se maĭ vede limpede cât de falşe ideĭ ne-aŭ format despre motivele lupteĭ Sârbilor în contra Bulgarilor în Macedonia aceĭ pe carĭ noĭ îĭ socoteam de cunoscătorĭ aĭ lucrurilor de acolo. Căcĭ, pe de o parte idealul pentru care Sârbiĭ aŭ dreptate de a lupta: eşirea lor la mare, ĭar pe de alta convingerea întemeĭată nu pe nedreptate că limba slavă macedoneană ar fi sârbească, ne dovedesc că străduinţele Sârbilor acolo nu pornese din ambiţie, cum insinuĭază izvoarele bulgare şi ceĭ ce le cred şi susţin [1]), ci din convingerea unuĭ drept şi din necesităţile fireştĭ ale lupteĭ pentru existenţă.

De aceea, dacă acum îmbrăţişăm şi cântărim toate motivele Bulgarilor şi ale Sârbilor în această luptă dintre dânşiĭ, găsim că şi uniĭ şi ceĭ-l'alţĭ şĭ-o îndreptăţesc pe temeĭul trecutuluĭ istoric în care n'aŭ nicĭ uniĭ dreptate; pe temeĭul limbiĭ slave macedonene, în care ştiinţa filologică nu şĭ-a spus încă ultimu-ĭ cuvânt, cu toate că de o cam dată Sârbiĭ par a avea maĭ multă dreptate; şi, în sfârşit, pe temeĭul idealuluĭ de expansiune teritorială la mare, în care în orĭ-ce caz numaĭ Sârbiĭ aŭ dreptate.

---

1) Ca, afară de Weigand, încă Sir Kennedy, ministru plenipotenţiar al Anglieĭ la Bucureştĭ, care, în un raport al săŭ trimis nu de mult la Londra, spune că «de la un bun izvor bulgăresc» a aflat că în Turcia nu sunt de cât 100 miĭ de Aromânĭ şi de sigur că nicĭ atâţia Sârbĭ.

Decĭ, cu Bulgariĭ nu rămâne de cât un singur motiv: limba, dar şi aceasta cu alţĭ sorţĭ de neprobabilitate; pe când cu Sârbiĭ rămân două motive: limba care pare a avea chĭar maĭ mulţĭ sorţĭ de probabilitate de cât la Bulgarĭ şi idealul de expansie la mare.

Orĭ-cum dar, motivele carĭ daŭ Sârbilor ĭar nu Bulgarilor maĭ multă dreptate în Macedonia sunt şi maĭ multe şi maĭ cântăritoare.

De aceea lupta e destul de pătimaşe între Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru Macedonia; căcĭ, maĭ ales ceĭ dintâĭ nu pot uĭta graniţele tractatuluĭ de la San-Stefano, în spiritul şi tendinţele căruĭa îşĭ fac educaţia de peste 25 de anĭ; ĭar Sârbiĭ, la rândul lor, nu pot ceda aceleĭ *ambiţiĭ* bulgăreştĭ de mărire, pe câtă vreme lor le e chĭar *existenţa* ameninţată, sugrumaţĭ cum sunt pe uscat.

De aci şi duşmănia cea mare între dânşiĭ.

Această duşmănie înrădăcinată dintre eĭ se vede nu numaĭ în aprinderea patimeĭ cu care îşĭ tăgăduesc — în activitatea lor intelectuală — uniĭ altora Macedonia, ci încă şi în alte fapte ale vieţiĭ bulgare în special. Cunoscută e de pildă resistenţa şi lupta ce aŭ dat-o Bulgariĭ în a. 1902, spre a nu se recunoaşte de Poartă mitropolitul sârb Firmilian la Ueşkiub. Am văzut apoĭ cum chĭar oameniĭ din popor din Macedonia, când li se studiază limba, nu vor să pronunţe corect, ci falşifică sunetele, ca ć şi ǵ, numaĭ spre a nu se arăta Sârbĭ; aceasta graţie propagandeĭ duşmănoase bulgăreştĭ în contra Sârbilor. Iar în Principatul însuşĭ al Bulgarieĭ, o aşa duşmă-

nie se propagă chiar prin şcolĭ în sufletul tinerii generaţii bulgare. Căcĭ, de pildă într'o carte de citire [1]), aprobată pentru şcolile primare bulgare din Principat de către Ministerul de instrucţie de la Sofia, vorbindu-se de războiul de la 1885 dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ, se spune copiilor că : «fiind-că prin unirea (cu Rumelia) statul bulgar avea să ajungă maĭ mare şi maĭ tare de cât eĭ, Sârbiĭ năvăliră *hoţeşte* în ţara noastră», adică în Bulgaria, şi că : «atuncĭ băturăm ştraşnic pe Sârb şi mult sânge 'ĭ-am vărsat». Ba, ura aceasta în potriva Sârbilor, stârnită din ce în ce maĭ mult şi de propagandele conoscute ale comitetelor macedonene, merge aşa de departe în cât, Bulgariĭ pare că dispreţuesc chiar de a ţine şi publicaţiĭ sârbeştĭ în unele bibliotecĭ ale lor din Principat. Căcĭ, după cum spune un scriitor Sârb care face o dare de seamă de ziare ce se ţin în biblioteca din Sofia, în această bibliotecă se găseşte în anul 1899 : «13 ziare engleze, 2 cehe, 1 polonez, 1 croat, dar *nicĭ un ziar sârbesc* [2]).

Iar această duşmănie îşĭ găsi un noŭ punct de sprijin şi întărire în evenimentele petrecute la Belgrad cu prilejul încoronăreĭ regeluĭ Petre Caragheorghevicĭ, carele însuşi, atuncĭ la 5 Septembrie 1904, deschise «Expoziţia sud slavă». Această expoziţie, la care luară parte reprezentanţĭ aĭ tutulor Slavilor de miază-zi : Sârbĭ, Bulgarĭ, Croaţĭ şi Slovenĭ, avea drept ţintă, ca şi «Congresul» ce tot în acele zile se ţinu, să pună temelia unireĭ economice şi sufleteştĭ

1) Cu titlul: *Citanka,* naredili P. P. Stojnov, T. Sugarev, Iv. Samardziev, N Kocev i K D. Kjurkciev.

2) In *Srpski Knjiz. Glasnik* de la 31 Aug. 1903 p 529.

între toţĭ aceĭ Slavĭ şi cu deosebire între Bulgarĭ şi Sârbĭ. In special la Congres se aduse ca mod de împăcare şi unire a acestora rezoluţia: «spre a fi unire, înţelegere trebue să se lucreze pentru formarea federaţieĭ statelor balcanice cu Macedonia ca provincie deosebită». Dar la deschiderea expoziţieĭ de către rege, «câţĭ-va entusiaştĭ Slovenĭ şi Croaţĭ salutară pe regele Petre cu exclamaţia: Să trăiască regele Slavilor de mĭază-zi». Aceasta a fost destul pentru ca invidia şi vechĭa duşmănie dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ să se accentueze şi maĭ mult, şi ca maĭ întreaga presă bulgară să se azvârle asupra Sârbilor cu învinuirea că eĭ de aceea aŭ făcut Congresul, Expoziţia şi stăruesc mereŭ pentru unire cu Bulgariĭ, pentru ca să se pună pe sine în primul plan şi în evidenţă cu deosebire în Macedonia. [1])

Şi, de atuncĭ tot aşa, dacă nu maĭ mult ca 'nainte, cete de Bulgarĭ şi Sârbĭ înarmaţĭ se atacă unele pe altele cu furie în Macedonia, cum mărturiseşte nu numaĭ presa sârbească ci şi cea bulgară [2]). Iar pe de altă parte, nu numaĭ că presa bulgară învinueşte pe autorităţile administrative sârbeştĭ din Sârbia că ar fi persecutând pe Slaviĭ macedonenĭ carĭ, duşĭ acolo spre a'şĭ câştiga existenţa, se declară Bulgarĭ şi exarhiştĭ, cum sunt, ĭar nu patriarhiştĭ ca Sârbiĭ [3]); dar partidul liberal-naţional din Sârbia, zilele acestea din

1) Vezĭ despre toate aceste articolul: «Trăiască regele Slavilor de mĭază-zi» (Ziveo Jugoslovenski kralj), în *Srpski knjizevni Glasnik* de la 16 Oct 1904 pag. 310.

2) S. ex. *Srpski Knjiz. Glasnik* dela 16 Oct. 1904 pag. 311 şi *Vecerna Posta* dela 3 Oct. 1904.

3) *Vecerna Posta* dela 10 Noemvrie şi 7 Oct 1904.

Octomvrie 1904, chĭar în scupştină a atacat, prin şeful săŭ, pe Bulgarĭ şi Principatul lor, pentru că aceştĭa ar fi siluind şi omorând, prin cetele înarmate ce trimit, pe Sârbiĭ din Macedonia carĭ nu vor să se lepede de patriarhie spre a trece la exarhul bulgar[1]).

Şi tot astfel, aceste învinuirĭ şi atacurĭ reciproce, —carĭ îşĭ aŭ de temelie numaĭ tendinţa concepută ca o *necesitate imperioasă a existenţiĭ* lor politice şi naţionale—se înmulţesc par-că din ce în ce maĭ mult acum în urmă, cu toate sforţările de împăcare şi unire cu Bulgariĭ ale nouluĭ rege sârbesc Petre Caragheorghevicĭ.

Cât timp va exista o Macedonie neslavă politiceşte, *această ură şi cĭocnirĭ nu vor înceta ci se vor tot mări* [2]). Această conclusie, pe care de mult ne-o întăresc evenimentele, va trebui ca noĭ Româniĭ să nu o trecem cu vederea, ci *să ţinem seamă de ea în îndrumarea pe care*—vom arăta maĭ la vale cum—*ar trebui să o dăm acţiuniĭ noastre negative faţă de fie-care din aceşti vecinĭ : Bulgariĭ şi Sârbiĭ.*

Dar pentru aceasta să trecem maĭ întâĭ la al doilea punct al subĭectuluĭ nostru şi să vedem :

---

1) *Vecerna Posta* dela 14 Noem. 1904.

2) Aceasta e de alt-fel şi conclusia luĭ S. Radev care, după ce analizează toate raporturile dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ în Macedonia, declară că : «e cu neputinţă un acord sârbo-bulgar» (în *Vecerna Posta* de la 21 Noem. 1904).

II

TENDINŢELE BULGARIROR ŞI SÂRBILOR

FAȚĂ DE

ROMĂNIA

Din cele ce am arătat și din întreaga viață politică, națională și intelectuală a Sârbilor se ştie că eĭ nu gândesc alt-ceva — făr'a maĭ vorbi de aspirațiile lor față de Boznia și Herțegovina; carĭ nu ne interesează deadreptul — de cât căpătarea plămânuluĭ de respirație, a măriĭ, prin înglobarea în regatul lor a Macedonieĭ, unde trăesc și câte-va sute de miĭ de frațĭ aĭ noștri Macedo-Românĭ.

Noĭ Româniĭ din Regat nu am cugetat și nicĭ odată nu gândim la anexarea teritorială a Macedonieĭ la Regatul nostru. Acest lucru s'a spus de oameniĭ noștri politicĭ din toate partidele și în toate părțile. Despre acest lucru pot fi sigurĭ veciniĭ noștri Sârbĭ; căcĭ, precum aŭ maĭ spus'o alțiĭ, a scris'o chĭar unul din fruntașiĭ conservatorĭ conducătorĭ aĭ politiciĭ Regatuluĭ nostru d. Take Ionescu că: «fără îndoială, *nicĭ un om politic român nu aspiră să anexeze Macedonia*, nicĭ să întemeĭeze acolo un Stat românesc. Se ține totușĭ ca naționalitatea Românilor din Macedonia să fie prezervată, *ca noul regim, orĭ-care ar fi*, să dea Românilor cel puțin ceea ce aŭ asta-zĭ, chezășia că vor putea să-șĭ cultive limba maternă în toată libertatea» [1]). Și ast-fel cugetă la noĭ

1) Take Ionescu: *Chestiunea Balcanilor*, în ziarul *Conservatorul* de la 21 Martie 1903.

toţĭ, precum a gândit şi gândeşte şi marele nostru istoric A. D. Xenopol, carele de sigur că n'a fost înţeles de Dr. Voislav Rakicĭ când, în întroducerea la harta etnografică a profesoruluĭ Andonovicĭ de la Belgrad [1]), îĭ impută că în a sa *Istoria Românilor* şi *Principes fondamentaux de l'histoire* d. Xenopol ar fi scriind că Macedonia ni se cade nouă Românilor din Regat. După cum acelaş lucru l'a spus d. D. A. Sturdza, şeful partiduluĭ liberal, care, în şedinţa Camereĭ deputaţilor de la 10 Decembrie 1901 a zis [2]):

«Să nu uĭtăm, în privinţa chestiuneĭ Românilor din imperiul otoman, că chestiunea macedoneană, ast-fel precum s'a adoptat acest termen în ziare, pentru noĭ nu există, fiind-că *acţiunea noastră în imperiul otoman este absolut şi pur culturală,* şi anume: întâĭ a întreţine şcoalele şi bisericile limbeĭ româneştĭ, cu ştirea şi învoirea guvernuluĭ otoman; şi al doilea a nu întreţine aceste şcolĭ şi aceste bisericĭ pentru ca ele să devină un focar anarhic în imperiul vecin, amic cu noĭ, ci un focar de ordine priincĭos şi garanţie acestuĭ imperiŭ» [3]).

De aceea, pentru că noĭ ceĭ din Regat nu ne gândim nicĭ odată la o anexare a Macedonieĭ, ne-ar fi indi-

---

1) *Carte ethnogr. serbe* p. 17. Tot ast-fel a fost amăgit şi Gersin care în cartea sa *Makedonien und das türkische Problem* la p. 34, zice: ‹Se visa încă în Bucureştĭ de o Impărăţie română cu sediul la Constantinopol›.

2) Vezĭ *Monitorul Oficial.*

3) Cf aceeaşĭ idee marturisită de *Voinţa Naţională* de la 12 (25) Iunie 1904 pag. 3, şi de *Epoca* de la 14 Iunie 1904 pag. 1, precum şi încă la a. 1879 de ceĭ ce aŭ întemeĭat «Societatea de cultura Macedo-Română› prin glasul luĭ V. A. Urechĭă (în *Româniĭ din Macedonia*, Bucureştĭ 1901 pag. 101).

ferent dacă acolo în loc de Turc ar stăpâni Sârbul, — numaĭ fireşte când am fi siguri că Macedo-Românii «îşĭ vor putea cultiva limba maternă şi conştiinţa românească în toată libertatea».

Din acest punct de vedere dar, noĭ ceĭ din Regat nu suntem şi nu vom fi în contra Sârbilor. Numaĭ să izbutească eĭ în realizarea acesteĭ aspiraţiĭ!

Orĭ-cum, stăpânirea Sârbilor în Macedonia nu s'ar considera de pericol pentru Regatul Românesc, ci acestuĭa 'ĭ-ar fi indiferentă, dacă s'ar chezăşui dezvoltarea naţională românească a Macedo-Românilor.

Principalul e dar că prin acea aspiraţie a lor în Macedonia, Sârbiĭ şi regatul sârbesc nu aŭ nicĭ o tendinţă neprietenească faţă de integritatea actuală şi viitoare a Românieĭ de acum; tot aşa precum nicĭ tendinţele regatuluĭ nostru în Macedonia nu sunt nicĭ de cum în contra prezentuluĭ şi nicĭ a viitoruluĭ naţieĭ şi a regatuluĭ sârbesc.

Iar răceala care s'a arătat în timpul din urmă între noĭ şi Sârbia e de o cu totul altâ natură. Refuzul M. S. Regeluĭ Carol de a maĭ fi Comandantul onorar al regimentuluĭ care a omorât pe regele Sârbieĭ Alexandru; rechemarea vremelnică a ministruluĭ nostru plenipotenţiar de la Belgrad în anul 1903; precum şi observaţia, pe care un ziar străin *Le Temps*[1]) o făcea, că autorităţile sârbeştĭ din lungul Dunăriĭ de pe la Severin n'aŭ eşit întru întâmpinarea şi salutarea familieĭ noastre regale, care în Aprilie 1904 făcu o călătorie pe fluviŭ până la Marea Neagră;

1) Vezĭ şi ziarul *Epoca* de la 11 Maĭ 1904.

toate acestea, zic, sunt numaĭ norĭ trecătorĭ, carĭ nicĭ de cum, sperăm, nu vor fi în stare să turbure o veche prietenie hrănită încă de interese neprotivnice.

Nimic dar de la noĭ nu poate fi în contra intereselor sârbeştĭ în Macedonia şi orĭ unde; precum, de asemenĭ, nimic de la Sârbĭ nu este în contra individualităţiĭ şi integrităţiĭ Românieĭ.

Dar la Bulgarĭ?

Din cele ce am arătat, şi din întreaga lor acţiune, se ştie acum că ţinta le e de a'şĭ anexa Macedonia la Principat, cu toate că uniĭ conducătorĭ aĭ vĭeţiĭ lor politice vor să ascundă chĭar şi această tendinţă [1]), ĭar alţiĭ pretind ca eĭ vor numaĭ autonomia [2]). Regatul Românieĭ, cum am arătat, nu urmăreşte acolo anexărĭ teritoriale ci numaĭ acţiunĭ culturale româneştĭ la Macedo-Românĭ. Aşa că, din acest punct de vedere, poate ne-ar fi tot aşa de indiferent dacă acea provincie ar fi stăpânită când-va de Bulgarĭ în loc de Turcĭ, — numaĭ, fireşte, dacă s'ar chezăşui de eĭ cultivarea naţională a elementuluĭ românesc dintr'însa. Cu toate că, dacă ar fi vorba de aşa concesiĭ Bulgarilor, nu înţelegem de ce Macedo-Româniĭ, carĭ împreună cu Albaneziĭ ar da cel puţin 1 milion de suflete'n Macedonia, nu ar putea pretinde şi dânşiĭ ca, dimpreună cu aceştĭ

1) Vezĭ s. ex declaraţiile de acest fel ale primuluĭ ministru bulgar Petroff făcute într'un interviev, în ziarul *Universul* de la 7 Octombrie 1904.

2) S. ex. S. Radev, în *Vecerna Posta*, de la 21 Noembrie 1904.

fraţĭ aĭ lor de sânge, să stăpânească şi să conducă această provincie, când ea n'ar maĭ fi sub Turcĭ. Aceasta cu atât maĭ mult, cu cât ministrul de externe al Italieĭ Tittoni declară în parlamentul ţăriĭ sale nu de mult, în acest an 1904, că Italia n'ar fi în contra uneĭ autonomiĭ a Albanieĭ.

Orĭ cum însă, dacă numaĭ Macedonia ar fi aspiraţiile ultime ale Bulgarieĭ, noĭ n'am avea de ce să le fim protivnicĭ.

Dar, din cele ce am spus chĭar pân'acum şi din totalitatea mişcăriĭ politico-naţionale a Principatuluĭ Bulgarieĭ se lămureşte că tendinţele luĭ nu se mărginesc numaĭ la anexarea Macedonieĭ. Ci, cum se vede şi la scriitorul lor şi fost deputat Kăncĭov, Bulgariĭ maĭ urmăresc, în afară de Macedonia, «a ajunge stăpânĭ şi *la Ril* şi în *Balcanĭ*»[1]), cuvinte'n carĭ e cuprinsă şi *Dobrogea* noastră. Iar că acest lucru e ast-fel gândit şi simţit nu numaĭ de el singur ci de maĭ toţĭ aĭ lor, ne dovedeşte şi smulgerea Rumelieĭ orientale la a. 1885, precum ne maĭ dovedesc încă şi alte fapte, de carĭ trebue să vorbim acum.

Nu de mult, locotenent-colonelul Kantargieff de la statul major bulgăresc şi profesor la şcoala militară din Sofia a scos la lumină o «*Geografie militară a Bulgarieĭ*»[2]). In această carte dânsul îşĭ învaţă pe viitoriĭ ofiţerĭ Bulgarĭ că: «idealul nostru

1) Cf *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 19 Iunie 1994 p. 288 Vezĭ şi aicĭ pag. 17.

2) Vezĭ o analiză a acesteĭ cărţĭ şi din alte puncte de vedere la colonel G. Iannescu: *Bulgaria şi Macedonia*, Bucureştĭ 1904.

național, visul nostru tradițional, trebue să fie acea fruntarie (adică cea etnografică). Fruntaria de care vorbesc e fixată prin tractatul de la San-Stefano»; și, zice maĭ departe, că: «sub numele de Dobrogea, Româniĭ înțeleg acea *parte a Bulgarieĭ* de mĭazănoapte care le-a fost dată lor în a. 1878 prin tractatul de la Berlin».

Știut e că prin tractatul de la San-Stefano se concepuse o Bulgarie alcătuită, între altele, nu numaĭ de Macedonia ci și de Dobrogea noastră de astă-zĭ. Decĭ, în școlile militare bulgăreștĭ, tânăra lor generație de ofițerĭ e crescută în vederea aceluĭ «ideal național» creat lor la San-Stefano, adică cu scopul de a ne smulge și nouă Românilor Dobrogea, care, în definitiv, nu s'a luat de la Bulgarĭ ci de la Turci spre a ni se da nouă în 1878.

Dar nu numaĭ acolo, ci și în Invățămîntul Universitar de la Sofia se predică aceeașĭ tendință cu care stă în legătură nu numaĭ Ministerul de Instrucție ci și o însemnată societate culturală bugară cu numele: «Bălgarsko Knižovno Druzestvo», adică «Societatea literară bulgară», aĭ căreĭ membri sunt ceĭ maĭ de seamă din intelectualiĭ Bulgarĭ. In adevăr, această societate, în schimbul uneĭ subvențiĭ ce-ĭ da Ministerul de instrucție (în fruntea căruĭa se află fostul nostru oaspete Dr. Ivan Șișmanof), a luat pe seama sa scoaterea „*Sborniculuĭ* pentru producțiile poporane, știință și literatură». In volumul XIX apărut în anul 1903 al acestuĭ Sbornic se află publicat un studiŭ cu titlul «Introducere în istoria limbiĭ bulgare», scris de unul din ceĭ maĭ de seamă, dacă

nu chïar cel dïntâï dintre filologiï Bulgarï, profesorul universitar B. Ţonev.[1]) Aci acest autor, — voind a trage granițele între carï se vorbeşte, după părerea sa, limba bulgară, — zice că : «la răsărit şi la mïază noapte seminția bulgară *are drept granițe naturale Marea Neagră şi Dunărea*". Şi apoï, după ce trage aceste granițe ale neamuluï bulgar peste Macedonia şi peste Niş, continuă fără de înconjur că : «*In aceste regiunï*[2]) ale *patrieï* (otecestvo) bulgare *acum îmbucățățită* trăeşte un popor care vorbeşte o limbă şi ascunde în inima sa o aspirație ca : *aceste regiunï să ajungă a fi un Stat unitar* cu o obştească administrație şi vïață de sine stătătoare».

Aşa dar tot poporul bulgar ascunde, ca şi Ţonev, în inima sa aspirația de a se întinde până la Marea Neagră şi Dunăre, cucerind Dobrogea.

Dar nu numaï atât.

Acest ideal bulgăresc : smulgerea Dobrogiï noastre, formulat cum l'am văzut şi la Kăncïov şi la Kantargieff şi la Ţonev saŭ în «Bălgarsko Knižovno Družestvo», se respândeşte şi se caută a se înrădăcina în sufletele tinere bulgare chïar prin şcolile *civile* ale Principatuluï şi *prin cărțile lor didactice*, recomandate şi *aprobate de Ministerul de Instrucție de la Sofia*. Prin aceste cărțï — cerute şi de profesoriï şi institutoriï şcolilor bulgare din Dobrogea spre a fi întroduse într'însele, — copii Bulgarï sunt învățațï ca şi de Kantargieff, că *Dobrogea e pământ bulgăresc* şi

1) Dr B. Conev: *Uvod v Istorijata na bălgar ezik*, în *Sborn.* p. 364-5

2) Adică şi în Dobrogea, căcï, cum a zis, la răsărit şi miază-noapte granițele elementuluï bulgar e Marea-Neagră şi Dunărea.

că *patria Bulgarilor dobrogenĭ nu e România ci Bulgaria.* Ast-fel o «Carte de Citire» [1]) pentru cl. IV primară (aceea în care se vorbeşte de Sârbĭ cu dispreţ) învaţă pe copiĭ ca eĭ să se gândească numaĭ la Bulgaria, pentru «ca, *prin unirea părţilor răzleţe*, statul bulgar să devie maĭ mare şi maĭ tare». Apoĭ, tot în această carte găsim că într'o poezie învaţă pe copiĭ să reciteze că: «Bulgario, dragă, ĭubită... *şi dacă sunt eŭ departe de tine*, raĭule pământesc, dar aceasta nicĭ de cum *nu mă împĭedică de aicĭ* —(adică din Dobrogea)—să'mĭ fiĭ în gând». Iar în altă parte, li se spune copiilor Bulgarĭ din Dobrogea că Stara-planina şi Rila-planina din Bulgaria se află: *„în patria noastră“*, saŭ că frumoasa vale Deli·Orman, tot din Bulgaria, e *„în partea de răsărit a ĭubiteĭ noastre patriĭ*, la mĭază-zi de oraşul Silistra“; ceea-ce, fireşte, nu înseamnă alt-ceva de cât silinţele de a li se înrădăcina în convingere că eĭ, deşi sunt în Dobrogea, aceasta e numaĭ «o parte răzleaţă din patria lor, care e Bulgaria ĭar nu România». Şi de aceea, aceaşĭ carte de citire, în alt loc, învaţă pe copiĭ îndemnându-ĭ că: «în ĭubita noastră Bulgarie noĭ zburăm ca să murim şi de greaua tiranie s-o scăpăm».

Ba atât de mult vor aceste cărţĭ didactice să identifice Dobrogea cu ţara bulgărească, în cât, s. ex. într-o Geografie pentru clasa 2-a gimnazială, ni se spune curat că: «*Dunărea formează hotarul între Ro-*

1) *Citanka* naredili P. P. Stojanov, S. Sugarev, Iv. Samardziev, N Cocev i K. D. Kjurkciev.

mânia şi Bulgaria[1]), ceeace nu înseamnă alt-ceva de cât că şi Dobrogea face parte din Bulgaria. Iar că într-adevăr aceasta vrea să spună copiilor acolo ne dovedesc alte manuale pentru clasele 3 [2]) şi 4 [3]) întitulate «Invăţătură despre patrie», la carĭ sunt a-lipite *hărţĭ* în carĭ *Dobrogea e cuprinsă în graniţile Principatuluĭ Bulgar.*

Astfel dar, *întregul sistem actual de educaţie civilă şi militară* în Principatul Bulgarieĭ e—cum l'am văzut formulat şi la Kăncĭov şi la Kantargieff saŭ Ţonev şi în cărţile didactice aprobate de Ministerul de Instrucţie bulgar—de a se forma tânăra generaţie şi de a se pregăti în vederea realizăriĭ idealuluĭ: anexarea Macedonieĭ şi a Dobrogiĭ la Bulgaria!

Dar nu numaĭ atât. Sistemul acesta de educaţie caută a provoca în Bulgaria un curent contrar nouă chĭar şi pe cale *economică.* Căcĭ, în anul acesta 1904, Societatea chimică bulgară din Sofia, într-o şedinţă ce a ţinut sub preşedinţia chimistuluĭ laboratoruluĭ de pe lângă direcţia generală sanitară, a găsit că «petrolul românesc e de proastă calitate şi foarte periculos» şi, conform cu această concluzie, a luat hotărârea «de a face propagandă 'n potriva petroluluĭ românesc şi pentru răspândirea celuĭ rusesc». Astfel ne mărturiseşte ziarul din Sofia «Narodno Stopanstvo»[4]). Dar

1) *Ucebnik po Geografija... za II klas na măzkitĕ Gimnazii,* napisal K. Racev. Târnova 1901 la p. 30.

2) *Otecestvovĕdenie,* de S. K. Kurujanov. Filipopol 1897.

3) *Otecestvovĕdĕnie,* de anonimiĭ S. şi B. Filipopol 1896. Acestea corespund de altfel şi cu cele ce văzurăm maĭ sus că scrie B. Ţonev sub firma «Societăţĭ literare bulgare».

4) Vezĭ şi ziarul *Universul* de la 16 Aprilie 1904.

pe câtă vreme se ştie că pentru petrolul nostru se bat, ca să zicem astfel, societăţĭ petrolifere germane, americane, franceze şi italiene [1]; pe câtă vreme o comisie a guvernuluĭ elen (instituită acum doĭ anĭ spre a hotărâ care din petrolurile român, american şi rus e de maĭ bună calitate, spre a fi introdus pentru consumaţie în Grecia) a clasat pe cel românesc superior în calitate tuturor celor-l-alte [2]; pe atâta, de sigur, că acea concluzie a chimiştilor Bulgarĭ, carĭ nu pot fi socotiţĭ ca orĭ-ce simpli negustorĭ fără scrupule, nu se poate lua altfel de cât ca o manifestare şi pe tărâmul acesta economic a resentimentelor generale ce noul spirit de educaţie (din pricina Dobrogiĭ) a înfipt faţă de Regatul românesc în massa intelectualilor vecinilor acelora aĭ noştri.

De acest fel sunt dar tendinţele acestor două popoare ce-şĭ concurează Macedonia: Sârbiĭ urmăresc anexarea acesteĭ provinciĭ de statul lor, dar nicĭ o năzuinţă n'aŭ protivnică integrităţiĭ actuale a Regatuluĭ Românieĭ; Bulgariĭ însă ţintesc nu numaĭ Macedonia, ci încă şi un atac al integrităţiĭ noastre în Dobrogea.

Şi acum, pe temeĭul acestor date şi conclusiĭ, să vedem cum reese dintr'însele că ar trebui să îndrumăm activitatea noastră negativă faţă de aceştĭ vecinĭ aĭ noştri imediaţĭ de la Dunăre.

---

1) Cf. discursul d-luĭ D A. Sturdza la Buştenarĭ, în ziarul *Voinţa Naţională* de la 11 (24) Iunie 1904.

2) Cf şi *Universul* de la 13 Iulie 1904.

III

ROLUL ROMÂNIEI ŞI AL MACEDO-ROMÂNILOR

FAŢĂ DE

BULGARI ŞI SÂRBI

Tendinţele Bulgarilor deosebite de ale Sârbilor faţă de noĭ pe de o parte, ĭară pe de alta duşmănia adâncă, nu aparentă[1]), dintre aceste două popoare slave între dânsele, ne deschid de la sine calea pe care Româniĭ trebue să meargă faţă de eĭ în acţiunea lor negativă; şi ne arată că noĭ va trebui să ne conducem alt-fel faţă de Bulgarĭ de cât faţă de Sârbĭ.

Maĭ întâĭ, tendinţa generală bulgară de expansiune teritorială a lor în Dobrogea noastră, tendinţă ce am vazut-o nu numaĭ de câţĭ-va conducătorĭ împărtăşită, ci propovăduită chĭar în şcolile civile şi militare ale statuluĭ prin cărţĭ didactice aprobate nu numaĭ de ministerele anterioare nestambuloviste ci chĭar şi astă-zĭ de cel stambulovist de la cârma Bulgarieĭ; această tendinţă, zic, care e atât de răspândită şi se caută încă a se maĭ întinde, ne arată că va trebui sa *primim cu rezervă* [2]) şi circumspecţie atât întâm-

1) Cf. la pagina. 55

2) De alt-fel partidul liberal numit şi naţional din Sârbia, al caruĭ şef e acum Ribaraţ, are ca conducere principială a sa faţă de Bulgarĭ ideea că ‹Bulgariĭ sunt nesincerĭ», cea ce o mărturiseşte chiar Vecerna Poşta› de la 14 Noembrie 1904 în un articol: «O anchetă în Belgrad› de S. Radev; de acea eĭ sunt în contra orĭ-căreĭ înţelegerĭ cu Bulgarii, cum Ribaraţ a declarat chĭar în Scupştina sârba zilele acestea din Noembrie 1904, spune acelaş număr din Vecerna Poşta.

pinarea și ovațiile ce populația bulgară, împinsă de sigur de autorităţĭ, de pe țărmul bulgăresc al Dunăriĭ aŭ făcut-o în Aprilie din acest an familileĭ noastre regale în mersul eĭ plutitor de la Severin spre mare; cât și că tot cu neîncredere, maĭ mult, poate, ca o manifestație, fie și sinceră dar isolată, desprinsă din curentul general bulgar, să privim manifestările de prietenie de maĭ anul trecut ale primaruluĭ și populațieĭ de la Plevna către noĭ precum și cele de recunoștință către rege din Noemvre 1904 ale primaruluĭ din Rahova. Niște cărțĭ, ca acea «Geografie militară» a profesoruluĭ militar Kantargieff, apărută și predată chĭar sub actualul partid stambulovist (sub primul ministru Petrov, poate că și sub ministrul de instrucție I. Șișmanov) ne arată că nu trebue să ne încredem în ceea ce Petrov a spus nu de mult unor intervievatorĭ că: «zadarnic s'ar teme România de o maĭ mare Bulgarie. Deja *toțĭ* Bulgariĭ *nu voesc întinderĭ teritoriale.* Eĭ cer ca în Macedonia vĭața, proprietatea, justiția și onoarea să fie dreptul tutulor, ĭar nu un privilegiŭ al celor maĭ tarĭ. Aceasta se cere și *nimic alt,* în mod sincer și *fără gândurĭ ascunse* de maĭ largĭ cucerirĭ» [1]). Zic să nu ne încredem, fiind-că tocmaĭ «gândurĭ ascunse» se văd în acțiunea și presa bulgărească; și se ascunde în afară, ceea-ce înlăuntrul lor o spun, bizuindu-i-se pe faptul că lumea străină nu le cunoaște limba spre a-ĭ citi. Dovadă maĭ ne e despre acest lucru, în afară de cele ce am spus, s. ex. o invitație la parastasul

1) Cf și Zîarul *Universul* de la 7 Oct și 25 Noem. 1903.

unuĭ mort. Ast-fel în fruntea unuĭ ziar [1]) bulgar găsim următoarea învitare : «Familia I. Marcov vestește familiilor și prietinilor că Luni la 6 Septembre la 9 ore de dimineață se va sluji parastas de un an pentru liniștea sufletuluĭ ĭubituluĭ lor fiŭ Marco, *student* căzut *pentru liberarea patrieĭ*, omorât în cĭocnirea cu Turciĭ la satul Vitoșa (Cocĭansco) în *Macedonia*».

Decĭ studentul Marco a căzut în lupta pentru liberarea *patrieĭ* bulgare Macedonia!

Iar ceva maĭ târziŭ, același ziar [2]) vestește de la sine că în acea zi în biserica Sfântul Rege din Sofia se va sluji [3]) un parastas «pentru liniștea sufletuluĭ sub-oficeruluĭ Teodor Hristov și a 15 tovarășĭ aĭ luĭ de luptă, omorâțĭ de bașibuzucĭ în luptă cu eĭ la Crușevo *pentru liberarea Macedonieĭ*». Iată dar care e curentul opinieĭ publice bulgare!

Dar afară de acestea, «Vecerna Posta», prin pana luĭ I. Radev, într'o serie de articole din luna Noembre 1904, confirmă tocmaĭ contrariul de cât ce zice Petrov, confirmă adică că «toțĭ Bulgariĭ voesc întinderĭ teritoriale», chĭar când eĭ ascund aceasta sub cererea autonomieĭ Macedonieĭ. Vezĭ s. ex. «Vecerna Poșta» dela 19 Noem. 1904.

Apoĭ, adânca dușmănie dintre Bulgarĭ și Sârbĭ, izvorâtă nu din ambițiĭ saŭ geloziĭ ci din *chĭar modul cum șĭ-aŭ conceput și îndrumat fie-care existența sa și lupta pentru dânsa,* ne arată că o *uniune vamală* între eĭ și România, spre a ne mântui cu toțiĭ

1) *Vecerna Poșta* de la 6 Sept. 1904.
2) *Vecerna Poșta* de la 19 Sept. 1904.
3) Cu a cuĭ inițiativă? Chĭar a orașuluĭ Sofia?

de o pretinsă robire economică germană, uniune pe care o cere şi o crede posibilă o parte filo-rusă din presa noastră [1]) şi bulgară saŭ sârbă, e încă multă vreme cu neputinţă, cu toată apropierea economică din urmă între Sârbia şi Bulgaria, prin convenţia economică dintre ele. Nu poţĭ uni traĭnic şi statornic pentru nicĭ un fel de interese materiale, cu atât maĭ mult când ele sunt fictive, două suflete : sârb şi bulgar, carĭ se urăsc şi carĭ cred că unul trăeşte şi nu lucrează de cât spre paguba şi ruinarea *existenţiĭ* celuĭ-l-alt. Iar în ceea-ce pe noĭ ne priveşte, o asemenea dorinţă nu nerealisabilă cu Sârbiĭ, e tot aşa de greŭ ca şi la Sârbĭ, de a fi transportată în faptă faţă de Bulgarĭ. Cum poţĭ înjgheba o uniune vamală cu aceştĭa, carĭ urmăresc smulgerea Dobrogiĭ, şi carĭ, în duşmănia lor, văzurăm cum procedează faţă de industria fecundă a petroleuluĭ nostru?

Tendinţele Bulgarilor faţă de Sârbĭ şi Românĭ ne arată că, chĭar de s'ar putea înjgheba—graţie vr'unor împrejurărĭ — o aşa uniune vamală, ea ar fi o curată ficţiune şi un noŭ focar de nemulţumirĭ, certurĭ şi zbucĭumărĭ. De aceea e mult maĭ bine a o evita, cel puţin până când ideea de naţionalitate va înceta de a maĭ fi firul conducător în lupta pentru traĭ dintre popoarele balcanice, până când, zic, principiul acesta actual al naţionalităţilor va fi înlocuit prin alt pricipiŭ conducător, prin cel al intereselor numaĭ economice,

1) S. ex. *Lumea Ortodoxă* de la 7 Sept. 1903.

pe care-l susţine cu multă tragere de inimă în a. 1904 G. B. Boev, rectorul Universităţiĭ din Sofia [1]).

De altmínterĭ neîncrederea şi duşmănia ascunsă, greŭ de liniştit între Bulgarĭ şi Sârbĭ se vede din o telegramă ce primi de la Sofia un ziar german, chĭar acum în urmă, după atâtea încercărĭ de realizarea uneĭ înţelegerĭ între acele două popoare prin vizitele reciproce ale studenţilor lor şi altele. Căcĭ, în adevăr, cum şi unul din ziarele noastre vesteşte [2]), «Politische Corespondenz» primeşte din Sofia o telegramă în care se spune că cercurile macedonene de acolo urmăresc cu o mare temere propaganda sârbească în Macedonia. Se zice în aceste cercurĭ că s'a exagerat importanţa propagandeĭ greceştĭ şi s'a dat prea puţină atenţie celeĭ sârbeştĭ. Propaganda grecească e paralizată şi de agitaţia Românilor macedonenĭ [3]), pe când cea sârbească procedează cu multă îndemânare. Generalul sârbesc Atanasovicĭ a fondat un comitet revoluţionar, adunând considerabile mijloace financiare. Deja maĭ multe bande sârbeştĭ aŭ trecut în Macedonia, unde îndeamnă populaţia bulgărească să treacă la sârbism [4]).

Şi ĭarăşĭ, aceleaşĭ sentimente duşmăneştĭ ale Bul-

1) In revista bulgărească *Spisanie na bălgarskoto ikonomicesko druzestvo*, cartea II. Acest articol al luĭ Boev a apărut în ediţie separată şi în o traducere sârbească sub titlul : *Balkanska Federacija,* Beograd 1904.

2) *Universul* de la 15 Sept. 1904

3) Să se observe cum ştiŭ eĭ să tragă foloase din această acţiune a Armânilor.

4) De altfel, de aceiaşĭ izbândă a propagandeĭ sârbe se plânge şi «Vecerna Poşta» de la 12 Sept. 1904 într-un articol sub titlul : «Propaganda sârbă în Tetovsco».

garilor față de Sârbĭ, și invers, *izvorâte nu din vre-o ambiție trecătoare ci din lupta pentru existență* politică și națională, așa cum fie-care și-aŭ conceput-o, ne învață că sunt numaĭ clădirĭ de imaginație credința unora în *uniunea politică personală* a Bulgarieĭ și Sârbieĭ sub familia Karagheorghevicĭ — cum spuneaŭ și doreaŭ uniĭ politicianĭ și presa [1]) la urcarea pe tron a actualuluĭ rege al Sârbieĭ Petru I. Precum aceleașĭ resentimente ale lor ne arată că sunt numaĭ curtenirĭ saŭ tendințĭ nerealizabile, fie vizita din urmă a studenților Sârbĭ la Sofia, fie întâlnirea din luna Aprilie 1904 a principeluĭ Bulgarieĭ cu regele Sârbieĭ la Niș. Acestea toate sunt numaĭ alcătuirĭ diplomatice nerealizabile în acel sens, fiind-că temelia lor e o forță latentă destructibilă, niște *imponderabilia:* sentimente și interese protivnice, carĭ totușĭ cântăresc cel maĭ mult și carĭ n'ar lăsa să se îmbine nicĭ măcar lespedele fundamentale ale uneĭ asemenea clădirĭ.

N'ar lăsa să se îmbine nimic, fiind-că în lupta dintre Bulgarĭ și Sârbĭ, chĭar dacă celor d'ântâĭ le-ar conveni și s'ar învoi ca la împărțirea Macedonieĭ (pe care o așteaptă) să li se dea o parte, fie nordică saŭ sudică dintr'însa, celor-lalțĭ însă, Sârbilor, nu le-ar conveni de loc aceasta; și nu s'ar învoi Sârbiĭ la aceasta, pentru că, ceea-ce eĭ vor acolo *nu e o bucată de teritoriŭ*, ca Bulgariĭ,—fie el chĭar și până la Perlepe, cum spuneaŭ aceĭ studențĭ necunoscătorĭ aĭ acțiuneĭ sârbe de care ne vorbește Nenițescu în

1) Cf. maĭ sus la pag. 56.

cartea sa,—ci *Sârbiĭ vor marea pe la Salonic, plămân de respirat economiceşte, ceea-ce nu pot avea de cât* numaĭ *luând întreagă Macedonia*, saŭ linia Drineĭ şi a Vardaruluĭ. De aceea nicĭ măcar o înţelegere sinceră şi traĭnică nu s'ar putea înjgheba între Bulgaria şi Sârbia, cu toate Congresele studenţeştĭ sud-slave, ca cel adunat în luna Septembrie din acest an la Belgrad, şi cu toate că chĭar Italia pare a lucra une-orĭ în acest sens de unire a Sârbilor cu Bulgariĭ spre a împedica ast-fel înaintarea Austrieĭ spre Salonic saŭ Adriatica [1]).

Iată de ce noĭ Româniĭ, în acţiunea noastră negativă, ne putem conduce cu această fundamentală şi singură idee că, încă multă vreme de aci 'nainte, nu ne vom izbi de vre-o unire fie economică fie politică a Sârbieĭ cu Bulgaria.

Ast-fel că dar, pe câtă vreme toate felurile de fapte: şi exterioare şi lăuntrice saŭ sufleteştĭ ne arată că, din pricina intereselor şi aspiraţiilor adânc protivnice, nu se va putea curând înjgheba o unire nicĭ economică nicĭ politică între Bulgaria şi Sârbia; pe câtă vreme dreptul etnografic, care ar forma lespedile fundamentale ale uneĭ aşa unirĭ între eĭ cu privire la Macedonia, dar care astă-zĭ dă tocmaĭ vĭaţă şi putere aceleĭ imposibilităţĭ de unire, pe câtă vreme,

1) S. ex. în revista italiană *Nuova Antologia* de la 1 Martie 1904 un anonim recomandă Italieĭ să lucreze pentru înţelegerea între Sârbia şi Bulgaria, spre a zădărnici ast-fel mersul înainte al Austrieĭ în Balcanĭ. Tot ast-fel, un anonim Sârb *Sv* (poate Svetislav Simici) recomandă «sinceră unire a tuturor Slavilor balcanicĭ», într'un articol: *Nacionalna borba u Macedoniji* (Lupta naţională în Macedonia), publicat în *Sprski Knjizevni Glasnik* de la 16 Iunie 1904 pag. 957.

zic, acel drept etnografic ar putea fi tot atât dacă nu maĭ mult de partea Sârbilor de cât de a Bulgarilor ; şi, pe câtă vreme, în sfârşit, Bulgaria urmăreşte expansiunĭ teritoriale nu numaĭ în Macedonia ci şi în chiar Dobrogea noastră, pe când Sârbia numaĭ în Macedonia spre marea Egee ; pe atâta putem croi limpede îndrumarea ce trebue şi e bine să o dăm acţiuniĭ noastre negative faţă de fie-care din aceste două popoare slave vecine de peste Dunăre. Acele consideraţiĭ, întemeĭate pe analiza destul de amănunţită a faptelor, ne arată că, în lupta noastră firească pentru existenţa şi propăşirea individualismuluĭ românesc, va trebui să ne conducem: *ajutorând acţiunea Sârbilor şi căutând ca, şi printr-înşiĭ, să împedicăm şi să zădărnicim pe cea a Bulgarilor în Macedonia.* Pe câtă vreme Sârbiĭ par a avea chĭar maĭ mult drept de cât Bulgariĭ acolo, evident că, şi pe temeĭul acestuĭ drept ca şi pe acel al necesităţilor noastre de a ne păstra Dobrogea, e bine să ajutăm Sârbilor în potriva Bulgarilor, ca aceştĭa să nu se poată mări şi întări în Macedonia. Aceasta să începem a o face cât maĭ neîntârziat, nedând timp acestora din urmă să-şĭ întindă maĭ departe cuceririle lor sufleteştĭ în populaţia slavă fără o clară conştiinţă naţională din Macedonia ; fiind-că, alt-fel, sigur să fim că, precum şi ministrul Anglieĭ Sir Kennedy observă în Cartea sa Albastră, când Bulgariĭ, cucerind-o sufleteşte, vor izbuti să ĭa şi de fapt Macedonia, atuncĭ cea d-întâĭ preocupare maĭ departe a lor va fi d-a pune mâna pe Dobrogea, tot aşa precum acum urmăresc Mace-

donia după ce aŭ smuls Rumelia. Atuncĭ, grija lor va fi, cum îĭ învaţă locot.-colonel Kantargieff în Geografia sa, să ne-o rupă din trupul regatuluĭ «*atacând inima Românieĭ* printr-o *puternică flotă Dunăreană*» ; căcĭ, (le zice acela despre noĭ, tot aşa cum am văzut că îĭ învaţă Kăncĭov pentru Macedonia) : «*Bulgarieĭ îĭ trebueşte saŭ o victorie saŭ o moarte*».

Aceste consideraţiĭ politice capitale ne arată, credem noĭ, greşala mare ce se face de către conducătoriĭ mişcăriĭ naţionaliste macedo-române, carĭ, maĭ ales acum în urmă, propovăduesc, fie chĭar indirect şi însădesc în sufletele şi convingerile Armânilor un filo-bulgarism periculos.

Ţinta Bulgarieĭ nu se opreşte numaĭ la graniţele Macedonieĭ, cum declară în Europa oficialiĭ eĭ [1]), ci ea urmăreşte ca, încurcând iţele naţionale de acolo, *să se pună pe sine şi Bulgarĭ în evidenţă şi preponderanţă,* pentru ca, în cazul uneĭ ruperĭ a Macedonieĭ, *numaĭ ea să fie recunoscută cu dreptul etnografic, bisericesc şi politic de a stăpâni această provincie.* Acesta e motivul adevărat al dragosteĭ ce arată acum Bulgariĭ Macedo-Românilor în lupta acestora pentru biserica şi limba română, ĭar nu generositatea lor pentru o cauză dreaptă. La noĭ nu s'a băgat pân'acum de seamă iscusinţa aceasta a politiceĭ bulgare. Ea e un fapt însă, pe care îl găsesc indirect chĭar formulat teoreticeşte în presa bulgară.

Astfel S. Radev, care, sub titlul «O anchetă în

1) S. ex. şi în ziarul *Politische Corespondenz*. Cf. *Voinţa Naţională* de la 29 Iunie 1904. Cf. aicĭ maĭ sus la pag. 17, 63.

Belgrad», publică în maĭ multe numere din *Vecerna Posta* un însemnat studiŭ asupra politiceĭ sârbe şi bulgare în Macedonia, ne declară şi acest lucru. El ne spune—în *Vecerna Posta* de la 21 Noem. 1904—că nu se va putea nicĭ odată stabili acord între Bulgaria şi Sârbia, de cât numaĭ: «când Sârbiĭ vor recunoaşte că Bulgaria şi Sârbia pot *numaĭ* ca *să aducă chestia macedoneană înaintea Europeĭ* şi să forţeze nevoĭa de a o rezolva, dar *nu şi ca să o rezolve ele in mod independent;* fiind-că *Europa,* care nu a lăsat pe Rusia să rezolve la San-Stefano chestia balcanică, nu va lăsa pe Bulgaria şi Sârbia să schimbe, după vederea lor, harta Turcieĭ».

Iată dar că Bulgariĭ *urmăresc* şi lucrează ca *Europa* să rezolve chestia macedoneană. Iată de ce eĭ aŭ nevoe de a se pune pe sine în *evidenţă* ca cel maĭ de seamă element din Balcanĭ. Căcĭ, eĭ vor înfăptuirea Mareĭ Bulgariĭ, pentru care de mult urmăresc Rumelia, Macedonia şi Dobrogea; pe cea d'întâĭ aŭ pus mâna, le maĭ trebue a doua, pentru ca apoĭ cu forţe marĭ să poată ataca pe a treĭa.

Iată de ce marĭ greşelĭ aŭ comis Armâniĭ şi conducătoriĭ lor când în vara trecută [1])—îndemnaţĭ şi de ziare ca răspânditul «Românul de la Pind»—aŭ ajutat de bună-voe, şi cu braţele şi cu banul, mişcăriĭ revoluţionare bulgare în potriva Turcilor; aju-

1) De alt-fel chĭar şi acum, în Octombre 1904, sunt Macedo-Românĭ în bandele bulgare ca soldaţĭ, ba une-orĭ chĭar şi şefĭ de bandă, ca vestitul Mitre, fost şef al uneĭ bande «numită» bulgară în care desigur că intra Macedo-Românĭ şi Bulgarĭ. Cf. despre aceasta ziarul «Universul» de la 9 Noem. 1904.

tor care, orĭ cât l'am ascunde dincoace de Dunăre, a avut ca urmare dezastrele de la Cruşevo şi alte părţĭ locuite de Armânĭ. Căcĭ în toate acele mişcărĭ ale Bulgarilor, nu se poate tăgădui un lucru, că Macedo-Românii aŭ tras paguba materială, pe când *Bulgariĭ*, carĭ sub numele lor cuprindeaŭ şi pe Armânĭ, *aŭ câştigat în ochiĭ Europeĭ reputaţia* nu atât de barbarĭ, cum spun uniĭ, cât *de popor plin de vĭaţă, capacitate şi energie naţională*[1]).

Iată o primă greşală a îndrumătorilor mişcăriĭ Macedo-Române în sens filo-bulgar, greşală care e un prim pas spre *intâetatea politică* a Bulgarilor în Macedonia.

Apoĭ, a doua greşală, izvorâtă tot din această conducere filo-bulgară, va aduce după sine acestora şi *intâetatea bisericească.* Căcĭ, în adevăr, în lupta pe care Armâniĭ aŭ intreprins'o pentru introducerea limbiĭ lor în locul celeĭ greceştĭ în bisericile din Macedonia, eĭ se găsesc şi caută să fie alăturĭ şi împreună cu Bulgariĭ împotriva Grecilor, socotind pe aceştĭa de duşmanĭ ĭar pe ceĭ dintâĭ prietenĭ. Această gândire se vede exprimată în «Românul de la Pind», dar nu ştim de ce ne face impresia că ea ar fi tăĭnuită în «Le Courrier des Balkans»[2]). Să fie un fel

1) In a. 1903 ziarele italiene anunţaŭ că o legiune italiană garibaldiană a hotărât să ĭa armele şi să vină în Macedonia spre *a da ajutor mişcăriĭ nobile (!)* a Bulgarilor.

2) Căcĭ s. ex. în numărul de la 27 Iunie 1904 al acestuĭa din urmă, vorbindu-se de cazul lupteĭ cu înmormântarea la Bitolia a Armânuluĭ Hristu Dumata, nu se spune de loc că Armâniĭ aŭ preferat ca el să fie îngropat cu preot bulgar, dric bulgar şi în cimitirul bulgar;—cea ce însă mărturiseşte «Românul de la Pind» de la 21 Iunie 1904 Tot

de presimţire că nu se face bine?! Ea există însă, e socotită de folositoare românismuluĭ şi fără de răgaz se propoveduește. Dovadă de acest lucru ne stă «Românul de la Pind», care la 7 Iunie 1904 scrie: «la Florina a murit o institutoare română Posa Nachi, căreĭa i s'a făcut o înmormântare măreaţă, la care a oficiat arhimandritul Nicodim, președintele comunităţiĭ *bulgare* împreună cu *toţĭ preoţiĭ Bulgarĭ* din Florina. Arhimandritul a ţinut în biserică un discurs [1]) în care o dă pe răposata de exemplu institutoarelor bulgare, ĭar la cimitir a vorbit profesorul de la liceul român din Bitolia Taşcu Pucerea».

Iar ceea ce şi maĭ mult ne pune 'n evidenţă *îndrumarea filo-bulgară* ce se dă populaţieĭ şi mişcăriĭ macedo-române e un alt număr din «Românul de la Pind», acel de la 21 Iunie 1904, în care se vorbeşte de cazul cu lupta dintre Armânĭ şi Grecomanĭ saŭ Grecĭ spre a îngropa cu preot român şi limba românească pe Armânul Hristu Dumata mort în Bitolia. Spune ziarul nostru că s-aŭ bătut Armâniĭ cu Greciĭ, nelăsând ca preotul grec să facă în limba grecească

astfel, corespondenţa particulară a ziaruluĭ *Universul* de la 26 Iulie 1904 ne aduce ştirea că, la înmormântarea fiiceĭ armânuluĭ M. Nastu, din Veles, tatăl eĭ s'a adresat arhiereuluĭ bulgar de acolo spre a'ĭ face serviciul divin de îngropare. Dar *Le Courrier des Balkans* de la 18 şi 25 Iulie 1904, care vorbeşte de acest caz, nu spune nimic de această apelare la arhiereul bulgar, ci numaĭ de refuzul şi amenințarea episcopuluĭ Grec. Spun de aceste lucrurĭ pe faţă, fireşte, numaĭ cu intenţia de a provoca luminarea chestiuniĭ; căcĭ, de altfel, socot că ceĭ de la «Le Courrier des Balkans», şi în special redactorul-şef al acestuĭ ziar, sunt convinşĭ de sentimentele mele prietineştĭ atât faţă de dânşiĭ cât şi faţă de chestia macedo-română.

1) Nu ne spune «Românul de la Pind», cu toate că ar fi interesant de ştiut, în ce limbă a ţinut acel discurs arhimandritul bulgar,

serviciul divin şi nicĭ ca mortul să fie îngropat la cimitirul şi cu dricul grecesc; dar că, susţinuţĭ în lupta lor împotriva Grecilor şi de mitropolitul *bulgar* Ghermanos, aŭ primit «dricul pe care ni-l trimiseră *eforiĭ bulgarĭ*» şi cu care aŭ îngropat pe Hristu Dumata «în mod provizoriŭ» la *cimitirul bulgăresc;* şi că atuncĭ când, cu prilejul acesteĭ înmormântărĭ, Greciĭ aŭ sărit să bată pe profesorul Taşçu Pucerea de la liceul român, «nişte elevĭ de la şcoala *bulgară* şi un măcelar îĭ sar în ajutor şi îl scapă».

Iar ceea-ce e şi maĭ interesant şi trădează maĭ mult *îndrumarea filo-bulgară*, ce conducătoriĭ Macedo-românĭ daŭ mişcăriĭ lor acolo, e acelaşĭ număr din «Românul de la Pind» de la 7 Iunie 1904, în care se vorbeşte de înmormântarea institutoareĭ Armâne Posa Nachi prin preoţiĭ şi comunitatea bulgară. Căcĭ, în adevăr, tot aicĭ găsim că: «Institutorul român Petrache Mihăilescu din Bitolia a îngropat la 30 Maĭ a. c. pe fratele săŭ în cimitirul *grec* şi cu serviciul divin al mitropolituluĭ *grec*, dar *această faptă revoltătoare şĭ antinaţională* a tras o adevărată furtună asupra institutoruluĭ *nevrednic.*

Aşa dar, ceea ce se face în legătură cu Bulgariĭ şi biserica lor e o faptă «naţională» şi «vrednică» de laudă, pe când antinaţională, nevrednică şi revoltătoare e orĭ-ce legătură bisericească cu Greciĭ. Cu toate că ar trebui să ne dăm seamă că ţinta Bulgarilor e de a-şĭ stabili *întâetatea* bisericească în Macedonia prin: ademenirea Armânilor nu d'a se desface de patriarhia grecească spre a-şĭ înfăptui o biserică românească, ci spre a trece la exarhatul lor

bulgăresc. Dovada acesteĭ tendinţĭ bulgare ne staŭ nu numaĭ zvonurile din timpul din urmă, în acel sens că toţĭ Macedo-Româniĭ ar dori să treacă la exarhat, ci şi cazul cu înmormântarea din Iulie a. c. a ficeĭ Armânuluĭ M. Nastu de la Veles. Ni se aduce anume ştirea [1]) că preotul patriahist de acolo, nevoind a îngropa pe acea răposată, din pricina adversităţiĭ dintre Armânĭ şi Grecĭ, tatăl feteĭ s-a adresat apoĭ arhiereuluĭ *bulgar* să o îngroape; acesta însă 'ĭ a pretins ca, în schimb, familia Nastu şi Armânii din Veles „*să recunoască autoritatea spirituală a exarhatuluĭ bulgar printr' o petiţie semnată de toţĭ Româniĭ.* In cazul acesta el (arhiereul bulgar) va permite Românilor ca să-şĭ aleagă preoţĭ Românĭ, carĭ să oficieze în limba lor.

Nu e vorbă că «Românul de la Pind» din 26 Iulie 1904 îndeamnă chĭar pe faţă că Armâniĭ «saŭ trebue să-şĭ aĭbă şeful lor religios, saŭ, dacă aceasta nu se poate obţine, atuncĭ să se puĭe sub protecţia Exarhieĭ», căcĭ, maĭ zice tot acolo, «saŭ se obţine în termenul cel maĭ scurt autonomia luĭ religioasă, *saŭ trecem sub Exarhie.* Din această alternativă nu putem eşi».

Chĭar dacă această apropiere bisericească între Bulgarĭ şi Macedo-Românĭ nu ar sfârşi prin trecerea cestora din urmă la Exarhat, nu încape totuşĭ îndoĭală că ea *va mări şi maĭ mult însemnătatea politică şi religioasă a luĭ şi decĭ a Bulgarilor.* Căcĭ, în adevăr, subt impulsul acesteĭ acţiunĭ anti-elene a

1) Ziarul *Universul* de la 25 Iulie 1904.

Armânilor, cum observă de curând un scriitor Sârb, [1]) «multe sate *slave* [2]) de sub patriarhia grecească trec sub protecţia Exarhieĭ» ; aşa că astfel, zice acel scriitor, Bulgariĭ «măresc numărul satelor lor, *folosindu-se de mişcările naţionale ale Macedo-Românilor în contra Grecilor*». Unde maĭ punem ĭarăşĭ unele comunităţĭ macedo-române trecute maĭ de mult de la patriarhie subt Exarhat, precum şi acele îngropărĭ la cimitirul bulgar, cu dric bulgăresc, ajutorul eforieĭ bulgare şi cu preoţĭ Bulgarĭ, de carĭ pomenirăm maĭ sus.

Toate fapte carĭ în chip firesc trebue să aĭbă de urmare : *punerea bisericeĭ şi autorităţiĭ eclesiastice bulgare pe planul întâĭ,* faţă cu Armâniĭ, Greciĭ, Sârbiĭ şi Albaneziĭ carĭ rămân pe al doilea plan; cea ce, fireşte, că tot deodată va ajuta şi la ridicarea tot pe planul întâĭ a însemnătăţiĭ politice a Bulgarilor în ochiĭ Europeĭ.

Dar nu numaĭ atât.

Greşala de a se da o îndrumare filo-bulgară mişcăriĭ macedo-române maĭ contribue de a da Bulgarilor în ochiĭ Europeĭ şi întâetatea *etnografică*. Căcĭ, în adevăr, nu numaĭ că în regatul nostru se scrie şi propovădueşte între aĭ noştri de aci că «Sârbiĭ n'aŭ ce căuta în Macedonia» fiind-că «Macedonia e un pământ bulgăresc»[3]), dar chĭar şi între Armânĭ se caută a se înrădăcina în sens bulgăresc convingerea că sunt

1) Sub pseudonimul *Sv.* (poate acelaş Svetislav Simicĭ, de care am pomenit), în *Srpski Knjizevni Glasnik* de la 16 Iunie 1904, p. 953.

2) Decĭ încă nu bulgare.

3) Vezĭşi maĭ sus la pag 10.

în Turcia «numaĭ câte-va miişoare de locuitorĭ, carĭ poartă numele de Sârbĭ» [1]). Aceasta înseamnă, fireşte, cum s'a văzut şi maĭ sus, că majoritatea etnografică slavă de peste 1 milion o formează Bulgariĭ; cea ce, faţă cu discuţiile ce le-am arătat asupra limbeĭ, invederat că e încă foarte discutabil. Şi cu toată această discutabilitate, Europa, pe temeĭul chĭar şi al spuseĭ Românilor, va trebui să recunoască că în adevăr Bulgariĭ aŭ acolo şi *întâetatea etnografică*.

Ba aceeaşĭ greşită conducere filo-bulgară a Armânilor tinde—în chip inconştient, fireşte—să dea Bulgarilor şi o importanţă deosebită *economică*; cu toate că n'ar trebui trecută cu vederea, cel puţin din acest punct de privire economic, pornirea societăţeĭ de chimie de la Sofia în potriva petroleuluĭ românesc. Căcĭ, în adevăr, în «Românul de la Pind» dela 11 Iulie 1904 găsim (pag. 4) că la Bitolia s'a luat de Armânĭ o «*masură lăudabilă*» care «produce *efecte salutare*», şi anume că s'a pus în circulaţie un act prin care «tot *bunul* Român se obligă ca să târguĭască numaĭ de la Românĭ. Dacă articolul nu se găseşte la un bun Român, atuncĭ *să-l cumpere de la Bulgar*, Turc, Ovreĭ, saŭ de la orĭ-care altă naţie, numaĭ dela Grecomanĭ să nu cumpere».

Aşa dar, o «măsură lăudabilă» e aceasta, (care fireşte că din Bitolia se poate întinde şi în alte părţĭ ale Macedonieĭ), de a se da prilej de îmbogăţire, decĭ întâetate economică Bulgarilor.

Invederat e dar că noĭ înşine, Românĭ şi Armânı,

1) S. ex. în *Românul de la Pind* din 11 Iulie 1904 pag 1

îndrumând în acest fel *filo-bulgar* activitatea noastră în Macedonia, nu facem de cât să conlucrăm la *la stabilirea întâetăţeĭ Bulgarilor* acolo. Astfel lucrînd, nu facem de cât să se pară chĭar Europeĭ că şi noĭ recunoaştem că Bulgariĭ aŭ în adevăr în Macedonia, faţă de Grecĭ, Sârbĭ, Albanezĭ: *întâetatea etnografică a număruluĭ,* fiind-că zicem că Slaviĭ de acolo sunt Bulgarĭ, ĭar nu Sârbĭ; *întâetatea bisericească*, fiind că noĭ ne punem sub ocrotirea Exarhatuluĭ şi a comunităţilor bulgare; *întâetatea politică*, fiind-că chĭar şi Armâniĭ luptă sub steag bulgăresc în răscoalele de acolo; şi în sfârşit, mâĭne-poĭmâne, poate chĭar *întâetatea economică*, prin înmulţirea şi în alte localităţĭ a actelor ca cel de la Bitolia în potriva negustorilor grecomanĭ.

Iar dacă toată această lucrare a noastră va avea de efect inevitabil creşterea importanţeĭ şi stabilirea întâetăţiĭ Bulgarilor, firesc lucru va fi, ca o consecinţă din aceasta, ca, în cazul neizbândireĭ politiceĭ austriace cu «Drang nach Osten», Macedonia să se considere de Europa ca cuvenindu-se Bulgarilor, decĭ Bulgarieĭ. Căcĭ, dacă nu va izbuti Austria; dacă nicĭ autonomia Macedonieĭ nu se va putea dobândi, fiind-că nicĭ această rezolvare nu va pune capăt tendinţelor actuale; atuncĭ desigur că această provincie, tocmaĭ spre a se sfârşi odată cu turburările dintr'însa, se va da *nu* acelor carĭ vor fi consideraţĭ că *nu aŭ* întâetate adecă nu Sîrbilor, Albanezilor saŭ Grecilor, ci celor ce se va crede *că aŭ* întâetatea, decĭ Bulgarilor. Să nu uĭtăm aceasta, maĭ ales acum când, deodată cu noul împrumut bulgar pentru

armament în Franța, apăru la Paris, în Octombrie 1904, o broşură: «*Turcs et Grecs contre Bulgares en Macedoine*». Această lucrare e scrisă de un anonim, dar desigur Bulgar, cum se trădează la pag. 5, şi are o prefață de cunoscutul profesor de limbile slave la Paris Louis Leger; într'ânsa se spune la pag. 1 că: «Bulgariĭ formează elementul cel maĭ numeros, cel maĭ compact şi *cel maĭ important* din toată Turcia europeană».

Iată dar cum noĭ înşine—nebăgînd de seamă—lucrăm, prin o conducere filo-bulgară, să mărim puterea acelor ce mâĭne, după luarea Macedonieĭ, ne vor pofti să le dăm Dobrogea.

Iar greşala aceasta o comitem din pricină pe de oparte că, cum ne spun ceĭ necunoscătorĭ saŭ aceĭ interesațĭ ce s'aŭ priceput a se face crezuțĭ, că, dintre Slavĭ, Sârbiĭ sunt de tot puținĭ în Macedonia ĭar Bulgariĭ sunt ceĭ maĭ mulțĭ; şi, pe de altă parte greşim, fiind-că socotim că acțiunea noastră şi a Macedo-Românilor în Macedonia trebue să fie aşa cum se îndrumează astă-zĭ *numaĭ culturală,* ca cea transilvană, *ĭar nicĭ de cum politică.*

Insă după modesta noastă părere, întemeĭată pe dezvoltările de maĭ sus, chestia macedo-română nu trebue privită ca identică cu cea transilvană; şi aceasta pentru că, alt-fel sunt condițiile într'una şi alt-fel în cea-l'altă. Intr'adevăr, *în Transilvania* activitatea românească este de natură *numaĭ pur culturală*, fiind-că acolo nu avem aface cu nicĭ un adversar care ar urmări ştirbirea integritățiĭ regatuluĭ nostru; *în Macedonia însă,* îmĭ permit a crede în

contra celor-l'alţĭ, că rolul şi activitatea românească trebue sa aĭbă *nu numaĭ un rost pur cultural ci şi altul politic* alăturĭ de acesta, pentru că acolo avem aface cu Bulgariĭ carĭ, întemeindu-se pe o viitoare anexare a eĭ, caută să ne ştirbească şi nouă integritatea actuală prin smulgerea Dobrogiĭ.

De aceea credem că, pe câtă vreme chestia transilvană poate fi privită atât de Româniĭ din regat cât şi de ceĭ Ardelenĭ ca una *pur locală* şi numaĭ culturală românească ; cea macedo-română însă — de care nu trebue să deslipim lupta dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ—cată să fie privită, şi de Românĭ şi de Armânĭ, din *două puncte de vedere în funcţie* unul de celă-l'alt, cum s'ar zice în matematicĭ. Această chestie trebue privită anume din punctul de vedere al intereselor *culturale locale* aromâne, dar pe lângă acesta şi din cel al intereselor *generale* şi **politice** *ale românismuluĭ, întrupat astă-zĭ în interesele de viaţă, împuternicire şi propăşire ale regatuluĭ Românieĭ.* Fiind-că în Macedonia avem aface şi cu tendinţele de expansie ale Bulgarilor în spre Dobrogea, trebue, credem noĭ, ca activitatea Macedo-Românilor să se îndrumeze acolo nu numaĭ după interesele *lor locale* culturale şi economice, ci maĭ ales după *cele generale* ale românismuluĭ, *aecĭ ale Românieĭ* şi *în dependenţă de acestea*. Altfel că, maĭ tot-deauna activitatea culturală macedo-română trebue să fie călăuzită şi îndrumată de necesităţile *politice* ale Românieĭ; căcĭ numaĭ o Românie întreagă şi puternică va fi în stare să dea fiinţă reală şi trăĭnicie năzuinţelor româneştĭ ale Macedo-Românilor.

De aceea, chĭar dacă *interesele locale cultaralo*-naţionaliste aromîne ne-ar cere să ne aliăm cu Bulgariĭ saŭ să-ĭ susţinem pe dânşiĭ, în lupta pe care aceştĭa încă de la 1860 şi după înfiinţarea exarhatuluĭ la 1871 aŭ dus'o şi o duc în potriva Grecilor; totuşĭ *interesele generale ale românismuluĭ* întrupate în puterea Regatuluĭ Românieĭ, *decĭ interesele de traĭ şi propăşire ale Românieĭ*, ne învaţă ca să nu ajutăm întru nimic Bulgarilor şi să nu lucrăm de loc în sensul lor, *chĭar cu riscul de a nu fi prea impetuoşĭ şi violenţĭ ci maĭ împăcĭuitorĭ cu Greciĭ*. Căcĭ, orĭ-ce lucrare a noastră *în sensul celeĭ a Bulgarilor* nu va avea alt efect de cât de a mări puterile acestora în Macedonia, şi de a grăbi paşiĭ lor spre întâetate şi predomnire într'însa dacă nu chĭar anexarea eĭ, în cazul uneĭ rezolvărĭ în alt-fel de cât e azĭ a chestieĭ macedonene. Iar o întâetate a Bulgarilor acolo, 'ĭ-ar împinge de a ataca maĭ departe şi cel-l'alt punct al tendinţelor lor: Dobrogea noastră.

Dacă dar filo-bulgarismul acesta ne va fi păgubitor; dacă va trebui să lucrăm tocmaĭ spre a zădărnici Bulgarilor putinţa de a-şĭ clădi temelia, (luarea Macedonieĭ), după care vor căuta să lovească în integritatea şi individualitatea actuală a Regatuluĭ Românieĭ şi decĭ a românismuluĭ; atuncĭ, fireşte, că va trebui să căutăm (şi noĭ ca Turciĭ) a ne folosi politiceşte de lupta actuală dintre Bulgarĭ şi Sârbĭ pentru Macedonia, *atrăgând pe aceştĭ din urmă şi punându-ĭ tot maĭ mult în drumul acelor tendinţĭ de expansiune a Bulgarilor acolo*, tendinţĭ carĭ de altfel sunt, precum Sârbiĭ înşişĭ recunosc, *şi acestora tot aşa de periculoase* ca şi nouă.

Şi, putem lucra ast-fel, cu atât maĭ liniştiţĭ în suflet, cu cât, cum am arătat, suntem pe drumul dreptăţiĭ; căcĭ, cel maĭ probabil, Sârbĭ ĭar nu Bulgarĭ sunt Slaviĭ statornicĭ din cea maĭ mare parte a Macedonieĭ.

Ba, convingerea noastră e că, chĭar de am comite o nedreptate—din punctul de vedere etnografic—în Macedonia, împedicând pe Bulgarĭ, noĭ în alianţă cu Sârbiĭ; că adică, dacă Sârbiĭ, pe carĭ voim să'ĭ ajutăm în contra Bulgarilor, n'ar avea nicĭ un drept acolo; noĭ, ceĭ din Regat şi Armâniĭ, ar trebui totuşĭ *să le inventăm un aşa drept*, numaĭ pentru ca ast-fel să'ĭ punem în drumul tendinţelor de expansie ale Bulgarilor în paguba noastră şi să li le zădărnicim.

Şi aceasta cu atât maĭ împăcaţĭ în cuget să o facem, cu cât, în luna August din acest an 1904, ziarul bulgar «Vecerna Posta», după ce constată «caracterul satisfacător al raporturilor dintre Bulgaria, Serbia şi România», declară maĭ departe că: «totuşĭ Sârbiĭ şi Româniĭ ar trebui să renunţe la aspiraţiile lor în Macedonia, favorizând în schimb planurile Bulgarieĭ. Iar drept compensare—zice acest ziar bulgar [1]) — Bulgariĭ ar sprijini aspiraţiile Sârbilor în Bosnia şi Herţegovina şi aspiraţiile Românilor în Transilvania. Pe această temelie s'ar putea stabili, zice maĭ departe, o alianţă între Serbia Bulgaria şi România; *alt-fel prietenia ar putea uşor să se schimbe în duşmănie*».

1) Despre acest articol s'a făcut menţionare în întreagă presa noastră. Cf. *Universul*, *Cronica* de la 24 August 1904, etc.

Iar o așa acțiune a noastră față de Bulgarĭ în Macedonia, va atrage de sigur după sine și o bunăvoință maĭ mare și ajutorare [1]) a guvernuluĭ și a autorităților otomane față de Macedo-Românĭ, precum și, ca o consecință a acestora, izbânda recunoaștereĭ limbeĭ și bisericeĭ române de acolo chĭar de către Grecĭ; căcĭ numaĭ lucrarea noastră acolo în același sens cu Bulgariĭ — dușmanĭ de moarte aĭ Turcilor, iar nu «machĭavelismul diplomațieĭ muscăleștĭ» [2]) și nicĭ «indolența Turcilor» [3]), cum se crede — face ca aceștĭa din urmă să tot amâne și tărăgăneze realizarea acestor aspirațiĭ culturale armâneștĭ.

Ast-fel credem noĭ că ar trebui îndrumată acțiunea noastră negativă față de Bulgarĭ și Sârbĭ, — nu cu gândul de a stârni dușmănie și ură între aceștĭ vecinĭ aĭ noștri și nicĭ de a face răŭ celor d'întâĭ, ci numaĭ cu fireasca dragoste și cugetul de a ne ocroti și păstra individualitatea, integritatea și putința de propășire a Românieĭ și românismuluĭ.

De altmintenĭ, această politică de apropiere către Sârbĭ, pe care noĭ o preconizarăm aci, își găsește nu numaĭ puncte de sprijin în interesele actuale ale Românieĭ și românismuluĭ, ci încă și rădăcinĭ îndepărtate istorice în vechile noastre legăturĭ economice și sufleteștĭ cu dânșiĭ maĭ ales.

---

1) De lipsa cărora se plânge acum nu numaĭ «Românul de la Pind» ci și «Le Courrier des Balkans» de pildă în număru-ĭ de la 19 Sept. 1904 într'un articol sub titlul: «*Notre profession de foi*».

2) Ast-fel s. ex. în ziarul «Adevărul» de la 15 Sept. 1904, sub titlul: „*Rusia în politica Românilor Macedonenĭ*"

3) In ziarul „*Universul*" de la 30 Noembrie 1904.

Căcĭ, precum vom dovedi în următorul capitol, din al XIV veac până într'al XVII nu cu Bulgariĭ, cum pân'acum greşit s'a crezut, aŭ avut Principatele noastre cele maĭ dese şi maĭ strânse legăturĭ, ci cu Sârbiĭ.

RELAȚIILE PRINCIPATELOR ROMÂNE

CU

SÂRBIĬ ȘI BULGARIĬ DIN VEACUL AL XIV-XVII

I

SCURT ISTORIC AL CHESTIUNIĬ

Limba, credințele poporane de astă-zĭ și rămășițele istorice vechĭ ale populațieĭ slave statornice și de mult băștinașe în Macedonia prezintă, în foarte mare parte, caracterele etnografice și lingvistice sârbeștĭ; și cu toate acestea, din pricina altor împrejurărĭ ale vremiĭ și pe temeĭul unor particularitățĭ destul de discutabile, știința modernă, în mare parte pretinde și se silește să susțină că limba slavă macedoneană, decĭ și populația ce o vorbește e bulgărească ĭar nu sârbească.

Această știință vrea chĭar că, aceĭ dintre Slaviĭ macedonenĭ, carĭ vorbesc acea limbă dar se numesc pe sine Sârbĭ ĭar nu Bulgarĭ, șĭ-aŭ luat acel nume și conștiința națională sârbească numaĭ în timpul nostru, în urma propagandelor naționaliste sârbeștĭ; căcĭ adevărata realitate ar fi ca eĭ să se numească Bulgarĭ,

pentru că limba şi sufletul firesc al lor sunt bulgăreştĭ ĭar nu sârbeştĭ.

Acest curent ştiinţific, hrănit şi împuternicit şi de entusiasmul oamenilor de ştiinţă pentru limba şi literatura numită paleoslavă ale luĭ Ciril şi Metodiŭ, carĭ şĭ-aŭ avut obârşia, pe cât se pare, în Macedonia de mĭază-zi, şĭ-a transpus acel mod de judecată şi în ceea-ce priveşte felul şi influenţele slavismuluĭ la Româniĭ de dincoace de Dunăre; şi pretinde că, încă de când s'a introdus la noĭ alfabetul cirilic şi limba slavă bisericească, s'a înrădăcinat influenţa bulgărească, *care rămâne stăpânitoare* în viaţa noastră socială şi intelectuală în toată perioada slavismuluĭ, decĭ până la sfârşitul veaculuĭ al XVII saŭ începutul celuĭ al XVIII. Iar maĭ departe, acelaşĭ curent ştiinţific, călăuzit şi împins de acea idee preconcepută despre puterea şi influenţa bulgarismuluĭ, merge, şi cu privire la trecutul nostru, aşa de departe în cât pretinde că sârbismul era foarte slab representat la noĭ, în raport cu bulgarismul; ast-fel că, pretinde, chĭar atuncĭ când vechile izvoare ne vorbesc de Sârbĭ, ele înţelegeaŭ pe Bulgarĭ subt acel nume. Acelaşĭ lucru ce se pretinde astă-zĭ pentru Slaviĭ din Macedonia.

Ast-fel, profesorul C. Jireček, vorbind de limba textelor româno-slave, se exprimă în sensul aceluĭ curent general când zice: «In Ţara Românească găsim exclusiv texte de redacţie bulgară, dar în Moldova se încrucişează influenţele bulgară şi rusească; redacţia sârbească se întrebuinţează numaĭ în *mică măsură* în Principatele dunărene» [1]).

1) In *Archiv für slav. Philologie* XV, 845.

Această idee a luĭ Jireček se rapoartă numaĭ la limba literară româno-slavă; alţiĭ însă merg şi maĭ departe în caracterizarea feluluĭ de slavonisme de la noĭ. Ast-fel profesorul L. Mileticĭ, care spune acelaş lucru despre limba româno-slavă, după ce maĭ declară că în vechile lor izvoare Româniĭ nu numesc de cât foarte rar şi excepţional pe Bulgarĭ cu acest nume, ci că de regulă le zice «Slovenĭ» şi «Şcheĭ», adaugă: «remarcabil e că *din secolul XVII încoace numele „Sârb“ a început să capete la Românĭ şi însemnarea de „Bulgar“*. Nouă nu ne sunt destul de clare, zice maĭ departe Mileticĭ, pricinele acesteĭ schimbărĭ. Probabil că aŭ provocat aceasta relaţiile dintre populaţia română şi Sârbiĭ din Ungaria. Intr'un document de la Voevodul Eremia Moghilă, dat în Iaşĭ la a. 1603 (Arch. Ist. 117) se întâlneşte numele «Sârb» cred că cu sensul general ce am zis maĭ sus: dat-am această carte a Domnieĭ mele părinteluĭ şi rugătoruluĭ nostru, egumenuluĭ de la sft. mânăstire Pobrata şi vătămanilor din satul Vălenĭ. Cu ea, orĭ-câţĭ vor chema eĭ în acest sat: fie Rus, fie Muntean saŭ Ungur saŭ *Sârb* saŭ Vlah, saŭ fie de orĭ-ce limbă va fi» [1]).

Ast-fel dar, pentru Mileticĭ, nu numaĭ că limba noastră slavă nu conţine nimic sârbesc de cât numaĭ ceva ortografie [2]), (însă şi aceasta tot prin intermediul bulgăresc în chip analogic), ci totul bulgăresc, dar *chĭar şi coloniştiĭ Slavĭ nu eraŭ de cât Bulgarĭ,* cu toate că eĭ sunt numiţĭ clar «Sârbĭ» în documente.

1) Miletič, în *Sborn. Minist.* IX, 272 şi *Novi vlaho-bălg. gram.*
2) Miletič: *Novi vlaho-bălg. Gram.* p. 101.

In acelaşĭ fel, adică după curentul general, gândeşte despre acestea şi profes. I. Bogdan. Domnia sa, vorbind de pasagiul în care cronicarul Urechiă spune de «un lopiseţ *sârbesc* de Azarie Călugărul» scris la noĭ, adaugă : «atributul *sârbesc* e întrebuinţat aci, ca şi în alte locurĭ din Eustraţie logofătul şi ceĭ l'alţĭ cronicarĭ, în înţeles de *slovenesc* (i. e. medio-*bulgar*)». Iar în altă parte, pomenind de scrisoarea pe care spune cronicarul Urechiă că Elena, soţia luĭ Rareş Vodă, ar fi trimis'o în sârbeşte Sultanuluĭ Soliman, d. Bogdan zice : «dacă această scrisoare a existat, a trebuit să fie scrisă saŭ în ruseşte saŭ în bulgăreşte»,—aşa dar nu sârbeşte, cum îĭ zice cronicarul ; fiind-că, continuă d. Bogdan, prin numirea de «limbă sârbească» nu se poate înţelege de cât *slovenească, adică bulgărească* ; de oare-ce «în timpul *predomnireĭ bulgarismuluĭ din secolul 14, 15 şi 16* nicĭ nu se putea alt-fel», şi pentru că «*influenţele sârbeştĭ aŭ fost cu totul neînsemnătoare* şi mărginite numaĭ la Ţara Românească» [1]).

In acelaş fel, aşa dar ca şi Miletič, tânărul învăţat rus A. Iaţimirskiĭ, ţintind a dovedi că fostul mitropolit al Moldoviĭ Grigore Ţamblac era de neam Bulgar ĭar nu Sârb cum îl numesc unele izvoare, repetă că sub numele Sârb se înţelegea naţia bulgară [2]).

Eŭ însumĭ, cu toate că încă din a. 1899 [3]) am

1) I. Bogdan : *Vechile Cronice* p. 250, 38 ; *De la cine şi când aŭ împrumutat Româniĭ alfabetul cirilic,* în *Omagiŭ luĭ Titu Maiorescu,* p 586 ; *Documente şi Regeste* p. XXIX ; *Românìĭ şi Bulgariĭ.*

2) A. I. Iacimirskij : *Grigorij Camblak,* S.-Petersburg 1904 p· 21.

3) Ilie Bărbulescu: *Fonetika ćirilske azbuke,* Agram 1899.

arătat că influența sârbească nu e «în mică măsură» la noĭ între sec. XIV-XVII ci foarte mare; și cu toate că n'am admis ca ceĭ-l'alțĭ că eraŭ Bulgarĭ de neam aceĭ pe carĭ vechile izvoare îĭ numesc Sârbĭ; totușĭ, pentru că nu dovedisem contrariul, în toate lucrările mele de pân'acum m'am ținut de curentul general științific și, în ceea ce privește felul limbiĭ româno-slave, n'am zis, ca cronicariĭ noștri, că ea ar fi sârbească, ci ca acel curent actual că e bulgărească.

Așa dar, dacă cu privire la naționalitatea limbiĭ și populațieĭ slave din Macedonia, alăturĭ de curentul general care le declară bulgăreștĭ, s'a maĭ născut și un altul care susține că nu sunt bulgăreștĭ ci sârbeștĭ; în privința feluluĭ slavonismuluĭ de la noĭ, până la această lucrare a noastră, nimenĭ nu zice alt-fel, de cât după curentul general, că slavonismul de la noĭ e de natură bulgărească, atât în limba româno-slavă cât și în Slaviĭ ceĭ maĭ numeroșĭ carĭ veneaŭ saŭ se așezaŭ în Principate.

Noĭ însă, întemeĭațĭ pe cercetarea amănunțită a acesteĭ chestiĭ, îndrăznim acum a declara de la început, cea ce vom dovedi maĭ la vale, că nu izvoarele vechĭ numeaŭ greșit Sârbĭ și Bulgarĭ, ci ca numaĭ teoriile noastre filologice și naționaliste de astă-zĭ aŭ căutat să întortocheze izvoarele, spre a potrivi cu ele (cu teoriile) vechile și adevăratele mărturisirĭ istorice. Adică, din dovedirile noastre se va vedea că noĭ astă-zĭ, după știința filologică moderna, numim în general și voim a numi Bulgar aceea ce în veacurile trecute *se simțea și se numea pe sine*

Sârb, *nu numaĭ în Principatele Române ci şi chĭar în Macedonia.*

Noĭ dar vom încerca a dovedi o teză cu totul protivnică celeĭ de pân'aci, şi anume că din veacul al XIII saŭ XIV până într'al XVII inclusiv era la noĭ *sârbismul predomnitor* ĭar *nu bulgarismul;* că *limba* româno-slavă era numită *sârbească*, fiind că, în forma documentelor, ea era *pronunţată* sârbeşte şi adusă din Macedonia, a căreĭ limbă, înainte de teoriile filologice de astă-zĭ, se numea sârbească chĭar de Slaviĭ de acolo; şi că, în sfârşit, Sârbiĭ pomeniţĭ cu acest nume la cronicarĭ şi 'n vechile documente eraŭ Sârbĭ în adevăr, saŭ că cel puţin ast-fel se simţeaŭ şi se numeaŭ chĭar eĭ pe sine, ĭar nu Bulgarĭ, cum vor teoriile de astă-zĭ.

II

BULGARISMUL PREDOMNITOR LA ROMÂNI

NUMAĬ PÂNĂ ÎN VEACUL XIII

In al XII veac, când cu puterĭ nouĭ se înjghebă al doilea imperiŭ româno-bulgar, saŭ poate încă de pe când se plămădea a luĭ înfiinţare, forţa de expansie bulgărească se întinse şi la Româniĭ de dincoace de Dunăre, carĭ trăĭaŭ în voevodate saŭ cheneziate maĭ micĭ. Atuncĭ puterea culturală bulgară, care avea deja o vechime de vr-o două veacurĭ, ne insinuă saŭ ne impuse întrebuinţarea limbiĭ literare bulgare, cea ci-

rilo-metodiană, dar nu în forma eĭ primordială ci în cea bulgaro-slavă, adică străbătută de multe elemente ale limbiĭ bulgare viĭ de atuncĭ saŭ medio-bulgare, cum ea se numeşte 'n ştiinţă. Resturĭ literare de atuncĭ scrise la noĭ nu ni s'aŭ păstrat, dar existenţa 'n limba română a multor cuvinte slave cu diftongul medio-bulgar *ea*, ca s. ex. leat, bleasc, pleavă, treabă, par a ne arăta că în adevăr din *limba proprie bulgărească, adică cea de la răsărit de râul Iskăr şi sud-estul Macedonieĭ*, despre care nu prea e discuţie că ar fi altfel de cât bulgară, ne-a venit cea maĭ veche influenţă slavonă; căcĭ numaĭ aceasta are şi astă-zĭ, ca a eĭ caracteristică, acel diftong, pe când limba discutabilă dela apus de Iskăr şi restul Macedonieĭ nu are diftongul, ci în locu-ĭ, în general, are *e*, ca limba sârbă. Iar această consideraţie ne-ar arăta, maĭ departe, că tot subt acea formă proprie şi indiscutabil *bulgara* ne va fi fost adusă şi limba literară slavă, impusă saŭ insinuată pe cale oficială şi apoĭ întreţinută şi cultivată subt aceeaşĭ formă de imigraţĭ *Bulgarĭ*, carĭ ne-aŭ lăsat, asimilându-se, şi acele cuvinte slave 'n carĭ e diftongul bulgar *ea*. Şi ceeace ne dovedeşte încă maĭ mult că din regiunea proprie şi indiscutabil bulgărească, dela răsărit de Iskăr, ne-a venit întâĭa imigraţie şi influenţa slavă e alfabetul cirilic, care, tot odată cu limba slavă, în al XII veac [1]) ne-a fost insinuat saŭ impus, şi care, întocmaĭ ca acele cuvinte slave din limba română, are pe ѣ cu însemnarea diftongală *ea*, — ceea ce nu putea fi pe atuncĭ, ca şi în

1) Ilie Bărbulescu: *Fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele române,* Bucureştĭ 1904, pag. 14.

urmă, de cât în limba proprie şi indiscutabil bulgară dela răsărit de Iskăr şi sud-estul Macedonieĭ.

Dacă am avea astă-zĭ resturĭ de scriere a aceleĭ limbĭ româno-slave din secol. XII şi chĭar o parte din al XIII, în care imperiul româno-bulgar fu tare şi influent, desigur că şi limba aceea ar fi cu caracteristicele lingvistice propriĭ bulgare. Iar dacă am avea izvoare de atuncĭ, în carĭ s'ar vorbi de ea, desigur că ar fi numită limbă bulgărească, tot aşa precum bulgăresc ar fi numit alfabetul cirilic, şi precum Bulgarĭ ar fi numiţĭ coloniştiĭ Slavĭ imigraţĭ la noĭ, carĭ ne-aŭ adus şi lăsat în limba română cuvinte slave cu diftongul *ea*.

Dar *puterea* culturală a Bulgarilor asupră-ne şi forţa lor de expansie dincoace de Dunăre nu se perpetuĭază de cât atâta timp cât trăi cu renume imperiul româno-bulgar, adică cel mult până pe la moartea împăratuluĭ Ion Asan II 'n a. 1241. De atuncĭ încoace, deodată cu descompunerea şi decăderea culturală a imperiuluĭ Asaneştilor, scade mereŭ şi consideraţia de pân' aci a Bulgarilor la noĭ, cea-ce atrage după sine şi imigraţiĭ tot maĭ rare ale lor—ale Bulgarilor propriĭ şi indiscutabilĭ—între Românĭ.

III

DIN VEACUL XIII PREDOMNEA SÂRBISMUL

IAR NU BULGARISMUL CHIAR IN BULGARIA

In al XIII veac însă, după ce cultura bulgară decăzuse maĭ cu totul [1]), se înălţase deja mult în concertul politic şi cultural al popoarelor balcanice— Sârbiĭ. Pe acum, pe când poporul român, în voevodate şi cheneziate ca ale luĭ Litean şi Seneslaŭ, începuse să se mişte spre o nouă vĭaţă care, în relaţiĭ şi cu regiĭ ungureştĭ, avea să le dea unitatea Principatelor Ţăriĭ Româneştĭ şi al Moldoviĭ de maĭ târziŭ ; pe când vechĭul imperiŭ bulgar se îmbucătăţise, slăbise şi se barbarizase din punctul de vedere cultural ; pe atuncĭ Sârbiĭ avuseseră deja marĭ stăpânitorĭ politicĭ.

Astfel Ştefan Nemanĭa (1159—1195) cel d'ântâĭ căută să unească sub puterea sa pe toţĭ Sârbiĭ balcanicĭ şi dinspre Bosnia; el ajunse a stăpâni nu numaĭ în părţile dinspre Bulgaria proprie, anume Nişul, dar încă şi în Macedonia la Scoplĭe (Üsküb).

Iar puterea inaugurată de Nemanĭa o ţine şi o maĭ mări încă fiul săŭ Ştefan, care la a. 1222 se încoronă prim rege al Sârbilor, după ce făcu ca Sârbia să fie un element însemnat, recunoscut şi curtat chĭar de Papa, în politica balcanică. Urmaşiĭ luĭ duc şi

1) C. Jireček: *Dějiny národa bulharského.* Jireček zice aci la p. 230 că poporul ajunsese chĭar în stare de sălbătăcie.

maĭ departe întărirea şi mărirea Serbieĭ. Dintre eĭ, Ştefan Uroş I, la a. 1255, maĭ ĭa Grecilor în părţile Macedonieĭ Kicevo şi Prilep. Ştefan Uroş II (Milutin) reĭa Grecilor perdutul Scoplĭe, şi încă Zlĭetovo şi Piĭanaţ în Macedonia la 1279, ĭar la 1286 puse mâna pe Bosnia ; astfel că Milutin avea predomnirea în Peninsula Balcanică. După el urmează Ştefan Uroş III (Decĭan) care, după ce bate pe ţarul bulgar Mihail la Velbujd (1330) şi după ce acelaş lucru face şi bizantinilor, îşĭ întinde puterea regatuluĭ sârbesc şi maĭ mult în Macedonia, punând mâna pe Veles, Prosĭek, Ştip, Cĭrĭeşte, etc. Iar următorul săŭ, Ştefan Duşan (1336—1356), cel maĭ mare cuceritor al Sârbilor, crescu şi maĭ mult autoritatea statuluĭ săŭ, cucerind până la Salonic [1]). Şi chĭar după bătălia de la Cosovo din a. 1389, deşi ajunşĭ sub Turcĭ, ca Bulgariĭ,—Sârbiĭ aŭ totuşĭ o mult maĭ mare consideraţie.

Acea mărire politică a Sârbilor, maĭ ales între vécurile XII—XIV, coincide şi cu o mişcare literară distinsă a lor în lumea ortodoxă de atuncĭ.

Deja sub Ştefan Nemanĭa şi Ştefan primul rege sârb încoronat, — fiul luĭ Nemanĭa, Sfântul Sava, nu numaĭ că organiză biserica sârbească, căreĭa 'ĭ fu patriarh independent de Constantinopol, dar încă şi porni el însuşĭ începutul literatureĭ sârbeştĭ. Sf. Sava însuşĭ scrise nu numaĭ tipicurĭ pentru mânăstirĭ, dar încă şi vĭaţa tătăluĭ săŭ Nemanĭa, care de la o vreme se călugărise sub numele Simion. Tot aşa scrise şi

1) Vezĭ istoria politică a Sârbilor pe scurt la P. I. Šafarík : *Gechichte des serbischen Schriftthums* p. 19—31.

Ştefan primul rege încoronat între 1215 şi 1220. Apoĭ maĭ sunt şi alţĭ scritorĭ Sârbĭ distinşĭ în secol. XIII ca şi într'al XIV, — subt aceĭaşĭ regĭ, pe carı iĭ pomenirăm că aveaŭ supremaţie politică în Balcanĭ: Milutin, Decĭan, Duşan etc. Iar în secolul XV, e renumit în mişcarea intelectuală slavă Constantin Filosoful, trăitor la curtea regeluĭ sârbesc Ştefan Lazarevicĭ [1]).

Iar toată această mărire politică şi literară a Sârbilor cade, cum se vede, tocmaĭ în vremea când statul bulgar decăzu maĭ de tot politiceşte ba chĭar şi culturaliceşte. Căcĭ, în adevăr, chĭar dacă un moment se maĭ vorbeşte acolo de Ioan Asan II, totuşĭ după el, maĭ că nu se simt în Balcanĭ de cât Sârbiĭ cu cuceririle marilor lor despoţĭ şi regı până la Duşan cel Mare.

Iar în privinţa culturală, pe când Bulgariĭ nu fac maĭ nimic de seamă şi care să atragă atenţia, de cât ceva prin patriarhul Evtimie de la Târnova (sec. XIV), a căruĭ activitate însă pare a avea răsunet numaı atuncĭ când se îmbrăcă într-o formă sârbească, aceea a luĭ Constantin Flosoful din al XV veac; pe atuncĭ Sârbiĭ, dinpotrivă, aŭ literaţĭ şi scriitorĭ chĭar din neamul regilor lor. Ba literatura sârbească şi cu limba eĭ ajunseră atât de puternice, dezvoltate şi influente în cât limba literară sârbă, în cea maĭ mare parte elimină, chĭar în ţinuturile propriĭ bulgăreştĭ şi în Bulgaria, pe cea maĭ veche de cât ea pe acolo, bulgară şi iĭ luă locul. Aşa că graţie as-

1) P. I. Šafarík: *Geschichte des serbischen schriftthums.*

cendentuluĭ politic al regatuluĭ sârbesc, limba literară bulgară (saŭ bulgaro-slavă, cum i se maĭ zice) se întrebuințează foarte puțin la scris, chĭar în părțile propriĭ și incontestabil bulgăreștĭ de la răsărit de Iskăr; căcĭ, din al XIV până într-al XVII veac, vedem scriindu-se cu limba literară sârbă (saŭ sârbo-slavă, cum i se maĭ zice), nu numaĭ în jurul Vidinuluĭ sub domnia luĭ Srațimir, saŭ nu numaĭ pe la Sofia, ci chĭar în mânăstirea Ril, unde până atuncĭ se condusese cea maĭ bulgărească mișcare literară. Și acelașĭ lucru se arată limpede și netăgăduit chĭar în Macedonia, în centrurile culturale de la Ohrida și Cratovo [1]).

Dar nu numaĭ în Bulgaria capătă Sârbiĭ și sârbismul o așa de mare considerație și trecere, ci chĭar în statul turcesc și în părțile pravoslavnice ale Ungarieĭ.

IV.

SÂRBII IAR NU BULGARII PREDOMNITORI
IN CONSTANTINOPOL

In Turcia, pe când de Bulgarĭ nu se maĭ vorbește maĭ de loc, elementul sârbesc ajunse la o așa de mare trecere, în cât dădea chĭar direcția politică externă ba și internă imperiuluĭ sultanilor.

---

1) Cf. P. A. Syrku: *Očerki iz Istoriji literaturnyh snošenij Bolgar i Serbov v XIV—XVII vekah*, pag. LXXVI, CLVI. In secol. XVII și catoliciĭ Slavĭ din Ciprovaț, Pavliciani etc., în Bulgaria, scriŭ în limba sârbă (Fermendžiu: *Acta Bulgariae* p. 43, 44, 189, 245) întocmaĭ ca ceĭ din Novo Brdo

Maĭ ales în al XVI veac, când consiliul de vizirĭ al Sultanuluĭ era alcătuit aproape cu totul de Slavĭ, aceştĭ Slavĭ eraŭ maĭ toţĭ Sârbĭ, turciţĭ fireşte. Dintre Bulgarĭ nu se pomeneşte de cât de marele vizir Mehmed de la sfârşitul veaculuĭ al XVI, despre care e însă întrebarea dacă era în adevăr de neam bulgăresc [1]. Incolo, maĭ toţĭ mariĭ vizirĭ şi viziriĭ eraŭ Sârbĭ turciţĭ, carĭ însă tot hrăneaŭ în suflet simţirĭ pentru neamul din care se trăgeaŭ. Ast-fel Sârb era marele vizir Ahmet-Herţeg-Ogli-paşa, puternic între 1480—1515; tot Sârbĭ viziriĭ Mustafa-paşa şi Ahmed-Zade. Prima soţie legitimă a Sultanuluĭ Suleiman era Sârboaĭcă. Sârb era marele vizir de la 1561 Ali-paşa, care avea o influenţă covârşitoare în imperiŭ, precum tot de acest neam era Mohamed-Socolovicĭ ginere al Sultanuluĭ, şi care lucră spre a se înfiinţa patriarhia sârbească de la Pecĭ. Vestitul Sinan-paşa era tot Sârb, ca încă alţĭ vizirĭ influenţĭ de la Constantinopol. Aceştĭa imprimaŭ chĭar o direcţie filoslavă politiceĭ externe turceştĭ [2].

Influenţa Sârbilor mare, ĭar a Bulgarilor nulă, la Constantinopol se vede, în afară de aceasta, şi în aceea că limba sârbească era întrebuinţată nu numaĭ de corpul enicerilor [3], ci chĭar Sultaniĭ o întrebuinţaŭ pe ea ĭar nu pe cea bulgărească în afacerile lor. Ast-fel, sârbeşte e scrisoarea Sultanuluĭ Se-

1) C. Jireček: *Dějiny národa bulharského* p. 404.

2) C. Mijatović: *Pre tri sta godina,* în *Glasnik srpsk. učen. dr.* XXXVI, p. 168, 169, 176. Cf. Jireček: *Dejiny* p. 404.

3) *Ibidem*, p. 173.

lim către ţarul rus Vasile Ivanovicĭ din secol. XV [1]). La a. 1430 şi 1442 Sultanul Amurat II prin acte scrise sârbeşte acordă privilegiĭ Raguzanilor [2]).

V.

SÂRBII IAR NU BULGARII NUMEROŞI
ŞI PREDOMNITORI IN UNGARIA

In Ungaria, şi anume 'n părţile-ĭ pravoslavnice pe unde trăĭaŭ şi Românĭ, din veacul al XV de când începe a se pomeni maĭ mult de Slavĭ, prea puţin se vorbeşte de Bulgarĭ. Pe aceştĭa îĭ vedem apărând chĭar cu acest nume al lor, numaĭ la Braşov, Râjnov şi Cerghed; ceea ce ne arată că acolo va fi venit o colonie bulgărească; şi chĭar limba acestor Bulgarĭ de la Braşov (carĭ de la o vreme sunt numiţĭ şi Şcheĭ, nume care se păstrează până astă-zĭ acolo), se numeşte tot limbă bulgărească în izvoarele latine ale vremiĭ acelea [3]). Aceasta ne arată că exista noţiunea de Bulgar în Transilvania.

Incolo, în tot restul Ardealuluĭ şi în Banat ne apar Sârbiĭ, ca ceĭ maĭ cu trecere şi ceĭ maĭ numeroşĭ, ĭar limba sârbească drept limba slavă literară şi bisericească nu numaĭ a lor ci şi a Românilor. Aceasta pentru că reputaţia şi trecerea Sârbilor

1) Ilie Bărbulescu: *Cercetărĭ istorico-filologice* p. 49
2) *Monumenta serbica* p. 362, 410.
3) Cf. Miletič, în *Sborn. Min.* IX, p. 272.

în Peninsula Balcanică avusese răsunet şi în aceste părţĭ ale Ungarieĭ, pe unde eĭ sunt bine primiţĭ şi chĭar privilegiaţĭ. Şi în adevăr că, pe când Bulgariĭ eraŭ numaĭ la Braşov şi Cerghed, Sârbiĭ imigrară aşezându-se pe întinse regiunĭ ale Sremuluĭ, Banatuluĭ şi Transilvanieĭ, ca cultivatorĭ de pământ. Sub familia sârbească domnitoare a Brancovicilor, ca şi subt alţĭ voevozĭ, eĭ încep a trece spre Banat şi Transilvania încă de pe la 1389, în urma bătălieĭ de la Cosovo cu Turciĭ ; alţiĭ după ocuparea Sârbieĭ de Turcĭ în 1459 ; ĭar alţiĭ în sfârşit subt îndemnul şi conducerea patriarhuluĭ sârbesc din Pecĭ, Ţrnoevicĭ, în 1689 şi 1691. Şi, încă din secol. XV se găsesc aşezaţĭ în sate, în Pianul românesc, Sebeşul săsesc, Lancrăm, în Şiria, Hălmagĭŭ, şi în general în comitatele Zaranduluĭ şi Araduluĭ.

Consideraţia ce statul Ungar da acestor Sârbĭ era aşa de mare în cât, într'al XV veac, eĭ aveaŭ dreptul de a'şĭ avea bisericĭ şi preoţĭ sârbeştĭ. In special Mateĭ Corvin le acordă nişte drepturĭ politice şi religioase, pe carĭ, pe atuncĭ, nu le aveaŭ şi nicĭ nu le avuseseră cele-l'alte popoare necatolice din regatul unguresc [1]). Tot de o aşa mare trecere se bucuraŭ Sârbiĭ şi în al XVI veac, când, în special pentru calităţile lor ostăşeştĭ, îĭ laudă chĭar scriitorul polon Bielski [2]). Iar în veacul al XVII eĭ sunt pomeniţĭ, tot ca element important, cu numele

1) Cf. Dr. Augustin Bunea : *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria,* p. 234—239, 133, 122—162, 177 etc.
2) *Arhiva istorică* 1, 2, p. 164, 169. Cf. P. I. Šafarik : *Geschichte des serbischen Schriftthums* p. 26—27.

de Sârbĭ, ca şi în al XV şi XVI, în actele mitropoliţilor ortodoxĭ; tot aşa precum sunt preferiţĭ în oastea împăratuluĭ Leopold.

Aceştĭ Sârbĭ din părţile acestea româneştĭ (ca să nu maĭ vorbesc de alţiĭ, carĭ încă din secol. XII începuseră a emigra în Croaţia, pe la Raguza etc.) ocupaŭ maĭ toată regiunea bănăţeană şi transilvană, de la Banat în direcţia şi până la Maramureş. Nu numaĭ biserica lor se numea sârbească, ci şi limba lor literară era tot ast-fel numită s. ex. de un preot neortodox Adalbertus care la a. 1546 scria din Bistriţa Transilvanieĭ [1]). Iar că lucrul era aşa ne arată chĭar faptul că unele scrisorĭ, ce s-aŭ păstrat de la catolicii din Sibiŭ către papalitate, sunt în adevăr în limba sârbească [2]). Şi apoĭ, tot ast-fel sunt scrise, ĭar nu cu bulgăreasca, actele prin carĭ regele Ungarieĭ Sigismund [3]), ca şi Ion Huniade [4],) acordă privilegiĭ mânăstirilor Tismana şi Vodiţa din Ţara Românească în secol. al XV; precum de asemenĭ sârbeşte scrie la a. 1537 Ion Zapolia cetre turcul Mehmed-beg, «domnul ţăriĭ sârbeştĭ [5]).

Aşa dar numele Bulgar şi limba bulgară sunt cunoscute şi pomenite în secol. XVI, dar numaĭ răzleţ la Braşov şi Cerghed, pe când Sârbiĭ şi limba sârbească, cu acest nume, se pomenesc în tot restul Transilvanieĭ, în Banat, în Srem etc., încă din al

1) I. Bianu şi N. Hodoş: *Bibliogr. român.* I, 22.
2) Fermendžiu: *Acta Bulgariae*, p. 316.
3) Venelin: *Vlaho-bolg. gram.*
4) C. Mijatović, în *Letopis matice srpske*, c. 187 p. 27.
5) *Monumenta Serbica* p 553—555.

XV veac mereŭ şi în veacul al XVII. Cum că aceĭ Sârbĭ eraŭ în adevăr Sârbĭ, ĭar nu Bulgarĭ subt acel nume, nu încape discuţie, întru cât se şi ştie că eĭ aŭ venit în Ungaria tot-d-auna sub conducerea unor însemnaţĭ şi cunoscuţĭ voevozĭ Sârbĭ, Brancovicĭ şi Ţrnoevicĭ.

Aşa dar Sârbiĭ, adică aceĭ Slavĭ carĭ astfel se numeaŭ pe sine, ĭar nu Bulgariĭ, sunt ceĭ maĭ consideraţĭ şi în evidenţă nu numaĭ prin limba lor literară în însăşĭ Bulgaria dintre secol. XIV—XVII; ci, atât prin limbă, cât şi prin capacitatea lor politică şi militară—la Stambul; ca şi prin acestea şi buna stare economică în Ungaria, 'n special în Banat şi Transilvania.

Această consideraţie deosebită ce li se acorda lor a fost de altfel şi motivul pentru care maĭ numaĭ Sârbĭ, ĭar aproape nicĭ de cum Bulgarĭ, vin să se aşeze saŭ să servească 'n Ungaria; după cum tot aceeaşĭ consideraţie a făcut ca să li se acorde aşa de marĭ privilegiĭ civile şi bisericeştĭ acolo; saŭ să ajungă a juca rolurĭ atât de însemnate (ca vizirĭ) la Constantinopole.

Se vede că aşa de mare încredere insuflase neamurilor şi statelor dimprejur puterea lor de expansie şi avântul ce'şĭ luară şi'l măriră, în special din al XII veac până 'ntr'al XIV, sub Nemanizĭ şi Duşan cel Mare!

VI

SÂRBIĬ ĬAR NU BULGARIĬ PREDOMNITORĬ
IN PRINCIPATELE ROMÂNE

Dacă, fără de pomenita idee preconcepută a filologieĭ moderne, cercetăm izvoarele din veacul al XIV până într'al XVII, cu privire la Ţara Românească şi Moldova, vedem că, şi la noĭ, Bulgariĭ şi Sârbiĭ aŭ, uniĭ faţă de alţiĭ, aceeaşĭ situaţie ca la Ţarigrad şi în Ungaria. Şi anume, pe când de Bulgarĭ ni se pomeneşte rare-orĭ în Principatele din acea epocă, despre Sârbĭ se vorbeşte foarte des în maĭ toate ramurile de activitate.

Că nu se pomeneşte de Bulgarĭ, subt acest nume al lor, fiind-că el nu ar fi fost întrebuinţat la noĭ, cum am văzut că se pretinde, e o greşală a crede. Fiind-că, numele acesta e tot aşa de cunoscut ca şi cel de Sârb. Dovadă e, de pildă, că mitropolitul Moldoviĭ Ţamblac din veacul al XV, în Apologia ce scrise patriarhuluĭ Bulgar Evtimie de la Târnova, vorbeşte de «*limba bulgară*» a acestuĭa [1]). Tot în întâĭa jumătate a veacululuĭ al XV, Vlad vodă al Ţăriĭ Româneştĭ scrie pârgarilor Braşovuluĭ că unul Neagoe, după ce a furat nişte banĭ, a fugit din Ţară la Miho *Bulgarul* în Râjnov [2]). Apoĭ, în Letopiseţul de la Putna din secolul al XVI ni se pomeneşte ĭarăşĭ localitatea «*Bulgarĭ*» pe Siret [3]). Intr'un text, scris la mânăstirea

1) Kalužniacki: *Aus der panegirischen Litteratur*, Wien 1901 p. 49.
2) Miletič: *Novi Vlaho-Bălg. gram.* p. 64.
3) Ion Bogdan: *Vechile Cronice Moldovenesci* p. 147, 265.

Putna între 1510-1515, ni se vorbeşte de asemenĭ de un axion în „*limba bulgărească*“ [1]). Un document de la Antioh Vodă al Moldoviĭ către mânăstirea Căpriana din Basarabia, scris la a. 1698, ne pomeneşte de «sfinţĭ şi cinstiţĭ părinţĭ Sârbĭ, *Bulgarĭ*» [2]). Cronicariĭ noştri din veacul al XVII—decĭ tocmaĭ aceĭ despre carĭ se pretinde astă-zĭ că confundaŭ pe Bulgarĭ cu Sârbiĭ — cunosc şi întrebuinţează numele «*Bulgar*» şi «*limba bulgărească*», întocmaĭ ca spătarul Milescu care scrie că: «din Slovenĭ se trag Sârbiĭ, *Bulgariĭ,* Bosneniĭ etc». [3])

Iar străiniĭ, carĭ călătoreaŭ prin ţările noastre, numeaŭ şi eĭ, (fireşte aşa cum se informaseră dela pământenĭ), şi pe Bulgarĭ şi pe Sârbĭ. Ast-fel Sasul Reichersdorf, care la a. 1541 vizită Moldova, scrie că într'însa sunt «felurite secte şi felurite religiĭ şi naţiĭ, precum Rutenĭ, Sarmaţĭ, *Sârbĭ,* Armenĭ, *Bulgarĭ* şi Tătarĭ» [4]). Acelaşĭ lucru, adică numind şi pe *Sârbĭ* şi pe *Bulgarĭ* deosebit, ne spune despre Moldova Ardeleanul Kreckwitz [5]) la a. 1685.

Si tot ast-fel, în afară de numele «Bulgar», se maĭ întrebuinţează la noĭ, în secol. XVII, şi cel de «Şchĭaĭ», în acelaş sens ca cel d'întâĭ, dar tot rar, s. ex. la cronicarul Urechĭă [6]). Acest nume «Şchĭaŭ»,

1) Kalužniacki: *Beiträge zur älteren Geheimsschrift der Slaven,* Wien 1883 p. 6

2) *Zapiski Odesskago Obštestva,* I 350.

3) Cogălniceanu: *Letopisețe* I, 100.Cf Miletič, *Sborn. Minist.* IX, 270

4) A. Papiu Ilarianul : *Tesaur de monum.* III, 137. Cf. Ilie Bărbulescu: *Fonetica Alfabetului Cirilic* p. 67.

5) G. Kreckwitz: *Beschreibung des ganzen Konigreichs Ungarn,* Francfort 1685.

6) Cf. Miletič, în *Sborn. Min.* IX, 271. Hasdeŭ : *Strat și substrat* p. 23

prin care se înţelegea «Bulgar», se află şi la Albanezĭ sub forma Ştiaĭ în adevăr din Sclavus=Slavus; şi de aceea s'a zis—cum am văzut chĭar maĭ sus—că prin termenul «Slovean» saŭ «limba slovenească» se înţelegea «Bulgar», adică «Şchĭaŭ», şi «limba bulgărească».

Lucrul însă nu stă tocmaĭ ast-fel.

Cu numele «Şchiaĭ» se poate să fie fost numiţĭ şi la noĭ, ca la Albanezĭ, în special Bulgariĭ. Totuşĭ, prin termenul «Slovean» nu se înţelegea—nicĭ la noĭ ca şi nicĭ la Slavĭ înşişĭ—în special pe Bulgarĭ; ci el însemna saŭ pe un popor slav părinte din care se credea că se trag toţĭ ceĭ-l'alţĭ: Ruşiĭ, Bulgariĭ, Sârbiĭ, Croaţiĭ etc, saŭ pe un popor numit cu acel nume, dar de aceeaşĭ vârstă cu aceştĭ Slavĭ modernĭ. Aceasta era de alt fel o idee, care şi-a avut susţinătoriĭ eĭ chĭar la începutul veaculuĭ al XIX în filologie. De aceea, conform cu ea, cronicarul polon Cromer din secol. XVI şi, după spusele acestuĭa, spătarul nostru cronicar Milescu declaraŭ că: «din *Slovenĭ* se trag *Sârbiĭ, Bulgariĭ*, Bosneniĭ, Leşiĭ, Ruşiĭ, Boemiĭ, Moscaliĭ, Horvaţiĭ etc»[1]),—deosebind pe Slovenĭ de Bulgarĭ. Şi tot de aceea, dar pare că maĭ mult în sensul al doilea, adică că Sloveniĭ şi limba slovenească sunt fraţĭ cu cele-l'alte neamurĭ slave noĭ, se găsesc une orĭ texte 'n carĭ limba slovenească e socotită alta de cât bulgara. Ast-fel, între manuscrisele colecţieĭ Šafarik din Praga, se află unul sârbesc, «Cvěti darovaniom», din secol. XVI

1) Cogălniceanu: *Letopiseţe* I, 100.

saŭ XVII, în care găsim menţiunea că sunt felurite cărţĭ pentru biserică: «unele scrise *sloveneşte* altele *sârbeşte* şi alte *bulgăreşte* şi greceşte»[2]).

Dar această limbă slovonească, care nicĭ în veacul al XVII în general nu era considerată bulgărească ci alta deosebită, era aceea în care scrisese 'ntâiĭ apostolĭ aĭ Slavilor Ciril şi Metodiŭ. Ea era socotită aşa de puţin bulgărească în cât, sârbul Constantin Filosoful, care trăi la începutul secol. XV la curtea regeluĭ Sârbieĭ Ştefan Lazarevicĭ, zice că această limbă slovenească (slovenskij jezik), era în esenţa eĭ cea rusească: «apostoliĭ Ciril şi Metodiŭ, zice Const. Filosoful, aŭ ales limba cea maĭ elegantă şi frumoasă, pe cea rusă, căreĭa îĭ adăogară părţĭ (elemente) din limba *bulgară, sârbă* şi bosniacă şi *sloveană* şi cehă şi din limba croată» [2]).

In general însă, acea limbă slovenească, încă de de mult devenise moartă la Sârbĭ, Bulgarĭ, Ruşĭ etc.; aşa că toţĭ aceştĭa, deşi se sileaŭ să o înveţe sub forma-ĭ veche, nu maĭ puteaŭ, ci amestecaŭ într'ânsa şi cuvinte şi forme şi pronunţarea limbiĭ lor viĭ propriĭ. De aceea uniĭ de la Sârbĭ şi Sârbo-Croaţĭ credeaŭ şi ziceaŭ că limba slovenească e sârbească; alţiĭ de la Bulgarĭ că ea e bulgărească; ĭar alţiĭ de la Ruşĭ că e rusească. Aşa că din această pricină s. ex. izvoarele raguzane numesc limba 'n care se scrie pe la Ra-

1) «ovo slovensky i ino srъbsky i drugaa blъgarsky i grъčьsky ihže neudovolišе se prěloziti na rusky». Fireşte că acest mauuscris e cu cirilica. Vezĭ şi alte exemple la Profes. Vas. Ćerić: *O srpskom imenu u Staroj Srbiji i u Maćedoniji,* u Beogradu 1904, p. 39.

2) V. Iagić: *Razsuždenie,* în *Izslědov. po russk. jaz.* I p. 396.

guza şi împrejur de cele maĭ multe orĭ «slovenski ezik», adică «limba slovenească», cu toate că une-orĭ îĭ zic şi «sârbească»[1]); tot aşa precum şi textele ruse numesc limba lor când «slovenească» când «rusească»; şi precum acelaş lucru fac cele bulgare.

Rămâne dar stabilit că, în vechile izvoare poporul «Slovean» nu înseamnă «Bulgar» ci «un popor de neam Slav în general», şi că «limba slovenească» era nu numaĭ cea bulgară, ci şi rusă,· sârbo-croată[2]).

De aceea, atuncĭ când la noĭ se zice: limba slovenească, spre a şti dacă ea era considerată ca bulgărească saŭ sârbească va trebui să vedem maĭ întâĭ cum îĭ maĭ ziceaŭ încă, ·pe lângă termenul «slavonească», — îĭ maĭ ziceaŭ «limbă bulgărească» saŭ «limbă sărbească»? Dar despre aceasta vom vorbi maĭ la vale.

Astfel că dar, din cele arătate rămâne că în Principatele noastre se întrebuinţa *în special* pentru Bulgarĭ numele *Bulgar*, pe care l'am arătat întrebuinţându-se din veacul al XIV până într'al XVII, şi cel de *Şchĭaŭ* pe care l'am văzut numaĭ în veacul al XVII.

Dacă dar la noĭ se cunoştea de *scriitorĭ* şi se şi întrebuinţa nu numaĭ termenul «Sârb» ci şi cel «Bulgar»—atât în veacul al XV cât şi în al XVI şi XVII,—atuncĭ învederat că a pretinde cum că, totuşĭ, aceĭ scriitorĭ amestecaŭ sensul acestor două numirĭ, întrebuinţând pe «Sârb» cu înţelesul de Bulgar,

1) Vezĭ s. ex. Jirecek, în *Archiv für slav. Phil.* XXVI, 181, 182, 174, 202

2) Cf. dovezile luĭ Iagić că şi Const. Porfirogenetul înţelege şi pe Sârbĭ şi pe Bulgarĭ sub acelaş nume «Sloveni», în *Archiv. für slav. Phil.* XVII, 47—87.

învederat, zic, că aceasta nu se poate înţelege alt-fel pentru ştiinţă, de cât ca o tendinţă de a adapta cu orĭ-ce chip vechile izvoare la teoriile noastre filologice de astă-zĭ, ĭar nu de a ne scoate teoriile din spusele izvoarelor, cum s'ar cădea.

S'a pretins, apoĭ, spre a se susţine această falsă teorie, cum că şi astă-zĭ noĭ zicem Sârbĭ, Bulgarilor aşezaţĭ în România. Lucrul stă însă ast-fel numaĭ într'o minimă parte. Căcĭ, de fapt, aceĭ carĭ ne par une-orĭ, tot după insinuările aceleĭ falşe teoriĭ, că vorbesc bulgăreşte, sunt maĭ toţĭ veniţĭ ca grădinarĭ saŭ muncitorĭ din Macedonia şi eĭ înşişĭ se numesc pe sine «Macedonenĭ» ĭar nu «Bulgarĭ». Apoĭ chĭar dacă unora, carĭ îşĭ zic şi se simt Bulgarĭ, le zice astă-zĭ poporul nostru saŭ şi ceĭ culţĭ: «Sârbĭ», aceasta ne dovedeşte şi maĭ mult că confusia de astă-zĭ se întemeĭază pe o neconfusie din vremile trecute; căcĭ astă-zĭ, când aĭ noştri nu ştiŭ de loc sârbeşte saŭ bulgăreşte dar cunosc maĭ de demult prin tradiţie, pe Sârbĭ, se poate să se confunde Bulgariĭ cu Sârbiĭ. Dar acesta era un lucru cu nepuţinţă în perioada slavonismuluĭ dintre sec. XIV-XVII, când se scria ba se şi vorbea slavoneşte nu numaĭ de ceĭ marĭ dar şi de preoţĭ şi alţiĭ maĭ micĭ; *pe atuncĭ* nu puteaŭ confunda *scriitoriĭ* noştri, carĭ în orĭ-ce cas ştiaŭ slavoneşte, pe Bulgar cu Sârbul saŭ cu limba sârbească.

Dar pe lângă aceasta, dacă Bulgariĭ ar fi fost predomnitorĭ la noĭ în acele vremĭ ĭar nu Sârbiĭ, cum s'ar putea explica faptul că tocmaĭ din potrivă eĭ sunt înglobaţĭ în numele «Sârb»? In acel cas în-

vederat că ar fi trebuit să vedem tocmaĭ contrariul, adică că pe Sârbĭ iĭ numesc vechile izvoare Bulgarĭ.

De altminterĭ noĭ avem şi probe învederate, că aceĭ, pe carĭ vechile izvoare dintre secol. XIV—XVII iĭ numesc Sârbĭ, eĭ înşişĭ se numeaŭ pe sine şi se simţeaŭ astfel.

Pentru aceasta să vedem pe Sârbĭ la noĭ:

Incuscriţĭ cu pământeniĭ şi jucând rolurĭ sociale înalte;

In preoţime şi cultivând limba literară sârbească;

In relaţiĭ economice cu noĭ;

In relaţiĭ ostăşeştĭ cu noĭ; Şi apoĭ,

Sârbiĭ ĭar nu Bulgariĭ lăsându-ne până astă-zĭ urme în popor.

a) Sârbiĭ încuscriţĭ cu pământeniĭ şi jucând rolurĭ sociale înalte

Cele maĭ vechĭ ale noastre legăturĭ apropiate cu Sârbiĭ se văd începând cam în spre sfârşitul veaculuĭ al XIII, — adică pe când statul bulgar începuse maĭ de mult a se îmbucătăţi şi să decadă culturaliceşte, ĭar cel sârbesc se înălţase precumpănitor între statele balcanice. Şi anume, la a. 1274, pe când cele două Principate Române încă nu se întemeĭaseră, voevodul Olteniеĭ Litean dă pe fică-sa de soţie luĭ Ştefan Milutin, regele *Sârbieĭ*, acel Milutin care 'n scurt timp avea să se 'ntindă peste Bosnia şi 'n Macedonia până la Scoplĭe [1]).

---

1) B. P. Hasdeŭ: *Negru-Vodă* p. CX, CXVI. Cf. aicĭ maĭ sus (la resumatul din Istoria Sârbieĭ) p. 100.

Maĭ târziŭ, Alexandru Basarab, domnul Ţăriĭ Româneştĭ, dă pe fiică-sa de soţie luĭ Vucaşin, viitor rege al *Sârbieĭ* şi tatăl vestituluĭ eroŭ istoric al poemelor epice sârbeştĭ Crăişorul Marcu [1]).

La a. 1381 Radu Negru, fiul luĭ Alexandru Basarab, luă de soţie pe o fiică saŭ nepoată a regeluĭ *sârbesc* Lazăr, a aceluĭ Lazăr care în bătălia de la Cosovo 'mpotriva Turcilor fu ajutat cu oaste românească de către domnul Ţăriĭ Româneştĭ Mircea cel Mare[2])

Un fel de încredere şi consideraţie se avea faţă Sârbĭ, cum se vede şi la tatăl luĭ Mircea cel mare, ca şi la acesta din urmă. Căcĭ o poesie populară sârbească din Herţegovina ne spune că om de încredere şi apărător al tătăluĭ luĭ Mircea era un «Vuce, care e *Sârb* din zile bătrâne» [3]).

Barbul, banul Craĭoviĭ din cel de pe urmă deceniŭ al veaculuĭ al XV, avea de soţie pe Negoslava, *Sârboaĭcă* care şi trăĭa când în Oltenia când în Sârbia [4]).

Iar la a. 1504, Radu cel Mare, domnul Ţăriĭ Româneştĭ, căsători pe nepotul săŭ, tot unul dintre Craĭoveştĭ, pe Pârvul, cu fiica *Sârbuluĭ* Iacşicĭ din familia domnitoare a Sârbieĭ, a aceluĭ Iacşicĭ care maĭ în urmă omorâ pe Mihnea Vodă la Sibiŭ [5]).

---

1) Hasdeŭ: *Negru Vodă* p. II, CCCVIII, CXXIX Cf. A. D. Xenopol: *Istor. Român.* II.

2) *Ibidem* p. CCXLIII şi CCL.

3) *Col. luĭ Traian* pe Maĭ 1877 pag. 255. Cf Hasdeŭ: *Negru Vodă* p. CCL.

4) *Condica Bistriţeĭ* I. fila 7, la *Arhiva Statuluĭ.* Cf. Ionescu-Gion: *Sima Stolniceasa* p. 7

5) Cf. N. Iorga: *Pretendenţi* p. 15.

Vestitul întemeetor al mânăstirii Curţii de Argeş, Neagoe Basarab de la începutul secol. XVI, luă de soţie pe *Sârboaica* Miliţa saŭ Despina, fiica despotuluĭ Sârbieĭ Lazăr Brancovicĭ [1]).

Intr-un document prin care Mihaĭ Viteazul, la Octomvre a. 1592, întăreşte nişte ocine unuĭ Nicula în Ţara Românească, vedem între boeriĭ divanuluĭ pe un «jupan *Sârbul* vel stolnic» [2]), al căruĭ nume, chĭar de nu ar arăta naţionalitatea luĭ de atuncĭ, arată totuşĭ, poate, originea luĭ saŭ a familieĭ sârbeştĭ din care se trăgea.

Intr-un zapis din Mehedinţĭ, de la 1595, adică tot de sub Mihaĭ Viteazul, vedem că pe atuncĭ era la Cerneţĭ un Sârb : «*Sârbul*, stolnic de Cerneţĭ, anume Stănilă» [3]).

Sârb era şi Gheorghe Raţ, fost ban al Craĭoviĭ, de pe timpul luĭ Mihaĭ Viteazul [4])

Intr'o scrisoare a boeruluĭ slujbaş din Ţara Românească, Vasile, către logofătul Paraschiva, vedem că om de încredere al luĭ Vasile era tot un *Sârb*. Căcĭ Vasile, care era om al luĭ Leon Vodă, împotriva căruĭa se răsculaseră uniĭ boerĭ, spune 'n această scrisoare din a. 1630 către Paraschiva logofătul : «Ce am vrut să viĭŭ eŭ cu cărţile să spuĭŭ ce am văzut, şi aŭ scris şi Vornicul şi căpitanul la Vodă şi la boĭarĭ ce răutate aŭ făcut, ci apoĭ eŭ gândiĭŭ cum voĭŭ

1) Cf. Odobescu, în *Revista Română*, I.

2) O copie (după original care e poesia unuĭ particular) se află la *Arhiva Statuluĭ*.

3) *Cuvinte* I, 88.

4) *Col. luĭ Traıan* a. 1876 p. 164. Cf. N. Iorga : *Documente asupra luĭ Petre Schiopul şi Mihaĭ Viteazul* p. 36.

veni și să las aicea slujba pustie, ce am trimes ceștĭ fecĭorĭ și cu un *Sârb* cu cărțile ce vor spune și eĭ și de în gură ce aŭ văzut. Că acum țeara fuge toată» [1]).

Ceva maĭ în urmă, sub Mateĭ Basarab, care aduce Sârbĭ din Bosnia și din alte părțĭ spre a lucra la alcătuirea cărților slave bisericeștĭ [2]), găsim în divanul Țăriĭ pe un Sârb. Acesta, într'un document din a. 1641, îșĭ și zice: «*Sârbul* Vucina, mare ceastnic» [3]), ĭar intr'altele numaĭ «Vucina» fără epitetul «Sârb» [4]).

In Moldova tot ast-fel, deși nu avem încă multe date ca'n Țara Românească, sunt totușĭ câte-va.

E întrebare 'ntre învățațĭ, dacă Mitropolitul Grigore Țamblac din veacul al XV nu era *Sârb* [5]); se știe totușĭ că el a trăit și lucrat în mânăstirĭ sârbeștĭ din Sârbia.

Soția luĭ Petru Rareș, Elena (despre care cronicarul Ureche ne spune că ar fi scris în sârbește o scrisoare către Sultanul Soliman), era *Sârboaĭcă* din neamul despoților *Sârbĭ Eraclizĭ* [6]).

Doamna Roxandra a luĭ Alexandru Vodă al Moldoveĭ era *Sârboaĭcă* [7]); ea și cu Alexandru la an. 1568 fac un *air* pentru mânăstirea Mileșeva din Sârbia [8]).

---

1) N. Iorga: *Studiĭ și Documente* IV, 20.

2) I. Bianu și N. Hodoș: *Bibliografia român. veche*, II.

3) Doc. la *Arhiva Statuluĭ*, actele mânăstireĭ *Radu Vodă* pachet 10 No 12.—Cf. ale mele: *Câte-va contribuțiĭ,* în *Revista pentru Istorie, Arheol. și Filol.* pe Iunie-Oct. 1902. Vezĭ acestă formă de nume și în vechile pomelnice sârbe în *Glasnik srpsk. uč. dr.* vol. 42 p. 54.

4) S ex. doc. a. 1635: jupan *Vucina* vel. postelnic (*Arhiva Stat.* Episcopia Argeș, pachet 3 No. 14).

5) Cf. Iacimirskij: *Grig. Camblak* p. 14.

6) A. Xenopol: *Istoria Român.* II, 580. *Arhiva Istorică* I, 1, p. 99.

7) *Arhiva Ist.* I, 1 p. 99.

8) L Stojanović: *Stari srpski zapisi i natpisi* I, 208.

Ion Moghilă, domnul Moldoviĭ, se pare că avea de soţie pe una din neamul despoţilor *Sârbĭ*[1]).

Nu cunosc motivul pentru ce, dar în orĭ-ce caz nu e fără interes a constata că boerul moldovenesc Ştefan Boul veldvornic de ţara de jos are pe pecetea sa la a. 1655 săpat epitetul «*Sârb*»[2]).

Consideraţia, pe care Sârbiĭ izbutiseră să-şĭ o creeze în Ţările Române, a avut ca efect nu numaĭ aceste înrudirĭ şi câştigul de situaţiĭ înalte şi de încredere, ca acele pe carĭ le văzurăm, ci încă şi un alt efect: acela de a li se încredinţa tot lor de multe orĭ afacerĭ diplomatice de mare destoĭnicie.

In adevăr, văzurăm maĭ sus (p. 115) cum credincĭosul tatăluĭ luĭ Mircea cel Mare în legăturile-ĭ cu ţarul bulgar era Sârbul Vuce.

Apoĭ Sârbul Nicodim, egumenul de la Tismana, —om de încredere al luĭ Alexandru Basarab, Radu Negru, Dan şi Mircea cel Mare,—adus pentru a ne organiza biserica, era de sigur întrebuinţat şi în relaţiile Ţăriĭ cu regele Ungarieĭ Sigismund. Se ştie că, maĭ ales graţie stimeĭ pentru el, dă Sigismund privilegiĭ mânăstirilor Tismana şi Vodiţa, unde era egumen Nicodim [3]).

Şi, aceasta pe când, cum am vĕḑut, voevoziĭ noştri îşĭ căsătoreaŭ ficele saŭ pe feciorĭ cu Sârbĭ saŭ Sârboaĭce.

Dar şi după aceasta, în veacul al XVI, Radu cel mare, acel ce am văzut că îşĭ căsători pe nepotu-

1) N. Iorga: *Studiĭ şi Doc.* VI, partea 2, p. 638.
2) N. Iorga: *Studiĭ şi Doc.* IV, 45.
3) Venelin: *Vlaho-bolg. Gram.*

său Pârvu cu o Sârboaică fică a luĭ Iacşicĭ, şi el puse pe scaunul de mitropolit al ţăriĭ nu pe un Român ci pe *Sârbul Maxim*, adus chĭar atuncĭ din ţara sârbească. Ba încă, şi în trebĭ diplomatice întrebuinţă Radu cel Mare pe acest unul dintre «Sârbiĭ prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ». Căcĭ tot pe el îl trimise, ĭar nu pe un Român, la Bogdan, domnul Moldoviĭ, cu care Radu era în războĭ, spre a'l ruga de pace [1]).

Maĭ târḑiŭ, la începutul secol. XVI, Mihnea-Vodă, sub care Sârbĭ din ţara sârbească vin la noĭ ca tipăritorĭ de cărţĭ slavone, nicĭ el nu găsi pe un Român destul de iscusit, ci tot pe acelaşĭ *Sârb mitropolitul Maxim* îl trimite în acţiune diplomatică la regele Ungarieĭ spre a'l ruga de pace [2]).

La a. 1530 Moïse Vodă scrie Braşovenilor că trimite la eĭ pe sluga sa *Sârbul* spre a cumpăra ceva [3]).

Maĭ în urmă, la a. 1619 tot un Sârb fu trimis din partea Ţăriĭ Româneştĭ, ca delegat, s'o reprezinte la soborul bisericesc din mânăstirea sârbească Gracĭaniţa [4]).

Văzurăm pe de altă parte maĭ sus (p. 116) cum tot unuĭ Sârb îĭ încredinţează boerul Vasilie către logofătul Paraschiva nişte ştirĭ secrete cu privire la mişcarea răsculaţilor împotriva luĭ Leon Vodă.

Iată dar atâtea casurĭ în carĭ în chip documental

1) Cogălniceanu: *Letopisețe* p. 181. Cf. *Archiva Istorică* II, 67.

2) *Glasnik srpsk. učen. druž.* XXI, p. 271. *Archiva Istorică* II p. 68.

3) I. Bogdan: *Documente și Regeste* p. 274.

4) L. Stojanović: *Stari srpski zapisi i natpisi* I, 296

se vede că în adevăr Sârbĭ eraŭ aceĭa carĭ aveaŭ legăturĭ cu Domniĭ şi boerimea noastră; căcĭ se ştie că din acest neam eraŭ si Iacşiciĭ şi Brancoviciĭ. Dacă despre Vucina din divanul luĭ Mateĭ Basarab saŭ despre legendarul Vuce, omul de încredere al tatăluĭ luĭ Mircea cel Mare, nu putem arăta şi familia sârbească din care se trăgeaŭ, avem totuşĭ dovadă că şi eĭ eraŭ Sârbĭ, atât în epitetul de «Sârb» ce le daŭ izvoarele cât şi în *mulţimea* celor-l'alte cazurĭ netăgăduite de Sârbĭ influenţĭ, precum şi încă în chĭar forma sârbească a numeluĭ lor; căcĭ acel *u* din V*u*ce, V*u*cina e un vocalism *special* sârbesc din un maĭ vechĭ Vlъčina, Vlъče, cuvinte carĭ înseamnă: lup. Iar cât pentru casurile ca acel Sârb Stănilă, stolnicul din Cerneţĭ, — ne dovedesc că nu putea fi de cât Sârb, cum îĭ zic izvoarele, pe de o parte acea mulţime de legăturĭ cu Sârbiĭ, ĭar pe de alta cunoştinţa ce acum o avem că numele Bulgar era cunoscut la noĭ şi întrebuinţat de scriitorĭ încă din secol. XV cel puţin, precum şi consideraţia că în acea perioadă a slavonismuluĭ *nu se putea* ca ceĭ ce scriaŭ asemenea acte, şi carĭ decĭ aveaŭ cultura *slavonească* a timpuluĭ, să nu deosebească pe Bulgar de Sârb, numind şi pe cel d'întâĭ cu numele celuĭ al doilea.

Dar, în acea periodă, pe când aşa de mulţĭ Sârbĭ aveaŭ legăturĭ şi influenţă la noĭ, e însemnat a observa că dacă se pot număra două-treĭ relaţiĭ maĭ apropiate cu Bulgariĭ propriŭ zişĭ; abĭa de se poate vorbi de Doamna Clara, soţia luĭ Alexandru Basarab, din secol. XIV, care se pare că ar fi fost cato-

lică Bulgară, saŭ de fica eĭ pe care o căsători cu ţarul bulgar Sraţımir [1]); de alianţa Românilor cu Mihail, ţarul Bulgarilor, în potriva luĭ Şfefan Uroş al Sârbieĭ, tatăl luĭ Duşan, în bătălia de la Velbujd în a. 1330; precum şi de luarea Dobrogeĭ de către Mircea cel Mare. Incolo văzurăm că maĭ peste tot legăturĭ numaĭ cu Sârbiĭ.

De altfel maĭ avem încă două fapte carĭ ne confirmă că Sârbĭ aŭ fost ĭar nu Bulgarĭ aceĭ de carĭ pomenirăm, — fapte carĭ ne vor explica şi întări acelaş lucru şi pentru alţĭ numiţĭ de izvoare Sârbĭ, de carĭ vom vorbi în paragrafele următoare. Aceste fapte sunt: întâĭ *rolurile de diplomaţĭ*, *oamenĭ iscusiţĭ şi pricepuţĭ organizatorĭ* pe carĭ văzurăm că aceĭ Sârbĭ le ocupă la noĭ, — corespunzător aceloraşĭ rolurĭ pe carĭ le aŭ Sârbiĭ pe atuncĭ şi la Ţarigrad, ba întru cât-va chĭar şi în Ungaria; şi al doilea, *tendinţa snoavelor* noastre populare de a ne prezenta pe Sârb *tocmaĭ contrariŭ*, adică de *tipul omuluĭ prost*.

Intr'adevăr dacă observăm chĭar numaĭ cazurile de Sârbĭ ce pomenirăm, vedem că eĭ sunt puşĭ la noĭ în situaţiĭ în carĭ se cere multă inteligenţă şi îndemânătăcie. In afacerĭ *diplomatiee şi de încredere*: mitropolitul Maxim; chĭar Nicodim de la Tismana; delegatul la soborul bisericesc de la mânăstirea Gracĭaniţa; Sârbul Vuce, omul de încredere al tatăluĭ luĭ Mircea cel Mare; Sârbul, omul de încredere şi iscusit al logofătuluĭ Paraschiva şi alţiĭ. Iar la nevoile de *organizare* ale bisericeĭ: Nicodim de la

1) Cf. A. D. Xenopol: *Istoria Românilor* II.

Tismana, mitropolitul Maxim, și încă alțiĭ pe carĭ îĭ vom vedea maĭ vale la paragraful despre preoțime. Și văzurăm că tot astfel de situațiĭ de iscusință, de simț și inteligență deosebită aŭ maĭ cu seamă la Țarigrad tot Sârbiĭ ĭar nu Bulgariĭ. Acestea ne arată dar, că preferința mare ce se da Sârbilor era și la noĭ întemeĭată pe *considerația de iscusiți și cu deosebire inteligențĭ*, pe carĭ eĭ o aveaŭ în cercurile înalte ale societățiĭ conducătoare de aicĭ. Această reputație și considerație a Sârbilor o găsim de alt-fel și mărturisită odată în chip documental, — chĭar la sfârșitul veaculuĭ al XVII, când curentul filoslav, izbit mereŭ de cel românesc, îșĭ perduse mult din vechĭa-ĭ putere și influență socială. Anume, la a. 1698, Antioh Vodă al Moldoviĭ printr'un act slavonesc dă mânăstirea Căpriana din Basarabia ca metoh mânăstireĭ Zografos de la Sfântul Munte. După ce Antioh spune că și alțĭ Domnĭ din-ainte de dânsul aŭ făcut ast-fel de dăruirĭ mânăstireĭ Zografos, zice maĭ departe în acest act: «așijderea făcut-am și noĭ cu lăcașul Căpriana; pentru că locuitoriĭ sfântuluĭ lăcaș Zograf de la Sfântul Munte sunt sfințĭ și cinstițĭ părințĭ Sârbĭ, Bulgarĭ, ĭar egumeniĭ și eromonahiĭ și erodiaconiĭ și monahiĭ *trimișĭ de acolo aicĭ* sunt *Sârbĭ prea înțelepțĭ* și *bunĭ orânduitorĭ (organizatorĭ)* aĭ sfinteĭ bisericĭ» [1]) (sut Serbi cělomudrii i dobryi stroitelie svętěj cerkvi).

Iată dar secretul aceleĭ marĭ afluențĭ de Sârbĭ la noĭ, ba poate că și la Țarigrad și 'n Ungaria: ro-

---

1) *Zapiski Odesskago Obštestva* I, 350.

lul politic însemnat şi mişcarea literară distinsă ce eĭ încep a avea din sec. XII 'n chip progresiv, ĭar aceste rolurĭ minime la Bulgarĭ, aŭ făcut că aceştĭa din urmă treceaŭ nebăgaţĭ în seamă, pe când Sârbiĭ, consideraţĭ de «prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ», eraŭ căutaţĭ de ceĭ din statele vecine, carĭ se simţeaŭ onoraţĭ a avea legăturĭ cu dânşiĭ.

De altfel cel d'al doilea fapt de care am spus: tendinţa snoavelor noastre populare de a ne prezenta de tipul prostuluĭ pe Sârb ne învederează şi maĭ bine că acesta îşĭ va fi avut la noĭ,—fireşte, în curentul filo-slav,—tocmaĭ reputaţia contrarie: de «prea deştept», «prea înţelept». In adevăr, în epocile trecute, începând cu veacul al XII, Sârbiĭ s'aŭ distins, cel puţin în lumea balcanică, fie în cultura relativă a epoceĭ, fie prin rolul politic şi militar al Statuluĭ lor. Aceasta ne-o arată istoria, şi se poate simţi chĭar numaĭ din cele ce noĭ am expus pân-aci. De aceea Sârbiĭ aŭ fost de mult privilegiaţĭ în Ungaria, Banat şi Transilvania; precum tot de aceea eĭ aŭ fost aşa de importanţĭ în fruntea statuluĭ Sultanilor. Decĭ poporul sârbesc n'a trecut orĭ-cum prin lume, aşa ca să fi putut face vre-o dată cuĭ-va impresia de adevărat prost.

Şi cu toate acestea la Românĭ *tipul prostuluĭ e Sârbul Dedu Ivan*; căcĭ «cine a văzut vr'o dată cal verde şi *Sârb cuminte*», zice un proverb [1]). Iar această consideraţie o are de Sârbĭ poporul nostru încă din acea epocă când eĭ împănaseră ţara, sprijiniţĭ

1) I. Zane: *Proverbele Românilor.*

de curentul filo-slav. Căcĭ, numaĭ câțĭ-va anĭ după actul din 1698 al luĭ Antioh-Vodă, când (firește, în curentul filo-slav) Sârbiĭ sunt «prea ințelepțĭ», găsim un Codex, românește scris cam pe la a. 1705, în care ni se declară că «Dumnezeŭ a dat tăria și *prostia Sârbilor*» [1]).

Dacă dar Sârbiĭ n'aŭ putut fi nicĭ-odată așa proștĭ, în cât această spusă a proverbelor și snoavelor noastre populare să poată fi constatarea unuĭ fapt real, învederat că ea nu era alt-ceva de cât *reacțiunea exagerată* în potriva reputațieĭ de «prea înțelepțĭ» prin care Sârbiĭ ajunseseră să ocupe locurile cele maĭ de frunte și maĭ bune în organisația socială a Principatelor Române, îndepărtând ast-fel pe pământenĭ. Curentul românesc care, cel puțin din al XIV saŭ XV veac [2]), începuse a se mișca împotriva celuĭ slav întrupat în sârbism,—în foculupteĭ, *exagerează în răŭ* cea-ce curentul filo-slav prea exagerase în bine cu privire la Sârbĭ.

Dar pe de o parte această exagerare a proverbelor și snoavelor noastre, dintre carĭ pe unele le vom da în întregime și în acest paragraf și în cele următoare, ĭar pe de alta faptele arătate și documentul cu «Sârbĭ prea înțelepțĭ» din an. 1698 ne arată că Sârbĭ eraŭ ĭar nu Bulgarĭ și toțĭ aceĭ menționațĭ de izvoare cu numele «Sârb», despre a căror origine nu avem alt indiciŭ de cât această nu-

1) Gaster: *Literatura populară română* p. 456.
2) Vezĭ despre aceasta maĭ pe larg, Ilie Bărbulescu: *Studiĭ* pag. 111—184.

mire a lor ; Sârbĭ eraŭ, penru că şi aceĭa aveaŭ situaţiĭ de «prea înţelepţĭ».

Iar toate acestea la o laltă ne dovedesc încă de pe acum—ceea ce vom întări şi maĭ mult prin cele următoare—că nu ne aflăm, cum s'a crezut, «în timpul *predomnireĭ bulgarismuluĭ* din sec. 14, 15 şi 16», ci că *dimpotrivă sârbismul ne predomnea pe atuncĭ.*

Reacţia oficială şi poporană împotriva Sârbilor fruntaşĭ

Dar, o aşa întâetate dată unor străinĭ—veneticĭ, după expresia timpuluĭ,—trebuĭa să aĭbă de efect îndepărtarea pământenilor Românĭ de la locurile pe carĭ Sârbiĭ li le ocupaŭ.

Natural că boerimea noastră, cel puţin uniĭ, nu putea privi cu indiferenţă la faptul că familiile domnitoare se căsătoreaŭ de la Sârbĭ ĭar nu cu ale lor. Invederat că aceeaşĭ boerime nu putea privi de cât cu ochĭ răĭ şi cu invidie că Sârbĭ aduşĭ de peste Dunăre le ocupaŭ locurile de mitropoliţĭ saŭ de alte slujbe maĭ de seamă în biserică şi alte trebĭ publice. Unde maĭ punem că, Sârbiĭ odată veniţĭ şi ajunşĭ la noĭ, căutaŭ — cum e firea lucrurilor — să'şĭ maĭ aducă şi pe alţiĭ de neamul lor şi să'ĭ pună în alte slujbe maĭ micĭ ; căcĭ, fireşte, aceĭ odată ridicaţĭ nu puteaŭ avea încredere că se vor menţine, de cât tot pe sprijinul conaţionalilor lor căpătuiţĭ de dânşiĭ.

Toate acestea, toată aceasta mare trecere câştigată de Sârbĭ la noĭ, trebuĭaŭ să stârnească o mişcare protivnică a elementelor pământene carĭ se vedeaŭ înlăturate, în ţara lor proprie, de nişte străinĭ

veneticĭ. Eliminarea alor noştri din trebile maĭ de seamă ale ţăriĭ trebuĭa să ridice *o chestie socială anti-sârbă.*

Intr'adevăr, aceasta este în prima linie şi izvorul curentuluĭ românesc, pe care îl constatăm existând cel puţin în veacul al XV alăturĭ de celĭ filo-slav şi luptând în contra influenţiĭ marĭ a acestuĭa. [1]) Iar la înjgebarea şi întărirea curentuluĭ românesc filo-catolic în contra celuĭ filo-slav lucră şi biserica catolică, care ast-fel căuta să ne îndepărteze de la pravoslavie, stârnindu-ne în suflet antipatiĭ pentru Slavĭ.

Mişcarea socială anti-străină, anti-slavă în general, dar anti-sârbă în special pentru că Sârbiĭ ajunseseră ceĭ maĭ mulţĭ şi ceĭ maĭ influenţĭ, trebuĭa să caute a lua măsurĭ şi pe calea *oficială*, maĭ ales de când curentul român anti-slav devenise şi el o *forţă socială.* Aceasta fu cam în veacul al XV. De atuncĭ vedem că însuşĭ domnul Moldoviĭ Alexandru-cel-bun, la a. 1407, regulând printr'un act comercial de import, export şi transit cu negustoriĭ din Galiţia şi Podolia, când e vorba de o oare-care aşezare a acelora în Moldova, le hotărăşte că «e liber Lembergenilor a ţinea în Suceava o casă a lor, în care însă să nu fie cârcĭumă, să nu se fĭarbă bere, nicĭ miere, nicĭ să fie măcelărie saŭ brutărĭe: căcĭ pentru călcarea acesteĭ oprirĭ îngrijitorul caseĭ va fi dat afară». [2])

Deja de aicĭ se vede că aceĭ lembergenĭ, saŭ, dacă nu chĭar eĭ, alţĭ străinĭ vor fi ţinut ast-fel de lucrurĭ în Moldova, şi că de acum însuşĭ Domnul, silit poate

1) Cf. ale mele *Studiĭ* pag. 130.
1) *Archiva Istorică* I, 1, p. 132.

de protestele forţeĭ sociale pământene, e nevoit să ĭa de o cam dată aceste măsurĭ *oficiale* contra acelor străinĭ spre a nu se maĭ putea stabili şi eĭ în ţară.

Dar nu numaĭ atât, ci, la a. 1526, Ştefan Vodă cel tânăr, domnul Moldoveĭ, silit de sigur şi el de forţa socială tot crescândă a curentuluĭ român şi antislav, ĭa nouĭ măsurĭ *oficiale* în contra străinilor de prin sudul Moldoviĭ că:

«Străinul.... n'are volniciă în pământul nostru moldovenesc cu a ţiné verĭ a birui, că n'aŭ lege de la ceĭ bătrânĭ domnĭ şi moşnenĭ, *care agonisi pământul esta cu sângele lor*, îl ţin şi 'l arătue, şi-l păstră moşia a *firé pentru rodul lor, şi pentru seminţenia lor până în véc*, că nu-şĭ vărsară sângele lor pentru ceĭ streinĭ carĭ n'avură nicĭ un păs pentru moşia noastră, cum şi noĭ până în ziua de astă-zĭ ţinemu-ne moşia cu sabie şi cu sângele nostru, şi pentru aceea toţĭ streiniĭ aceştia, Armenĭ şi Jidovĭ, şi Grecĭ, cum se dete legea Leşilor şi Ruşilor şi Ungurilor şi Bulgarilor, *care vin din dorul lor de a sluji în ţara noastră la oaste şi vrură pentru belşug pământuluĭ a se acina şi hălădui* la noĭ să'şĭ agonéscă cu muncesta verĭ cu copeţie pita lor, a'şĭ ţine case şi locurĭ de pământ unde ar *putea găsi cu namală de la moşnenĭ*» [1]).

Acesta e, după cum vedem, protestul chĭar al ţăriĭ în potriva streinilor, carĭ, prin năpădirea lor şi îndepărtarea pământenilor de la multe treburĭ publice ale eĭ, stâr-

1) *Archiva Istorică* I, 1, p. 58. Cf. Ilie Bărbulescu: *Vechile relaţiĭ ale Principatelor Române cu Croaţia* p. 34, nota 1.

niseră, prin concurenţa lor economico-socială, o chestie socială anti-streină în general şi anti-sârbă în special. Acest protest, şi alipirea la curentul românesc ce-l hrănea chĭar a unor Domnĭ, trebue să-l vedem, cred eŭ, chĭar în pornirea luĭ Mihnea Vodă cel răŭ al Ţăriĭ Româneştĭ în potriva Pârvuleştilor, înrudiţĭ de aproape, prin căsătoriĭ, cu Sârbiĭ Iacşicĭ; căcĭ după cum se ştie din izvoare, acest Domn se răzbuna pe Pârvuleştĭ, nu numaĭ lor personal dându-le loviturĭ, ci încă şi călugărilor de pe moşiile lor—foarte mulţĭ Sârbĭ—tăindu-le nasurile [1]) Precum aceeaşĭ reacţie oficială în potriva streinilor în general şi 'npotriva Sârbilor, ĭar nu numaĭ a Grecilor, trebue să vedem în mişcarea anti-streină de sub Leon Vodă în a. 1631.

Intâetatea ce se da Sârbilor, întemeĭată pe legenda ce eĭ izbutiseră a'şĭ crea în curentul filoslav predomnitor p'atuncĭ în Principate despre marea lor cuminţenie, cultură şi pricepere, trebuĭa să nască o duşmănie în contră-le a pământenilor; tot aşa precum vedem maĭ târḑiŭ lupta acestora în potriva întâĭetăţiĭ pe care, după înfrângerea slavonismuluĭ, o câştigase grecismul; tot aşa precum astă-ḑĭ la noĭ vor uniĭ să ridice o chestie socială contra năpădireĭ şi preponderanţeĭ Românilor transilvănenĭ; saŭ cum, de pildă în Bulgaria, se mişcă o chestie socială în contra năpădireĭ eĭ de uniĭ Slavĭ din Macedonia şi în potriva preponderanţeĭ ce aceştĭa aŭ ştiut să-şĭ câştige acolo îndepărtând pe băştimaşĭ de la trebile maĭ de seamă ale Bulgarieĭ.

1) *Arch Istorică* I, 141.

Firește că în contra preponderanței Sîrbilor la noĭ în perioada slavonismuluĭ se lucrează, maĭ ales în veacul al XVI și XVII, pe de o parte tot cu măsurĭ de rezistență socială ca acele protesturĭ de sub Ștefan-Vodă cel tînăr saŭ Leon Vodă, precum și prin eliminarea din vĭața publică a limbeĭ slave, pe care oameniĭ de atuncĭ o socoteaŭ tot sîrbească; dar în acelașĭ timp, maĭ luptară aĭ noștri împotriva Sârbilor și a legendeĭ de cumințenie a lor încă prin arma cea maĭ usturătoare și firească a spirituluĭ românesc : *prin ironie*, prin ridiculizare. De acea, atâtea și atâtea *snoave* usturătoare și pline de râs făurit-aŭ Româniĭ spre a batjocori mintea mare a Sârbuluĭ, de care eĭ nu maĭ aveaŭ loc să-'șĭ exercite talentul și puterile nicĭ în biserică nicĭ pe la curtea domnească !

Ast-fel, ne povestește poporul despre «cumințenia Sârbuluĭ» care, uĭtându-se odată într'un puț și văzând luna ce strălucea pe cer d'asupră-ĭ, a crezut că ea căzuse în apă și s'a apucat să bage o funie cu cârlig la vârf ca s'o tragă afară din puț. Așa era Sârbul de cuminte, spune Românul glumeț !

Tot spre a batjocori acea pretinsă mare cumințenie și înțelepciune a Sârbuluĭ, maĭ povestește Românul că un Sârb îșĭ lăsase în ogradă o oală cu borhot. Un vițel dând de ea, bagă capul în oală să mănânce borhotul. Tot mâncând și îndesând capul spre fund, i se înțepeni vițeluluĭ capul în oală și nu-l maĭ putu scoate afară. Speriat chĭar vițelul, începu să fugă prin curte cu oala în cap. Sârbul, îngrozit de aceasta, o ĭa la fugă la moș popa și-l·chĭamă și pe el și pe

alţĭ bătrânĭ «cuminţĭ» din sat ca să se sfătuĭască ce e de făcut să-ĭ scoată capul viţeluluĭ din oală. Popa şi cu un alt Dobre îĭ spune omuluĭ că alt-fel nu-şĭ poate scăpa viţelul de cât dacă ĭ-o tăĭa gâtul.

— Bine, bre, le răspunse Sârbul, dacă-ĭ taĭ gâtul, capul o să-ĭ rămâe viţeluluĭ tot în oală.

— Ptĭu, baĭ Ivane, ce om fără de minte eştĭ tu, îĭ răspunse cumintele din sat Dobre ; dar după ce'ĭ-oĭ tăĭa gâtul, sparge oala şi apoĭ scoate-ĭ capul afară.[1])

Aşa dar, precum proverbele populare ne spun că «Dumnezeŭ a dat prostia Sârbilor», tot ast fel şi snoavele ne zugrăvesc tot pe Sârb de tip al prostuluĭ. Că aceste proverbe şi snoave cuprindeaŭ un adevăr istoric, că adică de Sârbĭ ĭar nu de Bulgarĭ era vorba 'ntrânsele, ne dovedesc, numele şi situaţiile sociale distinse ale atâtor Sârbĭ, ĭar nu Bulgarĭ, pe carĭ 'ĭ-am înşirat maĭ sus (p. 115—122).

Dar să vedem acum pe :

b) Sârbĭ în preoţimea noastră şi cultivând limba scrisă numită sârbească

α) Sârbĭ în preoţime

Aceaşĭ situaţie politică distinsă a Statuluĭ sârbesc, care se înalţă din ce în ce maĭ precumpănitor în Balcanĭ, începând din veacul al XII de când Bulgaria decade, va fi deschis drumul şi influenţiĭ biserіceĭ şi preoţimeĭ sârbeştĭ în Principatele Române. De alt-minterĭ la aceasta contribui chĭar activitatea şi organizarea prelaţilor şi regilor distinşĭ aĭ Sârbieĭ.

1) Vezĭ aceasta şi în *Cornicea satelor*, Bucureştĭ 1870 p. 10.

Căcĭ, de sigur că marea reputație de organizator al bisericeĭ pe care şĭ-o întemee Sârbul Sfântul Sava, fiul luĭ Nemanĭa, apoĭ regiĭ lor bisericoşĭ, carĭ ĭĭ continuară opera de organizare, ca Uroşiĭ, şi Duşan şi alțiĭ, aŭ făcut că, pe atuncĭ, chĭar întreaga biserică ortodoxă slavă era numită «biserică sârbească» [1]). Ba înființarea patriarhieĭ sârbeştĭ din Pecĭ ridică şi maĭ mult această autoritate a bisericeĭ şi preoților Sârbĭ, atât față de Bulgarĭ cât şi la Românĭ. Sfîntul Sava, organizatorul bisericeĭ sârbeştĭ, e numit şi de Alexandru Vodă al Moldoviĭ (sec. XVI), soțul Sârboaĭceĭ Roxanda: «Sava Sârbul, părintele *nostru*» [2]); ĭar sfânta Vinerĭ, sub numele sârbesc de *Petca*, ne apare şi în al XVII veac în biserica noastră [3]). De alt-fel văzurăm cum documentul de la Antioh Vodă al Moldoviĭ numeşte în veacul XVII pe Sârbĭ «prea înțelepțĭ şi bunĭ *organizatorĭ* aĭ sfinteĭ bisericĭ». (p. 122).

Această reputație a lor făcea să li se deschiză drumul de a veni şi la noĭ să ne cumințească şi să organizeze biserica; eĭ eraŭ chĭar aduşĭ de Domniĭ noştri.

In timpurile pe când un Sârb Vuce era credincĭos laic al luĭ Mircea cel bătrân şi al tatăluĭ luĭ (p. 115), este adus în țară ca Egumen al mânăstireĭ Tismana Sârbul din Prilep Nicodim; acesta avu şi misiunea de organizator al bisericeĭ noastre, de pe la sfârşitul veaculuĭ XIV până la începutul celuĭ al XV. Despre

---

1) P. S. Srećković: *Pregled istorijiskih izvora o Knezu Lazaru i Kraljeviću Marku,* în *Spomenik* din Belgrad XXXVI, p. 23.

2) L. Stojanović: *Stari Srpski zapisi* I, 208.

3) *Zapiski Odessk Obšt.* II, 486

Nicodim se ştie că era chïar Sârb, ïar nu că ar fi fost Bulgar sub numele Sârb; după cum tot Sârbĭ eraŭ aceĭ «câţĭ-va fraţĭ eromonahĭ şi monahĭ» cu carĭ spune tradiţia poporană de pe la Tismana că a venit el din Sârbia «de s'aŭ sălăşluit aci [1])».

Apoĭ, tot în al XV veac, pe când chïar prin stăruinţele domnuluĭ Radu cel Mare boerĭ Craioveştĭ se căsătoreaŭ cu Sârboaïce (p. 115), acestaşĭ Domn aduse din Sârbia şi făcu mitropolit al Ţăriĭ Româneştĭ pe *Sârbul* Maxim, care trebuïa să ne organizeze şi el biserica (p. 119).

La începutul seculuĭ al XVI, Mihnea Vodă, care trimese pe mitropolitul Sârb Maxim în acţiune diplomatică la regele Ungarieĭ Sigismund, aduse de sigur pe Sârbul de la Cetinïe Macarie, ca tipăritor de cărţĭ; ïar acesta, pe cât se pare, ajunse în urmă mitropolit al Ţăriĭ.

Protosul preot Gavril, adus de Neagoe Basarab în Ţară spre a scrie vïaţa patriarhuluĭ Nifon, era din Cratovo şi de sigur Sârb, fiind că în un Liturgier scris de el spune că l-a «tradus din carte grecească pe sârbeşte». [2])

La sfârşitul acestuĭ al XVI veac, tot pe timpul luĭ Mihnea Vodă, şi cam pe când era boer de frunte Gheorghe Raţ de pe timpul luĭ Mihaĭ Viteazul ïar Sârbul Stănilă Stolnic de Cerneţĭ, vedem că un simplu

1) *Viaţa prea cuviosuluĭ părinteluĭ nostru Nicodim*, ediţia Iosif Bobulescu, p. 34.

2) P. A. Syrku: *Očerki iz Istoriji literaturnyh snošenij Bolgari Serbov v XIV—XVII věkah* (p. CCLVIII şi CCLI). Cf. p. 141

preot Sârb de la Cratovo în Macedonia apare la noĭ, adus de sigur, ca protopop la Craĭova [1]).

Iar la a. 1619 tot un Sârb, Cozma, era ceva însemnat în biserica Țăriĭ Româneștĭ; căcĭ el fu trimis ca delegat al Țăriĭ la soborul bisericesc de la mânăstirea sârbească Gracĭanița [2]).

Bulgarĭ nu vedem în biserica muntenească d'atuncĭ. Iar acel preot delegat la Gracĭanița a. 1619, protopopul din Cratovo și chĭar Nicodim al Tismeneĭ, carĭ eraŭ maĭ micĭ față de mitropoliţiĭ Sârbĭ Macarie și Maxim, ne arată că aceștĭ mitropolițĭ vor fi adus mulţĭ alţĭ preoţĭ saŭ protopopĭ Sârbĭ în slujbele bisericeștĭ ale Munteniеĭ ; dar că noĭ nu-ĭ cunoaștem, pe de o parte fiind-că poate vor fi pomenițĭ în niscaĭ alte izvoare nedescoperite, saŭ și pentru că eĭ, fiind maĭ micĭ, nu era motiv de a fi trecuţĭ prin scrierile contimporane.

De alt-fel, că vor fi fost mulțĭ preoțĭ Sârbĭ aduşĭ la noĭ, se vede din izvoarele asupra Moldoveĭ.

Căcĭ, şi în Moldova, tot ca-n Muntenia, vedem pe Sârbĭ împănând-o.

Se discută între învăţaţĭ [3]) dacă mitropolitul Grigorie Țamblac de pe timpul luĭ Alexandru cel bun nu era Sârb.

Apoĭ, spune cronica că mitropolitul Teoctist de pe vremea luĭ Alexandru cel bun «s-aŭ hirotonisit de Nicodim din țara sârbească, prin zilele bine-cre-

1) Stojanović: *Stari srpski zapisi i natpisi* I, 197, 208, 229. Cf. *Zapiski Odesskago Obštestva* II, 486.

2) Stojanović: *Ibidem* p. 296.

3) A. Iacimirskij : *Grigorij Camblak* p. 20. Cf. aicĭ p. 117.

dinciosuluĭ cneazuluĭ George Despot» [1]), — deci la patriarhia din Peci.

Precum tot cronica noastră ne maĭ spune că Alexandru cel Bun a trimis la Ohrida spre a i se aduce «cărţĭ şi *preoţĭ sârbeştĭ*» pentru biserica sa moldovenească [2]).

Apoĭ, mânăstirea Neamţu din Moldova a fost întemeĭată în sec. XV tot de nişte călugărĭ *Sârbĭ* din şcoala luĭ Nicodim de la Tismana [3]).

Alexandru Vodă şi doamna sa Ruxandra, în cancelaria cărora găsim la a. 1566 pe *Sârbul* Dragomir scriind cneazuluĭ Raguzan [4]), dărueşte un air mânăstireĭ Mileşeva din Sârbia, ca evlavie a lor pentru sfântul Sava sârbesc pe care îl numesc «părintele *nostru*» [5]).

La a. 1558, subt Alexandru Lăpuşneanu, ne spune un document că tinerĭ din Lemberg se trimiteaŭ în Moldova spre a învăţa acolo «cântarea grecească şi *sârbească*» [6]).

Iar în actul de la Antioh-Vodă am văzut (p. 122) că sunt în mânăstirile din Moldova mulţĭ «*Sârbĭ* prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ aĭ sfinteĭ bisericĭ».

Şi chĭar în Transilvania, a căreĭ biserică stetea independenţă de cea din Ţara Românească, găsim pe Sârbĭ şi biserica sub formă sârbească influenţând de

---

1) Cf. Ilie Bărbulescu : *Vechile relaţiĭ ale Principatelor Române cu Croaţia* p. 10.

2) Cogălniceanu : *Letopiseţele* I, 140, 136.

3) Cf. N. Iorga : *Studiĭ şi documente* VII, p. X.

4) *Spomenik* XI, 91.

5) L. Stojanović : *Stari sirpski zapisi* I, 208.

6) Cf. Ilie Bărbulescu : *Cercetărĭ istorico-filologice* p. 80.

mult. Maĭ întâĭ, am văzut maĭ sus (p. 105) cum mulţime de Sârbĭ s'aŭ aşezat în Banat şi Transilvania încă de pe la începutul secol. XV şi sfârşitul celuĭ al XIV.

Sârbul egumen de la Tismana Nicodim, maĭ 'nainte de a trece în Ţara Românească, înfiinţă mânăstirea Prislopul din Transilvania, în al XIV veac.

De uniĭ se crede că uniĭ Românĭ din Transilvania şi Maramureş, pela a. 1479, aŭ fost supuşĭ mitropolituluĭ din Belgradul Sârbieĭ (Bunea : Discursurĭ p. 303).

Episcopiĭ Românĭ ortodoxĭ din Ardeal aŭ fost hirotonisiţĭ la Peçĭ, aşa dar în patria sârbească, între aniĭ 1572—1585. Acolo aŭ fost hirotonisit episcop Eftimie şi desigur că şi episcopiĭ de după el, Daniil şi Ghenadie I [1]).

Istoria bisericeĭ Şcheilor din Braşov ne spune că la anul 1572 «aŭ venit şi Miha sin popeĭ Dobre din ţara *sârbească* de la învăţătură», şi a fost apoĭ preot în Braşov [2]).

Mihaĭ-Viteazul când cuceri Ardealul puse episcop al Vaduluĭ de acolo pe *Sàrbul* Ioan Cernaĭ, «Ioannes Chyernay, Episcopi *Rhasciani* certarum Ecclesiarum Valachalium» zice un document [3]).

La anul 1605, decĭ după căderea luĭ Mihaĭ-Viteazul, Ştefan Bocskai pune episcop în Lipova pe *Sârbul* Sava, atât peste bisericele sârbe cât şi peste cele române. [4])

1) Dr. Aug. Bunea : *Discursurĭ* p. 315.
2) Stinghe : *Istoria Bisericeĭ Şcheilor*, p. 3.
3) Dr. Aug. Bunea : *Ierarhia Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaş 1904, p. 31, 299.
4) Dr. Aug. Bunea : *Discursurĭ* p. 339

Despre uniĭ din aceştĭ prelaţĭ pomeniţĭ, ca Nicodim, Maxim, Macarie etc. se ştie, cum s'a văzut, că sunt de neam sârbesc. Cât despre ceĭ l'alţĭ, de carĭ izvoarele ne daŭ numaĭ epitetul de Sârb saŭ «sârbesc», nu se poate tăgădui caracterul sârbesc al lor, spre a se zice că ar fi Bulgarĭ. Şi nu se poate aceasta, pe de o parte fiind-că, cum am arătat în paragraful precedent ba chĭar şi în acesta, Sârbĭ eraŭ ĭar nu Bulgarĭ şi toată acea mulţime de influenţĭ laicĭ şi nelaicĭ de la noĭ; ĭar pe de alta pentru că numele «Bulgar» fiind cunoscut şi întrebuinţat la noĭ în toate timpurile, nu se putea ca tocmaĭ în aceea perioadă a slavonismuluĭ să nu se fi făcut deosebire între Bulgar şi Sârb, luându-se numele acesta din urmă spre a se înţelege printr'însul pe Bulgarĭ.

β) Limba numită sârbă în Principate

Iar ceea-ce ne confirmă şi maĭ mult caracterul sârbesc al influenţeĭ slave bisericeştĭ de la noĭ în perioada slavonismuluĭ e *felul limbiĭ* documentelor româno-slave precum *şi numirea* care i se dă aceste̮ĭ limbĭ atât de streinĭ cât şi de pământeniĭ noştri.

In adevăr, limba slavă de la noĭ e numită în izvoarele timpuluĭ saŭ *slovenească* saŭ *sârbească*; doar izolat aflăm numindu-se limba «bulgară» la Braşov, Râjnov şi Cerghed în Transilvania.

Un preot neortodox Adalbertus, care din Bistriţa (în Transilvania) scrie la a. 1546 latineşte, ne spune că se află acolo: «seminţie deosebită de a noastră nu numaĭ prin moravurĭ şi limbă ci şi prin religie,

pe care o numim Românĭ (Walachos)..... Eĭ citesc Evanghelia şi Epistolele apostoluluĭ Pavel nu în limba lor ci într-o limbă streină pe care noĭ o numim : *limbă sârbească* (Die Raczische Sprach),.. Catechismul s'a tradus în limba română cu *caractere*, cum li se zice, *sârbeştĭ* (caracteribus, ut vocant, Rascianis»[1])

Invăţatul frances Iacob Bongarsio, care la a. 1585 trecu prin Ţara Românească spre Constantinopol, spune că la Bucureştĭ i s'a dat un paşaport «en *serve* pour passer le Danube» şi că «Les Valaques usent aux actes publiques et ecclesiastiques de lettres et langue *serve*»[2]).

Desigur că având în vedere acelaşĭ lucru, că adică la noĭ se citeşte sârbeşte, episcopul catolic de Nona recomandă la a. 1581 unuĭ misionar, pe care'l trimitea în Ţara Românească după propagandă, să se prezinte populaţieĭ cu nişte scrisorĭ ale episcopuluĭ scrise în *limba bosniacă* (in lingua Bosna); ĭar aceasta nu era de cât limba sârbă [3]).

Iar între 1650—1660 ne spune Paul de Alep, care veni în Moldova şi Ţara Românească, că până la Mateĭ Basarab, care tipări cărţĭ greceştĭ în româneşte, «poporul citea rugăcĭunile numaĭ *in limba sârbă* [4])».

1) I. Bianu şi N. Hodoş: *Bibliografia român. veche* I, 22. Cf. totuşĭ că la Hălmaşul mare, un popă Simeon scrie la a. 1450, în zilele luĭ Ion Corvin, o Tetraevanghelie slavonă în redacţia bulgară cu amândouă ĭusurile ; L. Stojanović: *Katalog rukopisa* p. 11. Cf. şi doc. fără ĭusurĭ, după redacţia sârbă, prin care Ion Corvin dă privilegiĭ mănăstirilor Tismana şi Vodiţa, precum şi doc. regeluĭ Sigismund către aceleaşĭ mânăstirĭ.

2) *Archiv für slav. Phil.* XIX, 602.

3) Ilie Bărbulescu : *Fonetica alfabetuluĭ cirilic,* p. 59.

4) *Arhiva istorică* I, 2, p. 67

Aceeaşĭ numire de *sârbească* vedem că o daŭ şi pământeniĭ noştri.

Fireşte, se zice la noĭ (ca şi în streinătate) limbeĭ slave bisericeştĭ «limba slovenească» ; limba uzuală însă, care se scria, şi maĭ ales a documentelor se numea în general sârbească, nume care une-orĭ se aplică chĭar şi celeĭ din cărţile bisericeştĭ, de sigur *din prtcină că ea se pronunţa după felul sârbesc.*

La 1588 ne spune Alexandru Lăpuşneanu că veneaŭ în Moldova după atuncĭ tinerĭ din Galiţia spre a învăţa «cântarea grecească şi *sârbească*[1])».

Diaconul Coresi, care de multe orĭ ne spune că compune cărţĭ din «*sârbeşte* pre limba românească», ne maĭ şi mărturiseşte că era considerată de sârbească limba bisericeĭ de la noĭ, zicând: «ce folosu e lor dĕca popa *grăĭeşte* 'n limbă striină Rumânilor *sârbeşte* dĕ nu 'nţeleg» [2]).

Miron Costin, în poemul săŭ polon, ne spune că trimişiĭ luĭ Alexandru cel Bun la Ohrida «primiră hirotonia împreună cu *uzul limbeĭ sârbeştĭ* în biserică şi în actele oficiale» ; cu toate că tot el numeşte «Ohrida, oraş bulgăresc» [3]), cunoscând deci şi întrebuinţând termenul «bulgăresc».

Mitropolitul Dosofteĭ numeşte tot ast-fel limba slavă

1) Ilie Barbulescu : *Cercetări istorico-filologice* p. 80.

2) Cf. a mea: *Fonetica Alfabet. Cirilic.* p 57.

3) *Arch. Istor* I, 1, 168. Cf. că la a. 1503 Visarion, ucenicul Mitropolituluĭ Teoctist de sub Alexandru cel Bun, a scris la mânăstirea Zografos «din izvod sârbesc» o «Tâlcuire la cartea luĭ Iov» (A. Iacimirskij : *Slav. rukopisi Njameckago Monastirja v Rumynii.* p. 21), şi că acelaş Teoctist a fost hirotonisit de Nicodim patriarhul din ţara *sârbească* (Ilie Bărbulescu : *Vechile relaţiĭ cu Croaţia).*

întrebuinţată în Ţară; căcĭ ne spune s. ex. în Psaltirea-ĭ slavo-română de la a. 1680 că «şi acea puţână *sârbie* ce o învăţa de-nţălegea, încă s-aŭ părăsât 'n ţară» şi că «rumâniĭa nu să potriveşte cu sirbiĭa». Iar în altă parte, 'n «Viaţa Sfinţilor» din a. 1682, declară că «am nevoit de le-am scos de pre greceşte şi de pre *sârbeşte* pre limbă rumânească, ca să 'nţăleagă toţĭ» [1]).

Iar în Transilvania, la a. 1675, mitropolitul Sava II Brancovicĭ în soborul ce convoacă la Alba Iulia hotărăşte ca: «popiĭ, carĭ nu se nevoesc cu rumânia ce tot cu *sârbie*, uni ca aceĭa... să se oprească din popie» [2]).

Aşa dar şi străiniĭ (Bongarsio, arhiepisc. de Nona, Adalbert Wurmloch, Paul de Alep) şi pământeniĭ noştri numesc *sârbească* limba slavă întrebuinţată la noĭ nu numaĭ în biserică ci şi în paşapoarte, scrisorĭ etc. Aceasta ar arăta, fireşte, că sârbească ĭar nu bulgărească era forma sub care se manifesta între Românĭ slavonismul în timpul de după sec. XIII saŭ XIV, şi ar confirma ca adevărate spusele luĭ Miron Costin că o mulţime de *Sârbĭ* încep a veni în Ţara Românească odată cu descălicarea eĭ de Radu Negru, pe care o pune în al XIII veac [3]).

Aşa dar limba slavă de la noĭ era numită în multe izvoare «slavonească», în foarte multe «sârbească,

1) Vezĭ acestea şi în *Bibliogr. român. veche* III p 226, 230, 224. Cf. Acsente Uricarul, care la începutul sec. XVIII traduce «de pe *sârbii* româneşte» (Iorga: *Studii şi Doc.* VI, partea 2, pag. 57). Aşa şi un altul la T.-Jiŭ (Al. Stefulescu: *Incercare as. ist. T.-Jiul.* p. 61).

2) Cf. ale mele *Cercetări istorice filologice p. 97.*

3) *Archiva Istorică* I, 1, p. 168.

ïar numaĭ în câte-va, din regiunea Braşovuluĭ, «bulgărească».

Incă maĭ sus am arătat (p. 111) că epitetul de «slavonească» nu arăta nicĭ de cum caracteristica de «bulgărească» a acesteĭ limbĭ, ci printr'însul se înţelegea limba slavă în care scriseseră Ciril şi Metodiŭ. Iar aceasta se înţelegea a fi bulgărească *numaĭ când* ea era *pronunţată* în felul celeĭ bulgare; pe când tot ea, cea numită slavonească, se înţelegea a fi «sârbească» *când se pronunţa* după felul celeĭ sârbeştĭ, saŭ rusească atuncĭ *când se pronunţa* după felul celeĭ ruseştĭ.

In casurile din regiunile Braşovuluĭ dar, limba slavonească era «bulgărească», fiind-că aceĭ Şcheĭ de pe acolo o pronunţaŭ bulgăreşte.

In cele maĭ multe cazurĭ însă, în special *în Principate, limba slavonească* era considerată drept «sârbească» ; fiind-că pe aicĭ ea *se pronunţa după felul limbeĭ sârbe*. Aceasta pentru limba cărţilor bisericeştĭ, când e numită sârbească.

Iar pronunţarea sârbească a eĭ şi numele-ĭ «sârbească» le învăţaŭ aĭ noştri atât de la mulţimea mare de Sârbĭ carĭ veniseră la noĭ, cât şi chĭar din literatura bisericească ce se desvolta la *Ohrida* şi Pecĭ, de ale căror patriarhiĭ depindea biserica noastră. Căcĭ, în adevăr, un preot Dimitrie *din Cratovo*, însărcinat de mitropolitul Ohrideĭ Doroteĭ, în secol. XV, de a scrie un Nomocanon pentru bisericele din cercul Ohrideĭ, spune că l'a scris în *limba sârbă* [1]),

1) *Starine*, XII, 255.

cu toate că limba 'n care scrise nu era alta de cât cea «slavonească» a luĭ Ciril şi Metodiŭ, numaĭ cu amestecătură de particularitățĭ lexicale şi fonetice sârbeştĭ. Tot ast-fel, preotul Gavril *din Cratovo,* care la a. 1567 scrise un Liturghier slav, pentru bisericile de acolo, ne spune că l'a «tradus din carte grecească pe *sârbeşte*» [1]),—cu toate că limba aceasta în care'l scrise era cea numită «slavonească», numaĭ cu amestecurĭ de particularitățĭ sârbeştĭ (p. 132).

Iar că într'adevăr limba ce se scria pe atuncĭ şi maĭ în urmă, nu numaĭ la Cratovo ci şi la Ohrida şi în general în alte părțĭ din Macedonia, era cu caracteristica sârbească ĭar nu bulgărească propriŭ zisă, ne dovedesc nu numaĭ aceste Nomocanon şi Liturghier, ci şi marea mulțime de texte slave ce ni s'aŭ păstrat din Macedonia din sec. XIV-XVII, şi carĭ maĭ toate aŭ caracteristica sârbească [2]). Ba, maĭ în legătură cu noĭ, ne dovedeşte acelaş lucru scrisoarea aceluĭ mitropolit de la Ohrida, Doroteĭ, către Ştefan cel Mare al Moldoviĭ, care e scrisă indiscutabil în forma sârbească a limbiĭ slavoneştĭ [3]).

Iar numirea aceasta de «sârbească» a limbiĭ slave scrise în Macedonia vine nu numaĭ din faptul că această limbă s'ar fi *introdus* acolo ca limbă literară din Sârbia propriŭ zisă, ci maĭ ales din aceea că populația slavă a Macedonieĭ *se socotea pe sine ca şi limba ce o vorbea:* sârbească ĭar nu bulgărească, tot aşa precum şi

1) P. A. Syrku: *Očerki* p. CCLI.
2) Cum constată şi Syrku în *Očerki* şi V. Oblak în *Archiv für slav Phil.* XVII, 456, şi alțiĭ
3) Vezĭ-o în *Starine* XII, 253.

Macedonia era socotită *pe atuncĭ* drept ţară sârbească ĭar nu bulgărească.

Dovadă despre aceasta ne staŭ chĭar izvoarele istorice ale vremiĭ.

Astfel, în adevăr, într'o inscripţie din 1229-30 ţarul bulgar Ion Asan numeşte Macedonia dintre Adrianopole şi Dracĭ a Albanieĭ «ţară sârbească». Pela 1318 arhiepiscopul sârbesc Nicodim numeşte «ţară sârbească» ĭar «Sârbĭ» pe preoţiĭ şi călugăriĭ din regiunea Macedonieĭ unde se afla Scoplĭe (Üsküb), Concĭul, Htetovo, Gostivar, Nagoricĭ. Ştefan Duşan, care cucerise toată Macedonia, nu pomeneşte în Zaconicul săŭ de o altă populaţie slavă că ar fi în împărăţia sa, decĭ şi în Macedonia, de cât de «Sârbĭ». Tot astfel, pe la a. 1350 Ştefan Duşan zidi o mânăstire sârbească la Prizren în Macedonia, şi, în hrisovul dat acesteĭ mânăstirĭ, nu numeşte o altă populaţie slavă de cât «Sârbĭ» ĭar nică-ĭerĭ pe Bulgarĭ; tot numaĭ de «Sârbĭ» spune el că ar locui în jurul uneĭ mânăstirĭ de lângă rîul Şpinĭa (între Cratovo şi Cumanovo) în Macedonia. La a. 1370 regele Sârb Vucaşin din Macedonia, tatăl Crăişoruluĭ Marcu, se întitulează «Domn al ţăriĭ sârbeştĭ». Iar Voevodul Uglĭeş din Macedonia e numit «Domn al Sârbieĭ» chĭar de sinodul din Ţarigrad. Un letopiseţ bulgar dela începutul secol. XV numeşte «Domnĭ aĭ Sârbilor» pe Uroş şi Ugleş şi Vucaşin; ba spune şi că aceştĭ doĭ din urmă, carĭ stăpâneaŭ în Macedonia, şi-aŭ adunat «oastea lor sârbească». Şi alte izvoare din sec. XV, ca bizantinul Dimitrie Cantacuzen, numesc Sârbĭ pe ceĭ aĭ luĭ Ugleş şi Vucaşin. Iar alte izvoare slave

macedonene și sârbeștĭ din sec. XVI și XVII numesc «sârbească» țara Macedonieĭ și populația dela Cratovo, Scoplĭe, *Ohrida*, Castoria, Prizren, Kicevo, Pecĭ, etc.[1])

Aceste date, puse alăturĭ cu spusa diaculuĭ Dimitrie că scrie pentru biserica și patriarhul *din Ohrida* în «limba sârbească» precum și cu constatarea că, începând cel puțin cu scrisoarea aceluĭașĭ patriarh al Ohrideĭ Doroteĭ, se scrie numaĭ sârbește în Macedonia, ne arată că, în adevăr, între sec. XIV și XVII Macedonia era considerată de *țară sârbească,* și că populația slavă dintr'însa se considera pe sine *Sârbĭ* carĭ vorbesc și scriŭ *limba sârbească.*

Astfel că Principatele Române ca și Transilvania, stând în această perioadă în strânse legăturĭ bisericeștĭ și literare cu patriarhiele din Ohrida și Pecĭ, natural ca și la noĭ să se fi introdus în locul vechiĭ *pronunțărĭ* bulgare cea sârbească, și natural decĭ că, *întocmaĭ ca la Ohrida* și Pecĭ să se fi considerat și la noĭ de sârbească ĭar nu bulgărească limba noastră slavă literară. Acestea toate ne dovedesc așa dar că numaĭ noĭ astă-zĭ greșim crezând altfel; ĭar Coresi, Urechĭă, Costin și toțĭ ceĭ carĭ numesc «sârbească» limba cărților noastre slave *bisericeștĭ* din secol. XVI și XVII o numesc bine, așa cum ea era considerată, (după conștiința națională a Slavilor de la carĭ o luam noĭ, ĭar nu după filologia noastră de astă-zĭ) și la Ohrida, Pecĭ, Cratovo și 'n general nu numaĭ în Sârbia proprie ci și în toată Macedonia.

1) Vezĭ toate acestea și altele adunate de profes. Vas Cerić dela Belgrad în valoroasa-ĭ lucrare sub titlul: «*O srpskom i menu u Staroj Srbiji i u Macedoniji*» (Despre numele Sârb în Vechĭa Sârbie și Macedonia», u Beogradu 1904.

De altfel, tot aceste considerații ne maĭ dovedesc că vechiĭ noștri scriitorĭ nu spuneaŭ o greșală de neștiință a lor, nu numaĭ când numeaŭ «sârbească» limba cărților *bisericeștĭ* slave după carĭ copiaŭ saŭ traduceaŭ în românește, ci înscriaŭ un fapt real chĭar și când tot «sârbească» numeaŭ (ca francesul Bongarsio) limba *pașapoartelor* saŭ a *scrisorilor* (ca pe aceea a Doamneĭ Elena a luĭ Petru Rareș către Sultan). Și zic că nu spuneaŭ de cât aceea ce era și cum era considerată de toțĭ acea limbă pe atuncĭ, fiind-că tot sârbește (dar literar) e scrisoarea luĭ Ștefan cel Mare (secol. XV) către patriarhul Doroteĭ din Ohrida [1]; sârbește (dar literar) e scrisoarea către cneazul Raguzeĭ a luĭ Alexandru, Domnul Moldoviĭ (secol. XVI) [2]; sârbește (literar) scrisoarea arhiepiscopuluĭ catolic din Bacăŭ Bandulović către credincĭoșiĭ săĭ de acolo; ca și cea a negustorilor catolicĭ din Craĭova și a celor dela Olanĭeș (Olăneștĭ?) din Țara Românească; precum tot sârbească e și scrisoarea catolicilor din Sibiŭ (Transilvania), — toate din al XVII veac [3]),

Dar nu numaĭ limba cărților bisericeștĭ, a pașapoartelor și a scrisorilor se numește de vechile izvoare bine sârbească, fiind-că ea era tot ast-fel considerată chĭar și la Ohrida; ci chĭar și cea a documentelor eșite din cancelariile domneștĭ era bine numită «sârbească», fiind-că tot ast-fel o numeaŭ înșișĭ Slaviĭ carĭ ne-o aduceaŭ saŭ dela carĭ o luam noĭ, și *carĭ trebue să fi fost în general maĭ ales din Macedonia.*

1) *Starine* XII, 254.
2) *Spomenik* XI, 91.
3) Aceste scrisorĭ la Fermendžiu: *Acta Bulgariae* p. 180, 149, 318, 316

Limba documentelor români-slave era macedoneană ïar nu propriŭ bulgară

Dacă cercetăm limba documentelor româno-slave vedem că, *în cea maĭ mare parte* ea nu putea fi alta de cât cea populară *vorbită,* atuncĭ ca şi astă-zĭ, *nu în ţinuturile incontestabil bulgare* dela răsărit de râul Iskăr, *ci în cele dela apus de acesta, şi anume în Macedonia nordică şi centrală.*

Iată un fapt noŭ, care nu s'a cercetat încă, ba pare că nicĭ nu s'a bănuit, dar a căruĭ constatare e de o importanţă capitală pentru cunoaşterea istorieĭ noastre vechĭ şi a raporturilor ce am avut cu Slaviĭ balcanicĭ. Toţĭ filogiĭ, înşelaţĭ poate de credinţa *falsă* că limba slavă a documentelor noastre ar avea diftongul *ea* în totalitatea saŭ cel puţin în generalitatea eĭ, am socotit că ea, în forma-ĭ în care ne-o oferă documentele din sec. XIV—XVII, ne-a venit din Bulgaria. Ast-fel zice s. ex. Mileticĭ[1]), şi ca dânsul am zis-o cu toţiĭ pân'acum. Iar filologul din şcoala de la Viena V. Oblak precizează chĭar că limba româno-slavă e «wohl kein macedonischer Dialect» [2]), adică că nu e de loc vre-un dialect macedonean.

Nu e locul aci a discuta această chestie prea special filologică; de aceea mă voĭ mărgini numaĭ de a înşira motivele pe carĭ mă întemeez spre a susţine tocmaĭ contrarul filologieĭ de pân'acum, de a susţine anume că *limba documentelor româno-slave e acea din Macedonia.*

---

1) In *Novi vlaho-bălg. gram.* p. 4, 10
2) In *Archiv für slav. Phil.* XVII, 456

Iată aceste motive :

a) In limba incontestabil bulgară, din afara Macedonieĭ, se află regulat şi sistematic întins peste tot un articol postpozitiv, ca 'n limba română. In slava macedoneană însă, astă-zĭ acest articol e mult maĭ rar şi nesistematic întrebuinţat, ĭăr în vechile texte scrise în această regiune el e şi maĭ rar (Cf.p.31).

In documentele româno-slave din veacul al XIV până într'al XVII acest articol postpozitiv se află foarte rar şi excepţional, decĭ cam ca în limba slavă macedoneană.

Raritatea şi excepţionalitatea articoluluĭ postpozitiv la noĭ ca în slava macedoneană, ĭar nu întrebuinţarea luĭ sistematică şi generală ca în bulgara incontestabilă, ne arată că, în această privinţă, limba documentelor noastre slave e cea din Macedonia ĭar nu din Bulgaria proprie.

De alt-fel tot acest lucru ni-l maĭ confirmă şi un alt fapt. Anume, în Bulgaria proprie şi 'n regiunea cu limba incostestabil bulgărească se află ca articol postpozitiv maĭ numaĭ *t* ; în Macedonia însă maĭ se află pe lângă acesta şi articolele *v* şi *n*. Iar în textele româno-slave tot ast-fel, când se află articol, e tot în aceĭaşĭ măsură şi *t*, dar şi *v*, *n*[1]).

b) In limba bulgară incontestabilă, decĭ din afara Macedonieĭ centrală şi nordică, se află diftongiĭ *ea* şi *ĭa* (carĭ de regulă trec în *e* în anumite poziţiĭ).

Dar limba slavă actuală din nordul şi centrul Ma-

---

1) Miletic : *Novi Vlaho-bălg. gram.* p. 132. Leskien, în *Archiv für slav. Phil.* III, 522. Iagić, în *Arch. f. slav. Phil.* VII, 321-4. Lavrov *Obzor*, 189, 185.

cedonieĭ nu are, în general vorbind, aceĭ diftongĭ, ci, în aceleaşĭ locurĭ şi cuvinte, are *e* în loc de dift. *ea* şi *ĭa*.

Limba documentelor româno-slave, în generalitatea eĭ, nu are, cum greşit se crede, dift. *ea* şi *ĭa*, ci maĭ peste tot *e* [1]). Aceasta ne arată că limba acestora, şi în această privinţă, nu e cea din regiunile bulgare incontestabile ci aceea din Macedonia.

c) In limba bulgară incontestabilă, deci din afara Macedonieĭ centrale şi nordice, se află sunetul *ă* (maĭ rar *a* şi *o*) la locurĭ în carĭ limba veche a luĭ Ciril şi Metodiŭ are ѫ.

Dar limba slavă actuală ca şi cea a vechilor texte din Macedonia are cu totul rar *ă* (*a*, *o*), pe când de regulă în aceleaşĭ locurĭ are sunetul *u*. (Cf. p. 34).

Limba dosumentelor româno-slave are, ca în Macedonia, de regulă *u*, şi numaĭ rar şi excepţional pe *ă* (*a*, *o*).

Aşa dar, şi în această privinţă, limba slavă a documentelor noastre nu e cea din regiunile incontestabil bulgare ci acea din Macedonia.

d) In limba bulgară proprie, deci din afara Macedonieĭ centrale şi nordice, se află sunetele *şt*, *jd*, dar nicĭ de cum ć, ģ saŭ č, ğ în locul acelora. Dar limba documentelor nostre are mult sunetele şt, jd,

1) Abĭa dacă în două treĭ documente româno-slave există dift. *ea* saŭ *ĭa*; cea ce ar arăta provenienţa scriitorilor lor sau maĭ bine a culturiĭ slave a acestora: fie din Macedonia sudică, fie din regiunile bulgare incontestabile de la răsărit de râul Iskăr. Vezĭ aceste doc. cu *ea*, *ĭa* la Ilie Bărbulescu: *Fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele române din veacul XVI şi XVII* p. 129. Incolo, peste tot se amestecă ѣ cu є, ceea ce arată că ѣ nu se maĭ pronunţa *ea* saŭ *ĭa* ci *e*.

însă de asemenĭ foarte mult şi ć, ǵ saŭ č, ǧ (reprezintate ca la Sârbĭ prin literile cirilice ќ, ѓ). Iar limba slavă actuală din Macedonia, *tot ca la noĭ*, are şi *şt jd*, dar foarte mult pe ć, ǵ (Cf. p. 34).

Decĭ, în această privinţă, limba documentelor noastre e cea din Macedonia ĭar nu din regiunile incontestabil bulgare.

e) In limba bulgară proprie, decĭ din afara Macedonieĭ, nu se află forma de infinitiv ci o formă de indicativ drept infinitiv. Dar limba documentelor noastre are numaĭ cu totul rar şi excepţional forma de indicativ pentru infinitiv, pe când de regulă are chĭar infinitiv. Iar limba slavă actuală din Macedonia, *tot ca la noĭ*, are rar acea formă de indicativ, pe când de regulă are infinitivul. Decĭ, în această privinţă, limba documentelor noastre e cea din Macedonia ĭar nu din Bulgaria proprie.

f) In limbă bulgară proprie, decĭ din afara Macedonieĭ, nu se găseşte astă-zĭ *l* epentetic. Dar limba documentelor noastre, pe lângă că n'are *l* epentetic, de multe orĭ însă îl şi are. Iar limba slavă actuală din Macedonia, *tot ca la noĭ,* are, pe lângă forme fără el, şi des de acele cu *l* epentetic. Decĭ, în această privinţă, limba documentelor noastre e cea din Macedonia ĭar nu din regiunile incontestabil bulgare.

g) Tot ast-fel nu se află în regiunea propriŭ bulgară dar se găseşte în limba documentelor româno-slave, ca şi în Macedonia: pron. *ga,* terminaţiile verbale *m* şi *mo*, şi celel'alte caractere pe carĭ le-am arătat ca propriĭ macedonene (la p. 35-36).

Ar maĭ fi încă şi alte caractere după carĭ se poate

vedea că limba documentelor noastre e cea vie din Macedonia ĭar nu din Bulgaria proprie; trecem însă peste ele acum, crezând că din cele ce am arătat se dovedeşte în destul noua mea teză.

Toate aceste caractere şi maĭ cu deosebire cele cu *articolul post-pozitiv* şi diftongiĭ *ea* saŭ *ĭa* ne dovedesc, cred, că limba esenţială a documentelor noastre româno-slave nu era, cum s'a crezut, din Bulgaria proprie ci din Macedonia. De altminterĭ, venirea eĭ de acolo ni se maĭ confirmă şi de alte fapte lingvistice şi antropo-geografice, pe carĭ în acestĭ anĭ, pentru alte chestiĭ, le-aŭ pus în evidenţă ceĭ doĭ profesorĭ dela Universitatea din Belgrad A. Belicĭ şi B. Ţviicĭ.

Şi anume, Belicĭ, studiind limba slavă din sudul şi răsăritul Sârbieĭ dela Morava, Timoc până la râul Iskăr, dincolo de care începe limba incontestabil bulgară, a ajuns la concluzia că această limbă e o formă maĭ veche a celeĭ sârbe; că ea a venit aci, cam de prin secol. XI saŭ al XII începând, prin emigraţia *Sârbilor* din regiunile de pe la Cratovo, Cumanovo şi Prizren ale Macedonieĭ. Iar la această concluzie l'a adus faptul că, aceleaşĭ fenomene ale vechiĭ limbĭ sârbe se află şi în dialectele acestea de la Morava şi Timoc până la Iskăr, întocmai ca în acele ţinuturĭ pomenite şi în general în cele din nordul Macedonieĭ [1]).

Iar Ţviicĭ, studiind situaţia geografică şi trecutul etnografic al populaţieĭ de prin aceste regiunĭ ale Moraveĭ şi

1) A. Belić: *Dijaekti istočne i južne Srbije*, în *Srpski Književni Glasnik* dela 17 Sept. 1903 p. 134, şi dela 16 Noem. 1903.

Timocului, confirmă acelaş lucru. El spune dar că marea migraţie la Slavii balcanici se face din Macedonia spre miază-noapte : o parte mergând în Bosnia şi regiunile Croaţiei, iar alta în Sârbia şi Bulgaria. Ţviici accentuiază chiar că, în privinţa puterii de expansie migrativă, Sârbia ca şi Bulgaria aŭ fost în tot-d'auna ţinuturi *pasive*, adică cari numai aŭ primit migraţiile din Macedonia şi alte părţi, iar ele n'aŭ trimis de cât cu totul puţină din populaţia lor ; pe când Macedonia a fost tot-d'auna foarte *activă* în trimitere de populaţii în alte părţi [1]).

Aceste constatări ale lui Ţviici, completate cu cele filologice ale lui Belici şi ale noastre de mai sus, ne arată că curentul de emigraţie a Slavilor macedoneni, cari, pornind de acolo, s'aŭ aşezat pe la Morava şi Timoc înspre Iskăr, adică în dreptul Olteniei noastre, *nu s'a oprit pe aici, ci a înaintat mai departe peste Dunăre : în Banat*, *şi prin Oltenia în Ţara Românească*, *revărsându-se, apoi*, *înspre răsărit până şi în Moldova.*

De altfel din izvoarele vechi se observă nu numai o strânsă legătură geografică ci şi, pare-că, o deosebită atracţie între Principatele noastre şi Macedonia. Căci, într'adevăr, acolo şi în aşa numita Vechia Sârbie era patriarhia curat sârbească dela Peci, unde, cum am văzut, se hirotoniseaŭ şi învăţaŭ preoţi, episcopi şi mitropoliţi nu numai din Ţara Românească şi Moldova ci chiar din Transilvania ; pe acolo era Ohrida

1). I. Cvijić : *Antropogeografski problemi balkanskog poluostrva*, în *Srpski etnografski Zbornik*, cartea I, Belgrad 1902, pag. CLXV, CLXX CLXXXII, CCIX-X.

de care tot ast-fel depindeaŭ bisericele noastre şi unde se scria sârbeşte. Vucaşin, care luă de soţie pe fica luĭ Alexandru Basarab, era rege sârbesc în Macedonia, precum şi fiul luĭ Vucaşin, Crăişorul Marcu, stăpânea tot acolo. Tot din Macedonia, şi anume din Prilep, era egumenul Nicodim dela Tismana, care ne-a venit în ţară prin părţile Severinuluĭ din dreptul Cladoveĭ sârbeştĭ. Din Cratovo, decĭ tot din Macedonia, era protopul Ion care, pe timpul lui Mihnea Vodă, aşezat la noĭ, scria cărţĭ slave bisericeştĭ la Craĭova. Din mănăstirea Golemi Decĭani de la hotarele Macedonieĭ era Sârbul Moĭse, tipăritorul unuĭ Molitvenic slav la Târgovişte 'n 1545. Radul din Măniceştĭ, care la a. 1574 scrise manuscrisul românesc aflător la British Museum, când fugi de la Ruşiĭ de Vede peste Dunăre ne spune că s'a dus maĭ departe în «ţara Macedonieĭ»[1]). Uniĭ din tipăritoriĭ de cărţĭ aĭ luĭ Mateĭ Basarab eraŭ tot din Macedonia ; aşa «Meletie macedoneanul» şi «Ştefan din Ohrida»[1])

Dacă dar, maĭ ales prin biserică, Principatele Române stăteaŭ în strânse legăturĭ cu Macedoniĭa ; dacă populaţia de aci se numea pe sine Sârbĭ ĭar limbeĭ eĭ, până şi celeĭ literare, i se zicea sârbească ; dacă a existat un mare *curent de emigraţie din Macedonia* înspre Morava şi Timoc ; şi dacă 'nsfârşit limba documentelor noastre are caracteristica limbiĭ slave din Macedonia ĭar nu din Bulgaria proprie ; atuncĭ învederat că la noĭ, izvoarele noastre vechĭ, nu făceaŭ nicĭ o confuzie când numeaŭ sârbească

1) Hasdeŭ : *Col. luĭ Traĭan* 1—5
2). Bianu şi Nerva Hodoş : *Bibliogr rom.* II, 104.

limba noastră slavă, ci o numeaŭ tot aşa cum îĭ ziceaŭ eĭ populaţia slavă *macedoneană* care, din marele curent de emigraţie de acolo, se revărsa peste Oltenia maĭ departe.

Iar aceste consideraţiĭ ne maĭ confirmă tot deodată că tot Sârbĭ se vor fi numit pe sine—aşa cum le zic şi izvoarele noastre—aceĭ preoţĭ de carĭ, fără o arătare precisă a origineĭ lor, am vorbit maĭ sus în acest paragraf.

Reacţia oficială şi poporană împotriva preoţimeĭ şi limbeĭ numită sârbeştĭ

Dar năpădirea aceasta în Ţările Române a uneĭ aşa marĭ mulţimĭ de Sârbĭ, carĭ ocupară locurile pământenilor de mitropoliţĭ, călugărĭ, egumenĭ, protopopĭ şi preoţĭ; ĭar pe de altă parte năzuinţele acestora de a da întâetate limbiĭ lor slave, în contra celeĭ române de toţĭ înţeleasă în ţară, trebuĭaŭ să stârnească o mişcare a pământenilor în potriva slavonismuluĭ în genere şi a sârbismuluĭ în special. Pe de o parte dar această eliminare a pământenilor de către străiniĭ Sârbĭ din maĭ toate afacerile publice bisericeştĭ ale ţărilor, ĭar pe de alta şi aţâţările propagandelor catolice, trebuĭaŭ să stârnească, şi în această privinţă, o *chestie socială anti-sârbă*, un fel de reacţiune a elementuluĭ pământean.

Aceasta s'a şi produs în curentul român şi antislav la început, ĭar maĭ apoĭ desigur chĭar şi în o parte din cel filo-slav din care mulţĭ aŭ trebuit să treacă în cel românesc, îngroşindu-l treptat.

Izvoarele timpuluĭ nu ne vorbesc precis de reacţiunea pământenilor în contra clericilor Sârbĭ şi a limbiĭ lor pe care o susţineaŭ în potriva celeĭ române. Totuşĭ ea se poate întrevedea din câte-va crâmpee răzleţe de mărturisirĭ ce avem azĭ. Din aceste crâmpee se vede *reacţiunea chĭar oficială în contra sârbismuluĭ bisericesc şi cultural.*

Se ştie că Mihnea cel Răŭ, care înclina mult înspre catolicism, îşĭ avea în ţară un partid duşman Pârvuleştilor basarabeştĭ aĭ Olteniei. Acest partid al săŭ trebue să fi fost desigur acel pe care cu alt prilej l'am numit anti-slav saŭ filo-român şi filo-catolic[1]).

Pe de altă parte însă, Pârvuleştiĭ—cum am văzut chĭar în această dizertaţie maĭ sus—nu numaĭ că eraŭ căsătoriţĭ cu Sârboaîce, dar ocroteaŭ şi susţineaŭ în demnităţile cele marĭ bisericeştĭ ale Ţăriĭ tot Sârbĭ, saŭ de ceĭ cu sentimente sârbeştĭ şi slave în general, ca mitropolitul de origine dalmatină (poate sârbească) Nifon şi ca Sârbul mitropolit Maxim; în afară de alţĭ preoţĭ maĭ micĭ, pe carĭ fireşte că'ĭ vor fi adus în Ţară şi 'ĭ vor fi aşezat în trebile bisericeştĭ ale eĭ—aceĭ mitropoliţĭ saŭ chĭar şi Pârvuleştiĭ şi Negoae Basarab căsătorit şi el cu o Sârboaĭcă.

Eĭ bine, în lupta dintre aceştĭ Pârvuleştĭ şi Mihnea Vodă ne apare în destul de limpede, cred eŭ, reacţia partiduluĭ antislav al luĭ Mihnea. Căcĭ, pe când maĭ în urmă Neagoe Vodă, 'n Invăţăturile-ĭ către fiul săŭ Teodosie, îndeamnă pe acesta: «să milueştĭ pe toţĭ : şi pre săracĭ şi pre ceĭ ce vin că-

1) In ale mele: *Studiĭ* p. 132.

tre tine, şi pre *streinĭ»* [1]); tot cam pe atuncĭ, ne spune biograful Mitropolituluĭ Dalmatin Nifon, că Mihnea Vodă şi cu aĭ săĭ nu numaĭ că omora mulţime din Pârvuleştĭ, dar încă «şi *mânăstirea* lor, care o făcuse pe râul Bistriţeĭ, din temelie a risipit... ĭar *preoţilor* dupren satele lor tuturor le-a tăĭat nasurile spre batjocura bisericeĭ, şi se ispitea şi se sfătuĭa să arză pre toţĭ *egumeniĭ* de pre la toate mănăstirile» [2]). Şi să nu se uĭte că acea mânăstire a Bistriţeĭ era întemeĭată de Pârvuleştĭ deadreptul cu egumenĭ şi preoţĭ Sârbĭ; precum deasemenĭ să nu se uĭte că Mihnea vodă a fost omorât de Sârbul Iakşicĭ, socrul unuĭa din Pârvuleştĭ. Şi, nu putem şti încă sigur dar se prea poate că chĭar maĭ în urmă, mişcarea prin care'n 1631 Leon Vodă goneşte din mânăstirĭ pe călugăriĭ Grecĭ[3]) nu se va fi îndreptat numaĭ în contra acestora, ci şi în potriva Sârbilor călugărĭ; precum de asemenĭ, cine ştie dacă ponegririle, aduse de populaţie călugărilor de la mânăstirea Argeş cum că le-ar fi necinstind femeile nu vor fi fost tot calomnia reacţieĭ curentuluĭ anti-slav împotriva Sârbilor saŭ a Românilor filo-sârbĭ din acea mânăstire. Căcĭ cam aceasta pare a reeşi din mustrarea ce Mateĭ Basarab fate întrun document [4]) acelor poporănĭ a. 1649.

Şi apoĭ, tot aşa reacţie maĭ mult oficială va fi aceea a mitropolituluĭ de maĭ târziŭ al Ţăriĭ Româneştĭ Teodosie, care tipări cărţĭ româneştĭ, ţinând so-

1) *Arch. Istorică* I 2 p. 126.

2) *Arch. Ist.* I, 141.

3) Vezĭ şi facsimilul documentuluĭ în: *Buletinul Fundaţiunei Urechiă* pe a. 1901, p. 28.

4) *Arch. Ist.*

coteală, desigur, şi de tendinţele antisârbeştĭ ale curentuluĭ românesc ajuns pe atuncĭ o destul de respectabilă putere socială. Căcĭ, acest mitropolit, în prefaţa «Liturghieĭ» sale ce tipări la 1680 în Bucureştĭ, spune că el a făcut traducerea acesteĭ cărţĭ din greceşte pe româneşte, atât pentru nevoile bisericeştĭ ale preoţilor, carĭ nu înţeleg cărţile străine, «şi maĭ vârtos aceasta şi den neînvăţătură, şi den ne'nţelégeré limbiĭ pogoară, care noao jalnic şi plânguros lucru ĭaste 'ntratâta micşorare şi călcare roduluĭ nostru cestuĭ către putérnicile némurĭ şi între tariĭ oamenĭ să număra, ĭară acum atâta de supus şi de ocărât ĭaste, cât nice 'nvăţătură, nice ştiinţă, nice armă, nice 'nvăţătură, nice un obicĭaĭu întru tot rodul, ca să pomenéşte astăzi rumân, nu ĭaste, ce [ca] neşte nemernicĭ orbĭ 'ntrun obor 'nvârtindu-se şi 'nfăşurându-se, de la *streinĭ şi dela varvarĭ,* doară şi dela vrăjmaşiĭ roduluĭ nostru, cer şi se'*nprumutéză şi de carte şi de limbă şi de învăţătură.* O grea şi dureroasă 'ntâmplare».

«Streinĭ» şi «varvarĭ» nu eraŭ de sigur Greciĭ, fiind-că încă nu începuseră să ne năpădească cărţile lor, precum şi pentru că nicĭ chĭar de ceĭ maĭ aprigĭ antigrecĭ nu eraŭ eĭ consideraţĭ de «varvarĭ». Aceĭa eraŭ Slaviĭ şi în special Sârbiĭ, cu privire la carĭ curentul antislav deschisese maĭ de mult ochiĭ că nu sunt cu adevărat «prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ», cum îĭ prea mărea curentul filo-slav.

Iar o reacţie oficială puternică şi hotărâtă în contra atotputerniciеĭ Sârbilor în biserică o vedem în Transilvania sub mitropolitul de acolo Sava II Branco-

vicĭ. Curentul românesc şi antislav—care ajutat pe rând şi de principiĭ calvinĭ George Rakoczy (la a. 1640), Mihaĭ Apafi (a. 1662), devenise în biserica transilvană o forţă socială,—va fi constrâns chĭar,de sigur, pe Sârbul de origine Sava II Brancovicĭ să ĭa măsurĭ pentru eliminarea limbiĭ slave (sârbe, o numea) din biserică. De acea vedem pe acest mitropolit că, în soborıl ţinut la Alba Iulia în anul 1675, face aceea ce mitropolitul Ţăriĭ Româneştĭ Teodosie şi curentul românesc nu îndrăzneaŭ prea pe faţă nefiind ajutaţĭ şi eĭ de puterea politică a Domnilor; şi anume hotărăşte ca : «popiĭ, carĭ nu să nevoesc cu rumânie ce *tot cu sârbie*, uniĭ ca aceĭa şi lor facu-şĭ de către Dumnezeŭ pedeapsa şi de către *popăranĭ* urâcĭune, şi săboruluĭ scădere, *aceĭa* cu un cuvânt *să se oprească din popie*» [1]).

De alt-fel tot ca o manifestare a reacţiuniĭ în contra sârbismuluĭ din biserică trebue considerată *mişcarea literară în limba română*, care începe cel puţin în al XV veac, şi care de atuncĭ creşte mereŭ în secolile XVI şi XVII, eliminând din ce în ce limba slavă (sârbească, cum i se zicea) din biserică ba şi din alte afacerĭ laice. Această reacţie, prin introducerea treptată a limbiĭ române în locul celeĭ slave, şi dacă nu se poate considera ca oficială, ea era cel puţin semi-oficială, întru cât lua parte la tipăriturĭ mitropoliţĭ şi bărbaţĭ însemnaţĭ aĭ Principatelor, şi întru cât pe ea se întemeĭa desigur chĭar mitropo-

1) T. Cipariu : *Acte şi fragmente* p. 149—150.

litul Teodosie care scrie 'mpotriva celor împrumutate «de la streinĭ și de la varvarĭ».

Dar reacția aceasta oficială nu se putu face de cât târziŭ, cum văzurăm, și atuncĭ încă foarte slab și nehotărât dincoace de Carpațĭ; fiind-că curentul filo-sârbesc, care se lăuda încă, în Moldova chĭar la sfârșitul secol. XVII, cu «Sârbiĭ ceĭ prea înțelepțĭ și bunĭ organizatorĭ aĭ bisericeĭ» era destul de puternic și la noĭ, cum se vede el tare și 'n Transilvania sub mitropolitul Brancovicĭ. De aceea, în neputința sa de a lovi pe Sârbĭ prin decrete domneștĭ, curentul românesc și antisârb se răzbuna cel puțin în vĭața ĭzilnică *prin ridiculizărĭ* ale preoților și limbiĭ lor slave.

Reacția curentuluĭ românesc împotriva concurențiĭ sociale a Sârbilor, carĭ eraŭ și în biserică preferațĭ în toate pe temeĭul reputațieĭ lor de «prea înțelepțĭ»; reacția acestuĭ curent, zic, spre a lovi și maĭ tare, exagera nu numaĭ născocind că Dumnezeŭ a dat prostia Sârbuluĭ, din născare, dar în Oltenia găsea chĭar că tipul prostuluĭ e *preotul* Sârb Dedu Ivan. Și, spre a'șĭ bate joc de Sârbĭ, carĭ eliminaseră din biserică maĭ tot ce era saŭ simțea românește, când preotul gângăvea tatăl nostru 'n limba, care cum am văzut se numea sârbească, «otče naš iže esi na nebeseh», adică «tatăl nostru carele eștĭ în cerurĭ», atuncĭ poporul nostru din curentul acesta anti-sârbesc, își râdea de el, pomenindu-ĭ și de lăcomia popească, prin cuvintele: «otce nașca tașca, da bună-ĭ budașca».

Saŭ, când preotul, vre-unul dintre aceĭ «Sârbĭ prea-

înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ» psalmodia în limba numită sârbească: «jako doblja vъ mučeničěh, strastotrpče Georgie», cea ce pe româneşte înseamnă: «precum se distinge între mucenicĭ pătimitorul Gheorghe» ; atuncĭ, poporul din curentul antislav, spre a râde şi de cuminţenia «Sârbuluĭ celuĭ prea înţelept» şi de limba luĭ, carĭ eliminaseră pe pământean din toate, îĭ traduceaŭ acele vorbe pe dos: «ĭacă Dobra cu papucĭ galbenĭ, strânge-o 'n braţe, Gheorghe, şĭ-o sărută şi'ĭ dă drumul să se ducă» [1]).

Ast-fel că, dar, şi snoavele noastre, vorbind tot de Sârbĭ ĭar nu de Bulgarĭ în biserică, întocmaĭ ca izvoarele vechĭ, şi ele ne confirmă încă o dată adevărul conţinutuluĭ acelor izvoare ; şi, toate împreună ne dovedesc că, între veacul al XIV—XVII, nicĭ chĭar în biserică nu ne maĭ găsim «în timpul predomnireĭ bulgarismuluĭ», ci că—tot ca la Ţarigrad, în Ungaria ba chĭar şi Bulgaria—eram în vremea predomnireĭ sârbismuluĭ.

Dar să vedem acum pe Sârbĭ şi în:

c) **Relaţiĭ economice cu Principatele**

α) **Sârbĭ plugarĭ**

Mulţimea aceea de Sârbĭ fruntaşĭ carĭ, graţie reputaţieĭ lor de «prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ aĭ bisericeĭ», eraŭ aduşĭ şi îmbrăţişaţĭ de Domnĭ, boeriĭ fruntaşĭ şi biserică, trebuĭa să atragă după sine, printr'un fenomen sociologic recunoscut, fel de fel

1) Episcopul Melchisedec, în *Revista p. Istorie, Archeologie şi Filologie* III, 54.

de alţĭ Sârbĭ maĭ micĭ. Fără îndoĭală că Pârvuleştiĭ şi alţĭ boerĭ marĭ saŭ Domniĭ, carĭ aduceaŭ Sârbĭ ca preoţĭ în biserică, subt influenţa acestora, vor fi dat preferinţă şi diferiţilor Sârbĭ colonĭştĭ, precum ĭară-şĭ, tot subt influenţa acelora, dedeaŭ felurite ajutoare nu numaĭ celor ce se aşezaŭ la noĭ dar şi cel puţin mânăstirilor sârbeştĭ. De alt-fel înclinarea spre Sârbĭ ĭar nu spre Bulgarĭ, şi în această privinţă, se vede foarte bine din vechile izvoare. Căcĭ în acestea se pomenesc cu deosebire Sârbĭ (ĭar nu Bulgarĭ) ca *coloniştĭ plugarĭ,* precum şi felurite sate cu numele de «Sârbĭ» «Sârbeştĭ», ĭar nu «Bulgar» şi nicĭ chĭar «Şcheĭ» de cât cu totul rar ; şi, de asemenĭ, vechile izvoare ne arată că aĭ noştri dedeaŭ *ajutoare de banĭ, de sare, de obĭecte bisericeştĭ* nu mânăstirilor din Bulgaria proprie şi bulgăreştĭ ci celor sârbe din ţările sârbeştĭ şi Macedonia. Aceasta ne va arăta încă o dată că de «Sârbĭ» ĭar nu de «Bulgarĭ» e vorba în vechile izvoare când se scrie «Sârbĭ», precum şi că cu Sârbiĭ ĭar nu cu Bulgariĭ steteam noĭ, de la întemeerea Principatelor, în strânse legăturĭ.

In vremea pe când «prea înţeleptul» Sârb Nicodim orânduĭa de la Tismana mânăstirile Olteniеĭ, şi pe când Pârvuleştiĭ, (adăpaţĭ la spiritul sârbesc reprezentat acolo nu numaĭ de soţiile lor ci chĭar şi de socri ca Iacşicĭ), ne împănaŭ bisericile, ca şi Neagoe Basarab, cu Sârbĭ călugărĭ saŭ preoţĭ ; pe atuncĭ dar, pe când şi încălcările ruinătoare ale Turcilor ne pustiaŭ ogoarele băjenărind saŭ ucizându-ne ţărănimea dintr'însele, cneazul Sârbieĭ Lazăr

şi urmaşul acestuĭa Ştefan Lazarevicĭ mort în 1524) dăruiră mănăstirilor noastre olteneştĭ Tismana şi Vodiţa, în cinstea luĭ Nicodim, zece sate în Ţara Sârbească [1]).

Aceasta ne arată că trebue să presupunem că pentru administrarea acestor sate vor fi fost trimişĭ de către Nicodim oamenĭ de la el din Oltenia, carĭ şi le lucraŭ saŭ conduceaŭ lucrarea lor şi strângeaŭ venitul din ele spre a-l aduce saŭ a'l trimite la Tismana. Un fel dar de relaţiĭ economice cu Sârbia proprie.

Apoĭ, însuşĭ Nicodim conducea mănăstirile de sub dânsul nu numaĭ stârnind în ele o activitate culturală prin citire şi scriere de cărţĭ slavoneştĭ, ci încă şi punând la cale lucrarea pământurilor ce aveaŭ în ţară, cum se vede în vechile documente [2]).

Iar cum ţara era destul de pustiită şi se pustia mereŭ de vitregia vremilor şi nu va fi avut nicĭ atuncĭ, cum de alt-fel vedem că nicĭ astă-zĭ nu prea are, destule braţe spre a lucra numaĭ cu Românĭ de aĭ săĭ câmpiile mânăstireştĭ; desigur că Nicodim, Pârvuleştiĭ, Iacşiciĭ şi alţiĭ vor fi chemat în sloboziile lor poporănĭ Sârbĭ. Aceştĭa, carĭ îşĭ aveaŭ ocrotitorĭ Sârbĭ saŭ filo-sârbĭ la noĭ, se vor fi îmbulzit de sigur ca să vie, maĭ cu seamă după ce Turciĭ nimiciseră independenţa statuluĭ lor la Cosovo; şi vor fi venit la noĭ cu atât maĭ mult cu cât îĭ văzurăm trecând în Transilvania şi Banat, unde nu stăpâneaŭ politiceşte Româniĭ ceĭ pravoslavnicĭ ca dânşiĭ. [3]) Din

1) *Arch. Ist.* I, 1, pag. 17.
2) Al. Ştefulescu: *Mânăstirea Tismana.*
3) Cf. maĭ sus, pag. 103—104.

acești Sârbi veniți saŭ aduși, uniĭ se vor fi așezat la noĭ, ĭar alțiĭ vor fi păstrat maĭ departe legăturĭ cu Sârbia și părțile sârbeștĭ de pe unde veneaŭ, cel puțin trimițând din câștigul lor de aci.

Și, aceasta, în amândouă cazurile, alcătuĭa legăturile noastre economice cu Sârbia.

De aceea vedem în vechile documente pomenindu-se de multe sate cu numele acestor vecinĭ aĭ noștri, ĭar nu cu numele Bulgarilor.

Ast-fel la anul 1444 se pomenește de satul *Sârbșor* pe Tismana [1]).

Tot p'acolo era la a. 1495 satul *Sârbeștiĭ*, pe care Pârvulescul Barbu, banul Craĭoviĭ, îl dăruește mânăstireĭ Tismana [2]).

Dincoace de Olt găsim la a. 1575 o colonie de *Sârbĭ* în satul Oblucița. Iată în traducere documentul acesta scris slavonește și necunoscut istorieĭ noastre, dar care prezintă interes și din punctul de vedere juridic :

«Cu mila luĭ D-zeŭ Io Alexandru Voevod și Domn a toată Țara Ungrovlahieĭ, fiŭ al mareluĭ și prea bunuluĭ Mircea Voevod și Domn. Dă Domnia mea această poruncă a Domnieĭ mele luĭ Gherghe din Negreasca și cu fii luĭ câțĭ îĭ va da D-zeŭ : partea Dragomireĭ și a fiilor eĭ toată, orĭ câtă se va alege din câmp și din vatră și de pretutindenĭ ; fiindcă a cumpărat-o Gherghe de la Dragomira și fiul eĭ Staĭco drept 1209 aspri. Căcĭ avut-a Dragomira doĭ fiĭ anume Costea și Staĭco maĭ sus zișĭ, și Costea

1) C. Mijatović, loc. cit. în *Letopis matice srpske* p. 28.
2) *Condica Bistrițeĭ* I fila 7, la *Arhiva Statuluĭ.*

a furat nişte aspri, anume 9000 aspri, de la nişte *Sârbĭ din Oblucița,* şi aceştĭ Sârbĭ aŭ prins pe Costea şi pe Staĭco, şi pe *Costea l'aŭ spânzurat*, ĭar luĭ Staĭco 'ĭ-aŭ ertat capul, dar ca să le plătească aceştĭ 9000 aspri. Şi, Staĭco şi mama sa Dragomira aŭ vândut toate bucatele lor: vacĭ şi oĭ şi caĭ şi tot ce aŭ avut, şi aŭ vândut şi această ocină maĭ sus zisă luĭ Gherghe, şi dinaintea tuturor megiaşilor dimprejur şi dinaintea tuturor orăşenilor şi a oamenilor bătrânĭ; fiind-că a strigat însuşĭ Staĭco şi mama sa Dragomirna în mijlocul târguluĭ din Buzăŭ: cine vrea să cumpere această ocină maĭ sus zisă, ca să i se plătească capul către aceĭ Sârbĭ, şi nimenĭ n'a vrut să cumpere, ci numaĭ Gherghe a cumpărat şi a plătit capul luĭ Staĭco. Drept aceea datam şi Domnia mea luĭ Gherghe, ca să-ĭ fie această ocină maĭ sus zisă ohabnică luĭ şi fiilor şi nepoţilor şi strănepoţilor şi de nimenĭ neclătit, după porunca Domnieĭ mele. Iată şi martorĭ pus-am Domnia mea: jupan Ivaşco vel. dvorrnic şi jupan Neagoe vel logofăt şi Stan spătar şi Mitrea vistier şi Bratul comis şi Badea stolnic şi Gonţea peharnic şi Stoĭca vel. post. şi ispravnic Neagoe vel logofăt. A scris Dan, în luna luĭ Iulie 9 zile în cetetea Bucureştĭ, anul 7083 (1575).

Io Alexandru Voevod cu mila luĭ D-zeŭ Domn [1])».

La a. 1585 Domnul Ţăriĭ Româneştĭ Alexandru Vodă dărueşte mitropolituluĭ Serafim «jumătate din satul *Sârbiĭ*» [2]).

1) Originalul e la *Arhiva Statului,* episcopia Buzăŭ, pachet 33 No. 4.
2) Venelin: *Vlaho-bolg. gram.* p. 219.

La începutul secoluluĭ XVII, Radul Vodă, Domnul Țăriĭ Româneștĭ, întemeĭază alt sat pe locul vechĭuluĭ sat Marotin pustiit de Turcĭ pe vremea luĭ Mihaĭ Viteazul, și chĭamă în această nouă așezare «*Sârbĭ* și alțĭ streinĭ din alte țărĭ», spune documentu-ĭ slav [1]).

La a. 1625 Alexandru Vodă, Domnul Țăriĭ Româneștĭ, întărește mânăstireĭ Sfânta Troiță din josul orașuluĭ Bucureștĭ un loc pe lângă mânăstire, ce fusese dăruit acesteĭa de către strămoșul său Alexandru Vodă; și spune în documentu-ĭ acesta slav, că i-l dă pentru ca: «orĭ-ce om va trăi pe această baștină: fie vecinĭ, fie Grecĭ, fie *Sârbĭ* saŭ Arbănașĭ, orĭ-ce om va fi, să aibă pace de bir și de găleață și de fân și de mĭere și de ceară și de caĭ și de boĭ și de oaĭe seacă și de opăcnașĭ [?за ѡпѣ(ч)нащи] și de lucrul domnesc și boeresc și de vinăricĭ și de păhărnicie și de dijma albinelor și de gorștina oilor și a porcilor și de caĭ și de olac și de toate dăjdiile și mâncăturile câte sunt peste an în țara Domnieĭ mele» [2])

La a. 1641 Mateĭ Basarab întărește vorniculuĭ Hrizea satul *Sârbeniĭ* și încă 9 pogoane de vie în dealul *Sârbeniĭ* [3]).

Grigore Ghica, Domnul Țăriĭ Româneștĭ, întărește cluceruluĭ Pătrașcu ocina Sfențeștĭ din județul Olt. Intre alte sate vecine cu Sfențeștiĭ se pomenește în acest act de întărire și satul *Sârbiĭ* [4]).

1) *Arhiva Statuluĭ*, Mânăst. Radu Vodă, pachet 25 No. 10.
2) *Arhiva Statuluĭ*, Mânăst. Radu Vodă, pachet 31 No. 4.
3) *Arhiva Statuluĭ*, Mânăst. Radu Vodă, pachet 10 No. 12.
4) *Arhiva Statuluĭ*, Mânăst. Brâncoveanu, pachet 2 No. 1.

Aceste numĭ, orĭ-cum, ne arată cel puţin că mulţĭ *Sârbĭ* vor fi fost când-va în aceste sate, dacă nu chĭar că cu eĭ se vor fi înfiinţat ele. Şi acestea sunt resturĭ, pe carĭ noĭ le-am aflat pân'acum ; dar altele carĭ se vor maĭ fi găsind pomenite în documentele încă necercetate, precum şi altele carĭ nu vor fi purtat nume de «Sârb», dar carĭ vor fi fost locuite de coloniştiĭ Sârbĭ, saŭ încă carĭ în curgerea vremilor îşĭ vor fi schimbat numele «Sârb» în altul ? (Cf. p. 166).

Acele sate şi aceste consideraţiĭ ne arată că trebuim a presupune că mulţĭ plugarĭ Sârbĭ, în tocmaĭ ca în Banat şi Transilvania, se vor fi aşezat în satele Ţăriĭ-Româneştĭ între veacurile XIV—XVII. De alt-fel maĭ cu seamă numele de «Sârbĭ» etc, ĭar nu «Bulgar» saŭ Şchĭaŭ îl găsim şi astă-zĭ ca nume de sate, dealurĭ etc, în multe din judeţele Ţăriĭ-Româneştĭ, în afară de acele pomenite maĭ sus din vechile documente.

Ast-fel, pe când numele «Şcheĭ» saŭ «Şcheaŭ», care ar însemna «Bulgar», se află numaĭ de vr'o patru orĭ în judeţul Argeş, de două orĭ în Dâmboviţa, odată în Muscel şi odată în Prahova, ca nume de sate, pădure şi mânăstire; pe când cel de «Bulgar» se află câte odată în Ilfov, Buzău şî Teleorman ; găsim pe cel de *Sârbenĭ*, *Sârbeasca, Sârbeştĭ*, *Sârbĭ*, *Sârbin*, în judeţele Vlaşca, Gorj, Romanaţĭ, Teleorman, Vâlcea, Buzăŭ [1]).

Aşa dar şi astăzĭ, ca în veacurile trecute, se cunoaşte numele Bulgar, Şcheaŭ şi Sârb ; şi întocmaĭ

1) Frunzescu : *Dicţionarul topografic.* Cf. şi *Marele Dicţionar Geografic al Românieĭ.*

ca atuncĭ, şi astăzĭ vine cel maĭ des numele Sârb, ĭar nu Bulgar saŭ Şcheaŭ; cea-ce confirmă încă o-dată că nu se poate admite că nu se făcea deosebire între unul şi cele-lalte.

Apoĭ, tot ast-fel ne vorbesc vechile izvoare de Sârbĭ maĭ ales, ĭar nu de Bulgarĭ, ca coloniştĭ în Moldova.

Sasul Reichersdorf, care descrie această ţară, ne spune la 1541 că în ea sunt felurite neamurĭ streine, între carĭ şi *Sârbĭ*. [1]).

La a. 1575 ne spune Polonul Strikowski că pe atuncĭ trăĭaŭ în Basarabia saŭ Moldova de răsărit mulţĭ *Sârbĭ*. Zice el: «Iar voind a vedea regiunĭ şi maĭ depărtate, plecaĭ în Turcia, fără însă a înceta şi acolo de a servi patrieĭ: trecuĭ ţările şi insulele greceştĭ, Peloponesul, Bulgaria, Sârbia, Tracia, câmpiile Ţăriĭ Munteneştĭ, părţile Moldoviĭ, provincia Basarabia bogată în turme de oĭ; văzuĭ acolo capul destrunchĭat al viteazuluĭ Ion vodă, dimpreună cu al luĭ Dracu Vodă, căruĭa îĭ dedese o nouă domnie; văzuĭ acole pe Muntean, *Sârb*, Grec, Ţigan, Italian, amestecaţĭ la un loc» [1]) Aşa dar şi el vede la noĭ numaĭ pe Sârb, cu toate că vorbeşte şi de Bulgaria.

La a. 1603 Ieremia Moghilă, Domnul Moldoveĭ, dă voĭe să se facă o colonie în care se chema şi Sârbĭ. Zice documentul luĭ: «Io Eremia Moghilă... dat-am această carte a Domnieĭ mele părinteluĭ şi rugătoruluĭ nostru egumenuluĭ de la sfânta mânăstire Po-

1) *Tesaur de monumente* III, 137
2) *Arch. Ist.* II, 5.

brata şi vătămanilor din satul Văleni din ţinutul Chigeciuluĭ, ca eĭ, pe orĭ-câţĭ vor voi să cheme în acest sat, fie Rus, saŭ Muntean saŭ Ungur saŭ *Sârb* saŭ Vlah, saŭ fie orĭ-ce limbă va fi, să aibă de la Domnia mea scutire pe treĭ anĭ, nicĭ să nu lucreze nicĭ un lucru, nicĭ iliş să nu plătească, nicĭ 50 aspri, nicĭ gorştină de oĭ nicĭ de porcĭ, nicĭ sulgiu să nu dea pentru vacĭ şi oĭ, nicĭ o angherie» [1]).

La. a 1685 ne spune Ardeleanul Kreckwitz că pe atuncĭ trăĭaŭ în Moldova locuitorĭ străinĭ de felurite neamurĭ, între carĭ şi *Sârbĭ* [2]) şi Bulgarĭ.

De aceea găsim că în veacurile trecute numĭ de sate şi de oamenĭ din Moldova sunt «Sârbĭ» ĭar nu Bulgarĭ. Ast-fel satul din ţinutul Iaşilor, numit Hăbăşeştiĭ în secol. XVII şi XVIII «s'aŭ chemat maĭ de mult «Sârbiĭ». [3]) La anul 1603 se afla satul «Sârbenĭ» pe Bârlad [4]). Un zapis de vânzare moldo-slav din anul 1635 ne spune că un «Ipatie Sârbul şi fratele săŭ şi nepoţiĭ săĭ» «şĭ-a vândut a sa dreaptă ocină a treĭa parte din jumătatea satuluĭ Băloşeştĭ [5]). Aceste numĭ arată, fireşte, nu atât că acele persoane saŭ sate eraŭ pe atuncĭ Sârbĭ, ci că cel puţin la origi-

1) *Arch. Ist.* I, 117. Mileticĭ, în *SbM*, vol. IX, 272 zice că aicĭ cuvântul *Sârb* înseamnă Bulgar, poate din pricina alătuıatuluĭ cuvânt *Vlah* pe care 'l va fi crezând că înseamnă *Sârb*. Greşeşte însă, întru cât *Vlah* însemna une-orĭ şi «rumân», adecă «sărac» saŭ, în unele documente româno-slave, «sirak». Aşa e s. ex. în un document din 1481 dela Ştefan cel Mare: «dela toţĭ Cnejiĭ şi dela toţĭ Vlahiĭ» (Cf. I. Bogdan: *Despre Cnejiĭ Românĭ*, p. 22. Cf. p. 163 doc. din a. 1625).

2) Kreckvitz: *Beschreibung des ganzen Königreichs Ungarn*, Francfurt 1685.

3) N. Iorga: *Studiĭ şi Doc. VI*, partea 2, p. 97.

4) *Cuvente I*, 132.

5) SbM IX, 388.

nea lor saŭ maĭ târziŭ aveaŭ în ele ceva preponderant sârbesc ĭar nu bulgăresc.

De alt-fel acest lucru ni-l confirmă şi numirile de aşezărĭ agricole, ce se află până *astă-zĭ* în Moldova, şi carĭ ne oferă de tot puţin reminiscenţe despre Bulgarĭ. Căcĭ, în adevăr, nu se află de cât un ĭaz cu numele Iazul *Bulgaruluĭ* în judeţul Iaşĭ ; o localitate numită *Bulgăria* şi nişte grădinĭ de legume cu acelaşĭ nume în judeţul Suceava ; cea ce arată tot deodată că se cunoaşte şi se întrebuinţează, astă-zĭ ca în trecut, numele de Bulgar. Pe când mult maĭ des şi răspândit se găseşte numele carĭ amintesc pe Sârbĭ. Căcĭ aflăm : satul *Sârbeştĭ* şi *Grădina Sârbuluĭ*, vechĭ pichet, în jud. Râmnicu-Sărat ; satul *Sârbĭ*, care există până azĭ deja dinainte de a. 1603, în jud. Tutova ; staţia *Sârbeştĭ* în jud. Covurluĭ ; satul *Sârbĭ*, care există încă dinainte de a. 1734, precum şi alt sat *Sârbĭ*, în jud. Tecucĭ ; satul *Sârbĭ*, aşezat pe Pârâĭaşul *Sârbilor*, şi alt sat tot *Sârbĭ*, în jud. Bacăŭ ; două sate cu numele *Sârbĭ*, dintre carĭ unul se ştie că există deja înainte de a. 1734, în jud. Suceava ; şi două sate *Sârbĭ*, dintre carĭ unul, pe moşia *Sârbĭ*, exista şi la 1786.[1])

β) Donaţiĭ mânăstirilor sârbeştĭ

Această destul de mare mulţime de Sârbĭ,—aşezaţĭ uniĭ ĭar alţiĭ întreţinând poate şi maĭ departe, cel puţin în primele timpurĭ, legăturĭ cu aĭ lor ceĭ rămaşĭ în patria sârbească,—aŭ influenţat de sigur su-

1) *Marele Dicţionar Geografic al Românieĭ.*

fletele celor din Țările Române, în cât cu simpatie și tragere de inimă să dea felurite ajutoare în banĭ, scule, și alte producte ale noastre Sârbilor din țările sârbeștĭ.

De aceea vedem pe Neagoe Basarab ajutorând cu banĭ mânăstirile sârbeștĭ din Srem și Dalmația [1]), pe unde de alt-fel fu puțin timp vlădică chĭar fostul nostru mitropolit, Sârbul dintre Brancovicĭ Maxim. Intre ctitoriĭ întemeetorĭ aĭ mânăstireĭ sârbeștĭ Sf. Nicolae din Opovo (Srem) e și: Ștefan Voevodul moldovenesc, Eustatie Voevod precum și niște boerĭ Dragutul și Barbul [2]). La a. 1567 Alexandru, Domnul Moldoveĭ, dimpreună cu Doamna sa Roxanda, dăruește un «aer» mânăstireĭ Mileșeva din Sârbia, unde e hramul «părinteluĭ *nostru* Sava Sârbul», zice inscripția de pe el [3]). La a. 1567 scriŭ un penticostar «diac Radul și popa Jivco» în mănăstirea sârbească Mrkșina [4]). Un pomelnic de la mânăstirea Lesnovo din Sârbia, întemeĭată în al XIV veac, pomenește și pe «ctitoriĭ Ungro-Vlahieĭ și aĭ Moldoviĭ și aĭ Bogdanieĭ» [5]).

In pomelnicul mânăstireĭ Cruședol din Srem, unde a fost mitropolitul nostru, Sârb dintre Brancovicĭ Maxim, se pomenesc de asemenĭ ca ctitorĭ și Domniĭ Ungrovlahieĭ și aĭ Moldoviĭ [6]) In pomelnicul mânăstireĭ Șpinĭa din Sârbia sunt trecuțĭ ca ajutătorĭ

1) *Arch. Ist.* I, 147.
2) Hasdeŭ, în *Traĭan* I, p. 56.
3) L. Stojanović: *Stari srpski zapisi i natpisi* I, 208.
4) *Ibidem* p. 204—5.
5) *Glasnik srpsk. uč. dr.* vol. XLII pag. 11.
6) *Glasnik srpsk. uč. dr.* vol. XLII p. 20 și vol. XXI p. 271—3.

«Io Vlad Voevod şi Doamna luĭ Maria», «Io Radul voevod şi Doamna luĭ Catalena», boerul «Braĭan, sluga voevoduluĭ Ţăriĭ Româneştĭ Vladislav» şi «robul luĭ Dumnezeŭ jupân Radul» [1]). Acest pomelnic e început din secol. XV şi se continuă mereŭ a i se adăoga ceĭ ce ajutară până în secol. XIX. La 1501 fraţiĭ pârvuleştĭ Barbul ban, jupân Pârvul dvornic, jupân Dancĭul comis şi jupân Radul postelnic dăruesc 2000 aspri mânăstireĭ sârbeştĭ Sf. Pavel dela Atos, [2]) cu condiţie ca să-ĭ pomenească pe eĭ, neamul lor şi pe Neagoe postelnicul. In condicĭ româneştĭ scrise între 1690 şi 1730 găsim trecut: «hrisov s'aŭ făcut unuĭ vlădică, pe nume Nictarie Sârbu, ca să vie al treilea an odată să ĭa milă... banĭ 6000 şi ostenitorilor 1800. Făcut ĭaste hrisovul dela luna luĭ Ghenarie în 8, cursul anilor leat 7210»; şi «leat 7214 Noemvrie 6, Hrisov de la o mânăstire ce se chĭamă Mileşeva, hramul Inălţarea Domnuluĭ şi Spăsitoruluĭ nostru Is. Christ., unde repoase sfântul trup al sfinteĭ Saveĭ, banĭ 10,000 şi osteniterilor 1000»; şi «leat 7214. Hrisov de la o mânăstire Studeniţa de la ţara sârbească, banĭ 6000, viitorilor 500» [3]).

Pomelnicul mânăstireĭ sârbeştĭ Sopocĭa pune între ajutătoriĭ eĭ pe Domniĭ noştri: «pomeneşte, Doamne pe Ioan Petru voevod al Ţăriĭ Moldoviĭ şi Doamna Elena», «pomeneşte, Doamne, pe Radul, voevodul Ţăriĭ Ungro-Vlahieĭ», şi «pomeneşte, Doamne, pe Mateĭ Voevodul şi Doamna Elena» [4])

1) *Spomenik* al Academ. din Belgrad, XXIX, 8—10
2) *Ibidem* III, 53
3) *Biserica Ortodoxă* a. 1887 No. 7 pag. 626.
4) *Spomenik* III, 53

Mateĭ Basarab, acelaş care e în pomelnicul de la Sopocĭa pentru că 'ĭ va fi dat ajutor de banĭ, dărueşte mânăstireĭ sârbeştĭ Hilandar de la Atos o scumpă şi artistică icoană lucrată în argint, aur, émail albastru şi negru[1]).

Tot Mateĭ Basarab, care dărui banĭ mânăstireĭ sârbeştĭ din Trebinĭe (Bosnia)[2]), dă la a. 1645 şi mânăstireĭ Papratie, ca ctitor, «în fiecare an obroc 4000 aspri şi călugărilor venitorĭ 200»[3]).

La a. 1644 Mateĭ Basarab dărueşte «mânăstireĭ numită Studeniţa, care se află în Ţara Sârbească, ţinutul turcesc, 6000 aspri obroc pe fie-care an şi fraţilor venitorĭ 600 pentru cheltuelĭ de drum»[4]).

La a. 1662 Gligorie Ghica, Domnul Ţăriĭ Româneştĭ, dă «mânăstireĭ Studeniţa din ţara sârbească» ajutor «în fie-care an 6000 aspri, şi fraţilor venitorĭ 600 pentru cheltuelile de drum, precum a avut încă de maĭ 'nainte vreme dela alţĭ Domnĭ bătrânĭ, precum am văzut Domnia mea hrisovul răposatuluĭ Mateĭ Basarab voevod făcut pentru acest obroc zis maĭ sus»[5]).

Vasile Lupu, Domnul Moldoveĭ, care la a. 1650 dărui 5000 aspri mânăstireĭ ortodoxe de la Lepavina în Croaţia[6]), pe unde trăĭaŭ şi Sârbĭ, dărueşte în a. 1643 mânăstireĭ «Mileşeva din ţara sârbească să aĭbă

1) *Spomenik* XXXIII, 3.

2) Copie după actul de danie se află în arhiva Academieĭ din Agram.

3) P. I Šafarík: *Památky drevn. pisemn. jihoslov.* p. 115.

4) I. Vuič: *Putešestvie po Serbii*, *u* Budimu 1828, pag. 117-119.

5) *Ibidem* p. 119-121.

6) Ilie Bărbulescu: *Vechile relaţiĭ ale Principat. Române cu Croáţia*

de la noĭ din an în an câte 13000 aspri şi fraţilor venitorĭ câte 1000 aspri de cheltuĭală [1])».

La a. 1665 Radul Voevod, Domnul Ţăriĭ Româneştĭ, dărueşte aceleĭaşĭ mânăstirĭ Mileşeva «în fiecare an obroc 10,000 aspri şi fraţilor venitorĭ 1000 aspri de cheltuĭală», precum aŭ fost dat şi Domniĭ înaintaşĭ şi precum, zice actul de danie, «am văzut Domnia mea şi hrisovul răposatuluĭ Ioan Şerban Voevod din leatul 7112 şi hrisovul răposatuluĭ Ioan Mateĭ Voevod din leatul 7141 şi hrisoavele de facere şi întărire ale altor Domnĭ bătrânĭ [2])».

In călătoria mea ştiinţifică la Belgrad, în luna August din a. 1903, am luat copie după copia care se află în Biblioteca Naţională de acolo a unuĭ act, al căruĭ original se află la Karlovţi (în Srem), de la Io Şerban Cantacuzino. Acest act, interesant pentru un noŭ fel de relaţiĭ economice cu Sârbia, are formula de întroducere slavonească ĭar restul în româneşte; într'însul spune «Io Şerban Cantacozino Basarab Voevod a toată Ţara Ungro-Vlahieĭ» că şi el vrea ca alţĭ Domnĭ din'aintea luĭ, «să înoesc şi să întăresc dumnezeeştiĭ mânăstirĭ numită *Ravaniţa* care e pe Dunăre în josul Belgraduluĭ»: «ca să fie sfinti mânăstirĭ milă de la Domniĭa mea *mertic de sare* dela *Ocnele cele marĭ*, pre an câte bolovanĭ marĭ o sută, să aĭbă a veni părinţiĭ dela sfânta mânăstire *'n toţĭ aniĭ* să ĭa acest mertic de sare, însă de la luna luĭ Avgust nainte, când să daŭ merticele şi la alte mânăstirĭ. Şi să aĭbă voe să o rădice de acolo dela

1) P. I. Šafařík: *Památky* p. 113
2) *Ibidem* p. 117

gura ocniĭ, să o ducă orĭ la ce vadŭ ar vrea ; să o treacă şi să o ducă de cindea *fără de vamă* şi fără de nice o cheltuĭală, neavând nice o bântuĭală dentră (sic) vameşiĭ dela margine; să şĭ-o ducă la sfânta mânăstire *saŭ să o vândă*; pentru că acĭastă mânăstire fiind 'n ţară striină şi *avândŭ maĭ nainte vreme milă dela alţĭ Domnĭ bătrânĭ maĭ nainte* de noĭ de an *câte aspri 8'000* şi veniĭa părinţiĭ de acolo 'n toţĭ aniĭ de-şĭ lua mila aceştĭ opt mie (sic) de aspri ce scriŭ maĭ sus, şi pân[ă] veniĭa aic[í] şi până avea a-ĭ scoate şi până a să'ntoarce ĭară la mânăstire îĭ cheltuĭa maĭ toţĭ, şi puţin ajutorĭ avea sfânta mânăstire de la acea milă.

«Decĭ am socotit Domnia mea pentru aceştĭ optŭ mie (sic) de aspri *ce aŭ luat maĭ denainte*, de am datŭ şi a(m) milui(t) Domnia mea sfnta mânăstire ce scrie maĭ su(s) cu aces(t) mertic(de sare vel(=marĭ) bolovanĭ 100 ca să fie sfnţiĭ mânăstiriĭ de ajutorĭ şi de 'ntărire şi călugărilo(r) de hrană şi de 'mbrăcăminte, ĭară Domnii mele şi răposaţilo(r) părinţilo(r) Domnii mele ve(c)ĭni(c) pomenire ; pentru că a(m) socoti(t) Do(m)nia mea că maĭ de folo(s) şi maĭ de ajutorĭ va fi sfntiĭ acĭastă sută de bolovanĭ de sare, de cât aceĭ opt mie (sic) de aspri. Dreptŭ aceĭa a(m) da(t) Do(m)niĭa mea acest hrisov al Do(m)nii mele sfntii mânăsti(r) ce scrie maĭ su(s), ca să aĭbă a'şĭ lua acest mertic de sare pre anŭ to(t) deplinŭ ; aşijderea şi 'n urma Do(m)nii mele, pre carele va alege Dumnezeŭ a fi Do(m)nŭ şi biruitorĭ ţăriĭ aceştia aŭ din neamul Domnii me(l) aŭ dentr'alt neamu(l), 'ncă-l rogŭ cu nu(m)[e]le luĭ Dumnezeŭ,

să aĭbă 'nnoi (sic) şi a 'ntări m[i]la pre tocmeală cu(m) scrie maĭ su(s), ca şi pre acela Do(m)nu(l) Du(m)nezeŭ să-l miluĭască şi 'ntru delunga(t)[ă] Domnie să(l) păzească, şi în aceea lume la repau(s) şi la fe(r)[i]cire să fie sufletul luĭ» Urmează apoĭ ca mărturiĭ boeriĭ, iscălitura Domnuluĭ Io Şerban Voevod şi a ispravniculuĭ actuluĭ acesta marele logofăt Costandin Brâncoveanul.

Acest document ne arată dar că din Ţara Românească se introducea în Serbia sare, lucru pe care numaĭ îl bănuĭa pân'acum dar nu'l putea documenta istoria Sârbilor[1]) şi nicĭ a noastră.

Iar această mulţime de dăruirĭ făcute mănăstirilor sârbeştĭ şi nicĭ de cum celor bulgare[2]) ne dovedeşte încă o dată că simpatiile pentru Sârbĭ, şi decĭ sârbismul ĭar nu bulgarismul, eraŭ predomnitoare la noĭ; precum tot aceste ne maĭ arată că vechile izvoare numesc Sârbĭ pe Slaviĭ de la noĭ, pentru că eĭ se considerau pe sine în adevăr Sârbĭ; căcĭ despre nicĭ una din acele mânăstirĭ nu se poate zice că nu eraŭ sârbeştĭ ci bulgăreştĭ.

Reacţia oficială şi poporană economică în potriva Sârbilor

Străiniĭ în general, aşa dar şi Sârbiĭ, chemaţĭ saŭ primiţĭ în sloboziile noastre eraŭ de regulă scutiţĭ de

1) Aşa s. ex. doar bănuĭa C. Mijatović: *Studije za istoriju srpske trgovine XIII-og i XIV-og veka,* în *Glasnik* srpsk. uc. dr. XXXVIII,95. Tot astf-fel şi K. Kostić: *Stara srpska trgovina i industrija,* Beograd 1904 p. 53.

2) Căcĭ, nu ştiŭ dacă va fi una saŭ două mânăstirĭ bulgare, cărora s'ar fi dăruit ceva de la noĭ —între secol XIV—XVII.

o mulţime din dăjdiile obicĭnuite către Stat şi Domn. Aşa văzurăm maĭ sus (p. 166) cum Eremia Moghilă scuteşte pe timp de treĭ anĭ, termen care de alt-fel se maĭ putea şi prelungi, de lucru domnesc, iliş, gorştină, sulgiŭ etc, pe Sârbiĭ şi ceĭ-lalţĭ carĭ aveaŭ să vină şi să se aşeze 'n satul Vălenĭ din ţinutul Chigheciuluĭ. Aceleaşĭ scutirĭ se daŭ tuturor sloboziilor cu Sârbĭ (p. 163). Dar toate aceste dărĭ—şi încă altele multe, din carĭ Domniĭ îşĭ formaŭ acele sume pe carĭ le dăruĭaŭ la atâtea mânăstirĭ sârbeştĭ, ce văzurăm— atârnaŭ greŭ în spatele pământenilor; căcĭ aceştĭa eraŭ obligaţĭ şi constrânşĭ să le dea Ţăriĭ şi Domnuluĭ. Aşa că, pe când pământeniĭ munceaŭ maĭ ales pentru acele biururĭ şi angarale, Sârbiĭ lucraŭ pentru sine şi se bucuraŭ în pace, ba poate şi 'n belşug, de rodul munciĭ lor. Natural dar că, şi în această privinţă *economică*, Sârbiĭ făceaŭ o zdrobitoare *concurenţă* localnicilor ţărilor noastre; şi tot aşa de natural ca o ast-fel de stare a acestora să transforme într'o *chestie socială* existenţa Sârbilor plugarĭ de la noĭ. O aşa mişcare antisârbească trebue să o întrezărim, chĭar şi numaĭ aprioric, în rândurile curentuluĭ românesc şi anti-slav a căruĭ existenţă eŭ am pus'o în evidenţă pentru veacul al XV. De ea trebuĭaŭ să ţină socoteală chĭar Domniĭ, şi să ĭa une-orĭ măsurĭ oficiale împotriva aşezăriĭ în moşiĭ a străinilor în general, aşa dar şi a Sârbilor, în al XVI veac, când acest curent românesc ajunse a fi o respectabilă forţă socială. Căcĭ, în adevăr, cum văzurăm şi maĭ sus, la a. 1525 Ştefan Vodă cel tânăr Domnul Moldoviĭ, prin divan hotărăşte că: «ceĭ streinĭ n'aŭ dreptate pe legea bă-

trână meserniţĭ, cârcĭume şi pităriĭ a ţine şi nicĭ a cumpăra locurĭ ocine de case şi de fâneţe şi de prisecĭ», fiind-că eĭ «n'aŭ legĭ ocinĭ a ţinere în pământul nostru moldovenesc».Iar în Ţara Românească, Leon Vodă hotărâ acelaşĭ lucru, tot prin divan, la a. 1631 (p. 126—8).

Dar aceste măsurĭ oficiale nu se puteaŭ lua de cât rare-orĭ, de câte un Domn maĭ îndrăzneţ saŭ care ţinea într'un moment prea mult la mişcările curentuluĭ român; căcĭ, din al XIV veac până chĭar într'al XVII, curentul filo-slav era o forţă socială mult maĭ considerabilă şi maĭ de temut, atât prin buna-ĭ stare materială de sigur, cât şi prin numărul elementelor ce-l alcătuĭaŭ.

Dar dacă pământeniĭ noştri nu se puteaŭ scăpa pe cale oficială de acea concurenţă sârbească, cel puţin se răzbunaŭ şi eĭ în vĭaţa lor publică şi neoficială, batjocorind acea «prea înţelepcĭune» a Sârbilor. Desigur că aceştĭa izbutiseră, ca şi într'ale plugărieĭ şi economieĭ în general, să fie socotiţĭ de «prea înţelepţĭ» faţă de localniciĭ noştri. Aşa că poporul nostru, în ura-ĭ în potriva acestor concurenţĭ, carĭ eraŭ ajutaţĭ de cele maĭ multe orĭ chĭar de spiritul public general, în patima sa exagera contratrariul, zugrăvind pe Sârb drept tip al prostuluĭ până şi într'ale economieĭ.

De aceea poporul, care ştia că Sârbiĭ în ţara lor n'aŭ nicĭ sare ci o capată de pomană de pela noĭ (p.171), născocea că aceĭa sunt aşa de proştĭ, în cât cred că sarea se seamănă.

Ast-fel povesteşte Românul, că nişte Sârbĭ, văzând

în Țara Românească cums cot Românii sare din pământ, din ocne, s'aŭ înțeles ca, ducându-se în Sârbia, să semene și eĭ sare în pământ, ca să le rodească—căci eĭ în prostia lor, nu pricepeaŭ că acea sare n'a fost semănată de Românĭ. Și într'adevăr, întorcându-se în patrie, și-aŭ cumpărat Sârbiĭ câte-va pogoane de pământ, și trăgând brazde cu plugul aŭ semănat sare din cea adusă cu eĭ de la noĭ. Așteaptă apoĭ Sârbiĭ toamna ca să ĭasă sarea. Firește însă că în cursul anuluĭ aŭ căzut ploĭ, carĭ aŭ topit sarea semănată de eĭ. Toamna la cules, nu eși nimic. Atuncĭ Sârbiĭ bănuiră că cine-va ar fi venit după semănatul lor și le-a furat sarea semănată. De acea s'aŭ învoit ca să maĭ semene înc'odată, și cu puștile înarmațĭ, să păzească pe hoțul care vine să le fure sămânța și să-l împuște. Așteptând eĭ ast-fel pe câmp, de o dată se lasă un stol de lăcuste peste țarina lor, ĭar una din ele se pune pe pĭeptul unuĭa dintre dânșiĭ. A, bre, ĭată hoțiĭ strigă Sârbiĭ. Iar unul, întinzând pușca spre cea maĭ de aproape lăcustă care se așezase pe pĭeptul tovarășuluĭ, trage și Sârbul cade mort.

A, ha, și dintr'aĭ noștri unul, dar și dintr'aĭ voștri, strigară Sârbiĭ mulțumițĭ că aŭ împușcat pe unul din hoțiĭ ce le furaŭ sarea—pe lăcustă [1]).

Ba, într'o altă snoavă, pe care o vom vedea-o în întregime în paragraful următor «despre oaste» (p. 87), poporul nostru zugrăvește pe Sârb așa de prost, că acesta nu știe nicĭ ce e vinul, ci crede că e apă.

Ast-fel ne prezintă dar Româniĭ pe Sârb, chĭar

1) Vezĭ această snoavă și în *Cornicea satelor,* Bucureștĭ, 1875. p. 7.

şi într'ale economieĭ rurale. Fiindcă însă şi în aceste snoave se vorbeşte tot numaĭ de Sârbĭ ĭar nu de Bulgarĭ, evident că acest lucru ne confirmă încă odată spusa izvoarelor istorice pomenite, că într'adevăr Sârbĭ se vor fi numit eĭ înşişĭ pe sine ĭar nu Bulgarĭ,—toţĭ aceĭa din acele izvoare. Precum acelaş fapt ne maĭ dovedeşte că, şi în privinţa relaţiilor economice, între veacul al XIV şi XVII nu ne maĭ găsim «în timpul predomnireĭ bulgarismuluĭ», ci că—tot ca la Ţarigrad şi 'n Ungaria—eram în vremea predomnireĭ sârbismuluĭ.

Dar să vedem acum pe Sârbĭ şi în:

d) Relaţiĭ ostăşeştĭ cu Principatele

Organizaţia socială şi ideile vremilor din-ainte de Mircea cel Bătrân, întâiĭ Dragoşĭ şi Muşeteştĭ făceaŭ ca, precum se părea cel maĭ firesc şi bun lucru întemeere de coloniĭ agricole cu streinĭ chemaţĭ şi aduşĭ de peste graniţă, tot ast-fel să se înjghebe o destul de mare parte din oaste cu streinĭ.

Pe de o parte renumele de «prea înţelepţĭ şi bunĭ organizatorĭ» pe care şi-l câştigaseră la noĭ Sârbiĭ, ĭară pe de alta izbânzile lor cuceritoare sub Nemanizĭ şi Duşanĭ aŭ făcut ca eĭ să câştige şi renumele de bunĭ şi iscusiţĭ ostaşĭ. De altfel acest renume al lor îl găsim chĭar mărturisit pe la mijlocul veacului al XVI pentru Sârbiĭ emigraţĭ din Sârbia şi Macedonia şi trăitorĭ în Croaţia. Anume ne spune cronicarul polon Bielski că: «Sârbiĭ din Croaţia aduşĭ la marginile Podolieĭ sub regiĭ polono-ungurĭ Ludovic şi Vladislav, sub Ludovic contra Lit-

vanieĭ, sub Vladislav contra Tătarilor, ne familiarizaseră ceĭ d'întâĭ cu arta călărieĭ cu suliţa şi pavăza. Apoĭ congediind pe Sârbĭ din pricina jafurilor, Poloniĭ adoptară în totul maniera lor, lăsând vechile lor arme»[1]).

Deşi une-orĭ împrejurărĭ ne-aŭ pus în relaţiĭ neprietineştĭ cu statul propriŭ al Sârbilor, de pildă ca protivnicĭ aĭ luĭ în bătălia de la Velbujd (a. 1330) saŭ în contra luĭ Ştefan Duşan, de care o cronică sârbească ne spune că ne-ar fi atacat Oltenia[2]); totuşĭ, acele sentimente de simpatie şi consideraţie faţă de eĭ ale mareluĭ curent filo-slav de la noĭ făceaŭ ca maĭ în tot-d'auna să lucrăm, şi ostăşeşte, 'n prietenie la o laltă cu Sârbiĭ mult maĭ mult de cât cu Bulgariĭ.

De aceea vedem că, încă la a. 1293, un Dan Vodă din Ţara Românească va fi fost trimis pe chinezul săŭ Mailat cu oaste, ca ajutor regeluĭ sârbesc Ştefan Milutin, împotriva Tătarilor carĭ atacaseră regatul sârbesc[3]).

Maĭ târziŭ, la a. 1366, Radu-Negru, fiul luĭ Vladislav Basarabă, aliat cu Sârbiĭ şi Greciĭ trece Du-Dunărea 'mpotriva luĭ Şişman, ţarul Bulgăresc de la Târnova,—eveniment de care, în afară de izvoarele istorice cam comfuze, ne vorbeşte şi poezia populară sud-slavică[4]).

---

1) *Arch. Ist.* I, 2, p. 164, 169. Cf. acelaşĭ renume pentru Croaţiĭ (conlocuitorĭ cu Sârbiĭ în Croaţia) carĭ se aflaŭ şi în oastea luĭ Ştefan cel mare al Moldoviĭ; la Ilie Bărbulescu: *Vechile relaţiĭ ale Princip. Române cu Croaţia* p. 26.

2) Tronoški ljetopis, în *Glasnik srpsk učen. dr.*

3) Hasdeŭ: *Negru-Vodă*, p. CLXX—CLXXV.

4) Hasdeŭ: *Negru-Vodă* p. CCXLII—CCLI.

La a. 1389 Lazăr despotul Sârbieĭ fu ajutat la Cosova în potriva Turcilor de către Mircea cel Mare, domnul Ţăriĭ Româneştĭ [1]), cu care se înrudea prin alianţe.

Pe la sfârşitul veaculuĭ al XVI Walter, istoricul luĭ Mihaĭ Viteazul, ne spune că Sârbiĭ cereaŭ prin solĭ luĭ Mihaĭ, ca el să treacă Dunărea, căcí la Cladova sunt vr'o 10 miĭ de *Sârbĭ*, carĭ cu drag se pun în ajutorul luĭ [2]).

La a. 1673 Ştefan Petriceĭcu, Domnul Moldoveĭ dimpreună cu Gligore Ghica al Munteniei (care dărui banĭ mânăstirilor sârbeştĭ) scriŭ regeluĭ polon, îndemnându-l să treacă Dunărea cu oastea împotriva Turcilor, căcĭ, îĭ zic eĭ : «dacă *Sârbiĭ* ar afla despre trecerea Dunăriĭ, şi eĭ încă s'ar răscula în contra Turcilor» [3]).

Aşa dar, pe când voevoziĭ noştri se încuscreaŭ cu familiile domnitoare şi dăruĭaŭ mânăstirilor sârbeştĭ, oştirea noastră avea şi ea legăturĭ cu cea sârbească. Aceasta întărea şi maĭ mult înclinările noastre pentru Sârbĭ De aceea îĭ şi vedem, preferaţĭ de multe orĭ ca *mercenarĭ* chĭar în oştile voevozilor noştri.

Vestitul general al luĭ Mihaĭ Viteazul, Baba Novac, era *Sârb* nu de mult venit în Ţara Românească [4]).

Nişte socotelĭ ale luĭ Dumitrachi, vistierul luĭ Mihaĭ Viteazul, ne arată că acest Domn avea în Ardeal ca oaste, pe lângă Ungurĭ, Cazacĭ încă şi :

1) Hasdeŭ : *Negru-Vodă,* p CCXLIII şi CCL.
2) *Tesaur. de monum* I, 45—46.
3) *Archiv Istor.* I, 1, p 26.
4) Hasdeŭ, în *Col. luĭ Traian* pe 1876 p. 145

«*Sârbii*, Petco i Necula capitan, Kon 1608, laftal. 16500» precum şi: «Beşlii *Sârbi*, Marco hotnog Kon 40 laf tal. 400» [1]).

Unii din lefegii *Sârbi*, ce 'i avea în oaste, îl şi trădează o dată pe Mihai Viteazul, fugind prin Moldova la Poloni şi de la aceştia în Transilvania ; căci iată ce jupân Barnovski, marele ceaşnic al Moldovii, scrie la a. 1601 într'o scrisoare către pârcălabul şi biräul Bistriţei Transilvane :

«Dup'aceasta daŭ ştire dumilor voastre de rindul a neşte furi şi tâlhari şi făcători rei, neşte *Sirbi* ce-ŭ fost la Mihaiŭ Vodă mainte şi s'aŭ închinat apoi la Leşi ; eră, cândŭ iaste acmu, ei s'aŭ sculat de-ŭ fugit di ţara leşescă ; deca aŭ trecut în ţara noastră, ei aŭ luat tot prin munte până la Cânpul Lungŭ. Deci noi, decă am prinsŭ de veste, noi am sărit după 'nşii ; dece cândŭ am sosit la Cânpu Lung, ei întra în monte ; dece nu le-m putut strica nemic, şi aŭ grăit oameni de-i noştri cu dânşii ; dece e-ŭ întrebat ce oameni sintŭ şi unde mărgŭ şi cum le iaste voe ; ei a dzis că mărgŭ să slujescă la Jicmon ; dece eŭ vă daŭ ştire dumilor vostre foarte să păziţ de neşte câni ca eşte, să nu-i credeţ până nu veţ vede adevăr încătruo mărgŭ şi cum le iaste tocmala» [2]).

Apoi, într'o scrisoare străină vedem că la a. 1611 Radul Vodă al' Ţării Româneşti avea în oastea sa «*din poporul ţării sale*, *Sârbi* şi Valachi, 4500», «seines Landtvolkhs, *Rätzen* unnd Vallahen, bay virthalb

1) N. Iorga: *Documente asupra lui Petre Schiopul şi Mihai Viteazul* p.3

2) N. Iorga : *Documente româneşti din Archivele Bistriţei* I, 5—6

tausennt»[1]). Aşa că Sârbiĭ se înrădăcinaseră atât de mult în ţară, în cât lumea îĭ considera pe uniĭ chĭar ca făcând parte integrantă din pământenĭ.

Maĭ târziŭ, în turburările boerimeĭ, între care se afla şi Mateĭ Aga (viitorul Domn Mateĭ Basarab) în contra luĭ Radu Leon, vedem că în oastea unora se aflaŭ Sârbĭ, ba încă ca element preponderant. In adevăr, într'o scrisoare a boeruluĭ Vasilie către logofetul Paraschiv din 1630 — amândoĭ partizaniĭ luĭ Radu Leon — găsim că în lupta aceasta contra boerilor carĭ voĭaŭ să-ĭ detroneze pe Leon şi să aducă pe altul se aflaŭ destuĭ Sârbĭ. Scrie acest Vasilie: «când am mers la târg, venise veste la căpitanul cum trece Aslan Vornicul cu Gorgan şi cu Mateĭŭ şi cu ailalţĭ boĭarĭ cu tot la munte; ce am şi încălecat cu *Sârbiĭ*: ce am mersŭ Lunĭ seara la Runcul Clĭucerul; demăneaţa ne-am sculat de noapte, ci ne-am dus unde aŭ fost eĭ tăbărât. Ce ne-am pus în gura plaĭuluĭ, ca să nu-ĭ lăsăm să treacă. Eĭ aŭ venit toţĭ de faţă, că era mulţĭ şi tot de folos. Ce-aŭ şi dat la noĭ; când am stătut să vedem ce vor să facă... eĭ aŭ şi dat la noĭ, de ne-aŭ risipit, de-aŭ fugit cine încătro aŭ putut»[2]). Decĭ, Vasilie, credincĭosul luĭ Leon Vodă, a luat-o la fugă cu Sârbiĭ luĭ cu tot.

Un document dela acest Leon vodă, care întăreşte un ţigan mânăstireĭ Sf. Troiţă de lângă Bucureştĭ, pomenind de răscoala boerilor împotriva luĭ, spune că între credincĭoşiĭ săĭ, carĭ luptară în potriva

1) N. Iorga: *Studiĭ şi Documente* IV p. 155,
2) N. Iorga: *Studiĭ şi Doc.* IV, 19—20.

«pribegilor» eraŭ şi «slugile Domnieĭ mele Hasan şi Husein beşliĭ şi *Pava Sârbul*», care şi după forma numeluĭ «Pava» ne arată că va fi fost Sârb[1]).

Paul de Alep ne spune că Vasile Lupu avea în oastea sa *Sârbĭ*, Bulgarĭ, Grecĭ ; ba că şi Gheorghe Ştefan, duşmanul luĭ Vasile Lupu, avea *Sârbĭ* în oastea-ĭ cu care luptă contra luĭ Vasile.

Mateĭ Basarab în oastea cu care luptă contra luĭ Vasile Lupu avea *Sârbĭ*, Bulgarĭ, Grecĭ, şi Turcĭ [2]).

Un act-scrisoare din a. 1646 ne spune că în oastea Domnuluĭ Ţăriĭ Româneştĭ Constantin Şerban Voevod se aflaŭ 6 steagurĭ de Sârbĭ, adică 400 de voĭnicĭ [3]).

Iată şi un jurământ al acestor lefegiĭ aĭ luĭ

«Adecă noĭ lefeciiĭ *Sârbiĭ*, slugile mărieĭ sale d-nu nostru Ion Constandin Şerban voevod de suptsteagul Ianculuĭ căp(itan), mărturisimu-ne, adevĕrămu-ne şi ne încredinţăm cu acest zapis al nostru care'l dăm la mâna mării sale lu (sic) Racoţi Ghiorghie, Craĭul Ardealuluĭ şi părţilor ţĕreĭ ungureştĭ domnŭ şi Secuilor şpan şi la măna mării sale domnu nostru Constandin Şerban voevod, ca să fie de credinţă, cum că noĭ, fiind lefeciĭ, mâncând pâĭnea şi sarea domnu-nostru, n'am păzit credinţa noastră către măria sa cum s'aŭ căzut, ce am umblat după cuventele (sic) unora şi altora din boĭarĭ şi din slujitorĭ, care umblare a noastră adusu-ne-aŭ de am căzut de credinţa domnu nostru şi am greşit mării sale,care

1) *Archiva Stat.*, mânăstirea Radu Vodă, pachet 39 No. 10.
2) *Archiva Istorică* I, 2. p. 74, 76. 79, 89.
3) N. Iorga : *Studiĭ şi Doc.* IV, 48.

greşeală a noastră surpasă-ne de mila mării sale jos ; ce măria luĭ, ca un domn bun şi milostiv, milostivitu-se-aŭ de ne-aŭ ertat greşala noastră şi ear neaŭ tras supt mila mării sale, învrednicindu-ne aceĭaşĭ pâne şi sare ce am avut şi pân'acum, însă într'acesta chip, cum de acum nainte numaĭ de porunca mării sale să ascultăm ce ne va porunci măria luĭ, orĭ aĭave orĭ în taĭnă, ĭar după cuvântul şi învăţătura altor den boĭarĭ saŭ den locuitoriĭ ţăreĭ să nu ascultăm, nicĭ în seamă să le băgăm, ĭar de le-am cunoaşte ce sânt spre vătămarea cinstiĭ domnu-nostru, acele numaĭ de cât să le arătăm mării sale, cum să cade slugilor derepte, şi slujba mării sale de acum nainte să avem maĭ cu mare ascultare şi cu mare cinste a o păzi, şi întru slujba mării sale bucuroşĭ şi făr de toată cruţarea vom fi gata a vărsa sângele nostru, ĭar carele dintru noĭ să va afla cum va umblând striineşte cătră măria sa domnu-nostru orĭ în ce lucru, având ceva viclenie şi necredinţă, acela om, *verĭ căpitan, verĭ cĭauş,* saŭ steg(ar), saŭ cetaş, acela om cu groaznică moarte a muri dator să fie împreună cu muĭerea luĭ şi cu feciorii luĭ, făr de toată cruţarea ; şi jurământ, care am avut cu dărăbani şi cu călaraşiĭ şi alte a ţăreĭ, care era spre lucrurile cele rele şi cele vătămătoare, acele să fie toate călcate şi puse jos ; numaĭ de acum nainte să ţinem acest jurământ şi credinţă cătră măria sa craiŭ şi cătră mărie sa domnu-nostru, aşa cum, *fiind slugĭ în plată,* de verĭ-care cum-va vre-odată întărta niscarĭ oamenĭ răĭ ţăreĭ şi ĭubitorĭ de răzmiriţe şi care se va scula asupra domnu nostru, noĭ

lângă măria luĭ să ne aflăm stând cu toată virtutea noastră pân la moarte împotriva vrăjmaşilor ca aceĭa ; şi pentru maĭ tare credinţa noastră să aĭbă acest zapis al nostru. Iscălitu-l'am şi l'am pecetluit. Pis Av. 17 zile vl. 7164.—Fiota Ianos racsoknak fo kapitiania Stoĭce ciauş. Stoĭan stegar. Roman ĭuzbaş. Toma ciauş. Ştefan stegar. Gligorcea. Florea cap. Martin odabaş. Petre cepraz. Neagoe sin Mihaĭ. Filip Isac. Radul Dobre ce aŭ fost stegar. Mihul etc.

(Aproape 100 semnăturĭ şi punerĭ de deget[1]).

Despre aceştĭa numiţĭ de izvoare Sârbĭ, ostaşĭ în Principatele Române, nu ni se arată şi locul lor de origine. Totuşĭ pe câtă vreme izvoarele interne ale noastre cunoşteaŭ, cum am văzut, şi numele «Bulgar», nu se maĭ poate susţine că naţia bulgară era confundată în cea sârbească, aşa că aceĭ scriitorĭ să fi înţeles pe Bulgarĭ sub numele «Sârbĭ»; aceasta cu atât maĭ mult nu se poate *atuncĭ,* cu cât, în acea perioadă a *slavonismuluĭ*, un *scriitor* nu se putea să nu distingă pe Bulgar de Sârb. Apoĭ văzurăm că, în concordanţă cu izvoarele interne, şi cele streine, ca cel german din 1611 saŭ Paul de Alepo, cunosc şi întrebuinţează numele «Bulgar», şi totuşĭ ne vorbesc maĭ ales de Sârbĭ ca lefegiĭ în oştile noastre. Şi, afară de acestea, am arătat cum tot Sârbiĭ ĭar nu Bulgariĭ sunt preferaţĭ şi joacă rolurĭ deosebite 'ntre ĭanicerĭ la Stambul(p.103);precum tot eĭ sunt primiţĭ şi deosebiţĭ în oştile împăratuluĭ Leopold în Ungaria, saŭ în cavaleria poloneză (p. 106, 178).

1) Hasdeŭ, în ziarul *Traian* I. p 4.

Aceste considerații pe de oparte, iară pe de alta constatările de pân'acum, că Sârbĭ iar nu Bulgarĭ ne împănaseră țara și în alte ramurĭ ale vieții noastre sociale; toate la un loc ne dovedesc că și în cazurile de ostașĭ, izvoarele pomenind maĭ numaĭ de «Sârbĭ», ast-fel se simțeaŭ aceștĭa și se numeaŭ eĭ înșișĭ pe sine, ĭar nu Bulgarĭ; așa că decĭ, și în această privință, izvoarele nu făceaŭ de cât să înregistreze o stare de lucrurĭ reală și neconfuză.

Reacția oficială și poporană 'n potriva ostașilor Sârbĭ

Firește însă că, după ideile și moravurile vremilor acelea, străiniĭ în oaste era ceva obicĭnuit și nu prea jicnitor. Totușĭ, existența lor și în special a Sârbilor în oastea noastră răpea pământenilor o îndeletnicire maĭ plăcută și maĭ ușoară, întru cât aceștĭa eraŭ ținuțĭ maĭ ales la munca câmpuluĭ, și întru cât fel de fel de dărĭ cădeaŭ maĭ ales pe capul lor. Mercenariĭ străinĭ, decĭ Sârbĭ, eraŭ plătițĭ — pe lângă veniturile ce le ofereaŭ jafurile din războaĭele dup'atuncĭ. Această *concurență* făcută pământenilor pe de o parte, ĭar pe de alta concurența ce Sârbiĭ le-o făceaŭ lor și în alte ramurĭ de activitate ale vĭețiĭ noastre sociale, în biserică, în plugărie și altele, trebuĭaŭ să stârnească într'înșiĭ dușmănie și invidie. Poporul nostru, care se vedea ținut numaĭ la munca grea a câmpuluĭ și acolo despoĭat prin felurite dăjdiĭ și angariĭ, trebuĭa să provoace o *chestie socială*, o luptă și în contra Sârbilor din armată, — o luptă de protestare cam la fel cu acea pe care o vedem și

astă-zĭ la noĭ în agricultură faţă de mulţimea de străinĭ aduşĭ de proprietariĭ noştrĭ din Ungaria şi de peste Dunăre, ca să le lucreze pământurile maĭ eftin, ba, zic eĭ, şi maĭ bine.

Dacă în lupta contra Sârbilor ostaşĭ, vor fi căutat aĭ noştri, şi în special ceĭ din curentul român şi antislav, să facă a se lua măsurĭ chĭar de cârmuire oficiale în potriva înrolăriĭ Sârbilor în oaste (cum am vădut că la 1525 Ştefan Vodă ĭa măsurĭ în Moldova contra străinilor stăpânitorĭ de ocinĭ), nu putem spune; căcĭ, pe cât noĭ ştim, nu avem şi relativ la ostăşime — saŭ nu s'a descoperit încă — nicĭ un act oficial care să ceară îndepărtarea lor şi înlocuirea prin pământenĭ. Ceea ce însă maĭ sigur pare, e că, în pornirea-ĭ contra lefegiilor Sârbĭ, poporul nostru luptă cu puterea *sarcasmuluĭ* săŭ firesc. Fiind-că, se vede că şi în oaste, ca în celel'alte ramurĭ de activitate, Sârbiĭ eraŭ socotiţĭ tot de ceĭ maĭ cuminţĭ şi îndemânatecĭ, poporul născoci, şi chĭar până astă-zĭ are, snoave în carĭ zugrăveşte minunat de batjocoritor cuminţenia şi iscusinţa Sârbilor din oaste, la războaĭe maĭ ales.

Ast-fel povesteşte anecdota că o dată aŭ fost trimişĭ, într'un războĭ, *Sârbiĭ* să ĭa cu asalt o cetate. Eĭ eraŭ comandaţĭ de un Ivan, care'n consiliu-ĭ de de războĭ cu cuminţiĭ luĭ hotărăşte să se împartă în 4 corpurĭ şi fie-care corp din câte o parte să ĭa cetatea cu asalt. Se împart Sîrbiĭ în 4 şi Ivan dă comanda ca fie-care Sârb să pue umărul la zidurĭ şi să împingă ast-fel în ele, în cât să le dărâme înăuntru pe procleţiĭ de duşmanĭ, ca să'ĭ omóre. Fac Sârbiĭ

ast-fel şi împing mereŭ cu umeriĭ la ziduri. Fiindcă însă peste noapte căzuse o ploaĭe şi pământul aluneca, cum împingeaŭ Sârbiĭ, le alunecaŭ picĭoarele la o parte. Eĭ, văzându-se ast-fel înclinaţĭ tare spre zid, credeaŭ că zidul se plecase din împinsăturile lor în spre năuntrul cetăţeĭ. Şi încep cu toţiĭ mulţumiţĭ a striga: udri, bre, numaĭ niţel, şi 'ĭ-am stâlcit acolo pe duşmanĭ; numaĭ niţel şi zidul o să cază pe eĭ.

Pentru ca însă să'ĭ întremeze puţin de atâta muncă, Ivan le comandă repaos. Sârbiĭ se lungesc pe pământ la odihnă. Dar tocmaĭ atuncĭ văd curgând din cetate ca un râŭ de vin. Se vede că ceĭ dinăuntru îl vărsase din adins. Sârbiĭ credeaŭ însă că e apă, şi se pun pe băut, şi beaŭ, până ce cu Ivan cu tot adorm morţĭ de beţĭ. Atuncĭ ĭes ceĭ din cetate, le ĭaŭ puştile, în locul lor le pun în mână câte un praz şi apoĭ se retrag. Când se deşteaptă Sârbiĭ şi se văd ast-fel, de necaz şi de foame s'apucară şi eĭ de'şĭ mâncară prazul. Iar cetatea şi zidurile eĭ tot neatinse rămân; căcĭ acum nu maĭ aveaŭ Sârbiĭ nicĭ puştĭ.

Ast-fel zugrăveşte dar Românul, ca un răsunet încă al vremurilor trecute, cuminţenia, destoĭnicia şi vitejia Sârbilor în ostăşime. Dar tocmaĭ faptul că şi snoavele vorbesc, întocmaĭ ca izvoarele istorice, de Sârbĭ, ridiculizându-ĭ, ĭar nu de Bulgarĭ, ne arată că şi unele şi celel'alte aŭ înregistrat un adevăr istoric, pe care decĭ snoavele şi maĭ mult îl confirmă.

Iar toate la un loc ne maĭ dovedesc încă odată că, între veacul al XIV şi al XVII inclusiv, şi cu privire la ostăşime ne găsim nu «în timpul predomnireĭ bulgarismuluĭ», ci că—tot ca la Ţarigrad şi 'n Ungaria—eram în vremea predomnireĭ sârbismuluĭ.

e) Resturile actuale tot ale preponderanţeĭ sârbe ĭar nu bulgare

Simpatia deosebită, înalta consideraţie pentru Sârbĭ şi marea lor afluenţă 'n Principatele Române trebuĭaŭ să aĭbă de resultantă, conştient şi inconştient, influenţa acelora asupra sufletuluĭ poporuluĭ românesc. Această influenţă, într'adevăr, şĭ-a şi lăsat urmele eĭ de atuncĭ şi până astă-zĭ.

Mulţimea acea de Sârbĭ s'a asimilat în massa poporuluĭ nostru, maĭ ales după veacul al XVII când puterea socială a slavonismuluĭ se perdu ; dar de la eĭ ne-a rămas, maĭ cu seamă încă din perioada slavonismuluĭ, numirea de «Sârb», «Sârbenĭ», «Sârbeştĭ» etc., a o mulţime de localităţĭ, atât în Ţara Românească cât şi în Moldova [1]) ; pe când numirĭ amintitoare ale numeluĭ «Bulgar» ne-aŭ rămas prea puţine.

Apoĭ, fără îndoĭală că tot de la Sârbĭ ne-a venit şi ne-a rămas, în toată perioada scrieriĭ noastre cu cirilica până în veacul al XIX, litera cirilică џ, care e de origine sârbească [2]). Această literă, după toate probabilităţile, ni se va fi întrodus cam prin al XIV veac, decĭ tot cam prin vremea când noĭ punem începutul preponderanţeĭ sârbeştĭ în Principatele Române.

Drept e că fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele române păstrează 'n toate vremile, până într'al XIX

1) Cf. maĭ sus pag. 167

2) Cf. Ilie Bărbulescu: *Fonetica alfabetuluĭ cirilic în textele române* pag. 440—448.

secol, caracteristica primordială a bulgarismuluĭ de la noĭ, adică pe ѣ şi cu însemnarea ditf. *ea* şi *ĭa*. Totuşĭ ea nu rămase ast-fel de cât maĭ ales prin puterea tradiţieĭ învăţate din veacul al XII până într'al XIV; fiind-că alt-fel, fonetismul multor din literile cirilice şi ortografia dela noĭ capătă şi foarte multe caractere sârbeştĭ [1]) – cea-ce a şi făcut pe uniĭ, ca Adalbert Vurmloch din Bistriţa Transilvanieĭ şi francezul Bongarsio (sec. XVI), să zică că alfabetul nostru cirilic e «sârbesc». (p 137).

Afară de aceasta, elementele slave din limba română, care încă nu s'aŭ studiat nicĭ de cum cu adevărat *istoriceşte*, prezintă, în afară de caractere medio-bulgare dintre secol XII—XIV, multe alte caractere.

Aceste «alte caractere» pot fi saŭ ale limbiĭ propriĭ şi indiscutabile sârbeştĭ saŭ ale dialectelor slave macedonene, despre carĭ am arătat că izvoarele vechĭ le numesc «sârbeştĭ». *Acesta e un noŭ punct de vedere*, de care nu ne putem ocupa acum, dar *care ar trebui să atragă atenţia filologieĭ române*, pentru ca concluziile eĭ în privinţa *origineĭ* geografice şi *vârsteĭ* cuvintelor slave din limba română să nu fie greşite. Fără să intru acum în aceste amănunte, voĭ spune numaĭ că elementele sârbe din limba română nu sunt maĭ vechĭ de cât dintre secol. XIII saŭ XIV — XVII [2]), adică sunt tocmaĭ din timpul în care constatarăm la noĭ acea mare mulţime de Sârbĭ.

---

1) Vezĭ despre aceasta pe larg în a mea: *Fonetica alfabet. cirilic în textele române*, fireşte însă că cu restrângerea sensuluĭ cuvântuluĭ «bulgăresc» aşa cum se arată în această lucrare.

1) Cf. însă Ovid Densusiano: *Histoire de la langue roumaine* I pag. 305.

Acest lucru ni-l dovedeşte, între altele, forme ca *gât*, care în sârbeşte suna, până prin secol. XIV, glъt, ĭar numaĭ după acest timp : *gut* ; saŭ ca st*u*p care în sârbeşte suna, până prin secol XIV, stlъp, ĭar numaĭ după acest timp : st*u*p. Precum acelaş lucru ne arată româneştile : *gâ*sca din sârbescul *gu*ska, saŭ m*u*cenic şi mâcenic, din sârbescul mučenik ; şi altele.

Iar cât pentru forme române ca st*â*lp, p*â*lc etc., carĭ, de fapt, cel maĭ des par a se pronunţa cu un *â* redus : st[â]lp, p[â]lc, acel *â* redus dintr'însele ne-ar arăta maĭ curând că ele ar fi venite din limba slavă nordică şi centrală macedoneană de cât din bulgăreasca incontestabilă de la răsărit de Iskăr [1]) ; căcĭ în aceasta din urmă ele nu aŭ acel fel de *l* vocalis sonans cu *â*, ci aŭ *ă*, adică *ăl* : st*ăl*p, p*ăl*k.

Acelaş lucru, (că adică sunt din acea slavă macedoneană care ne-a dat, cum am arătat, şi limba documentelor române-slave), se poate că ne invederează şi formele române luate din slavoneşte : c*âr*pă, p*âr*te etc, carĭ aŭ un *â* redus înainte de r ; căcĭ numaĭ acolo e ast-fel, pe când în bulgăreasca incontestabilă e cu *ă* : k*ă*rpă.

Şi tot ast-fel, chĭar cu multe forme nasale [â]n, ca vechiul g[â]nscă, d[â]mb, etc, carĭ aŭ tot *â* ĭar nu *ă* redus, cum a fost în mediobulgara proprie de la răsărit de Iskăr ; căcĭ, în definitiv e de cercetat dacă ѫ=[â]n nu va fi existat şi în Macedonia centrală şi nordică prin veacul XIV şi XIII.

1) Cf. Ilie Bărbulescu : *Fonetica alfabet. cirilic* pag. 425

Dar, fără să intrăm maĭ departe în cercetarea acestuĭ *noŭ punct de vedere,* ce ar trebui să ne preocupe în studierea regiunii geografice *de unde* şi a timpuluĭ *de când* ne-aŭ venit în limba română multe din cuvintele slave; din aceste date de pân'aci se vede că multe din acele cuvinte — carĭ subt influenţa teoriilor filologice de pân'acum ne păreaŭ incontestabil din Bulgaria,—pot fi foarte uşor *maĭ ales din Macedonia,* de unde am arătat că pornea marele curent de emigraţie peste Cladova, şi Severin maĭ departe în Muntenia şi Moldova.

Aşa că, multe din elementele lingvistice slave din limba română, putând fi nu atât din regiunea incontestabil bulgară dela răsărit de Iskăr cât din Sârbia şi Macedonia, învederat că acest lucru ne-ar confirma încă odată influenţa preponderantă numită sârbească ĭar nu bulgărească la noĭ între secol. XIV şi XVII.

Dar, influenţa sârbismuluĭ ĭar nu a bulgarismuluĭ în acel timp la noĭ maĭ ne-a lăsat urme chĭar şi în mişcarea culturală a literaturiĭ numită frumoasă. Drept e că încă nu s'a studiat şi nu s'a precizat, în multe, ce e propriŭ bulgăresc şi ce sârbesc în literatura cultă sud-slavă din acele vremĭ; pe icĭ pe colo însă se pot simţi unele indiciĭ de precizare, cel puţin după ordinea cronologică a producţiilor.

Aşa că ast-fel judecând, reese că, între secolele XIV—XVII, literatura cultă bulgară incontestabilă prea puţin ne-a influenţat, pe când cea sârbească destul. Căcĭ, într'adevăr, pe cât se pare, în acel timp se va fi tradus în româneşte din sârbeşte ĭar nu din

bulgărește vestita legendă despre Alexandru Machedon [1]) precum și balada bănățeană despre Novac [2]).

Și, pe lângă acestea, ar maĭ fi de cercetat, dacă nu tot din sârbeasca proprie saŭ din cântecele slave ale Macedonieĭ centrale și nordice se va fi tradus și întru cât-va prefăcut în românește legenda poporană despre meșterul Manole care e de origine grecească. Căcĭ de alt-fel, o mare parte din tonul poezieĭ noastre poporane prezintă o nuanță maĭ mult sârbească și macedoneană de cât proprie bulgară [3]).

Iar despre muzica și danțul nostru poporan pe drept se poate susține acelaș lucru. Se știe, în adevăr, că din bătrânĭ s'a păstrat până astă-zĭ în poporul nostru un joc special numit «sârba». Aceasta ar fi o reminiscență. Apoĭ, d. D.G. Kiriac, profeșor la Conservatorul de muzică și declamație din Bucureștĭ, un distins cunoscător al muziceĭ noastre poporane, îmĭ comunică că : «influența formiĭ de cântec sârbesc asupra celeĭ româneștĭ se vede perfect la cântecele bănățenilor. Și bănățeniĭ, ca și Sârbiĭ, îșĭ termină cântecul în mod vag *pe treapta a doua* a gameĭ, în loc de a-ĭ da un repaos desăvârșit pe tonică, adică pe treapta întâĭ a gamiĭ».

Domnia sa îmĭ dă chĭar ca exemple niște cântece bănățene, carĭ «aŭ un sfârșit de frază muzicală *suspensiv*, *vag*, pe nota *la*». Ast-fel e cântecul bănățean : «Mândra mea de astă-vară, mă roagă s'o

1) Cf. Gaster : *Literatura populară română* p. 7.

2) P A Syrku, în *Izvěstija otděl russk. jaz. i slovesn. imperat. Akademiji nauk* pe a 1902, tom. VII. c. 4, p. 324.

3) Cf. T. Duțescu-Duțu : *Consideratiunĭ critice asupra poesieĭ noastre poporane, Doine*, p. 37.
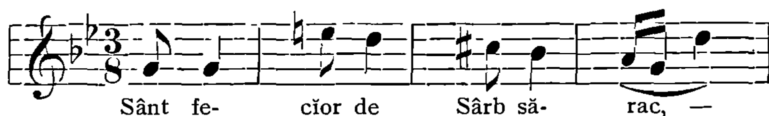
ĭubesc ĭară», care 'şĭ sfârşeşte melodia «supensiv» prin versul: «Peste deal la Nana 'n vale»; saŭ cântecul: «De aicĭ până la mândra — Făcuĭ calea ca oglinda—Haĭ, dorule, haĭ!», care 'şĭ sfârşeşte melodia «suspensiv» cu versul: «Haĭ, haĭ, leliţo, haĭ».
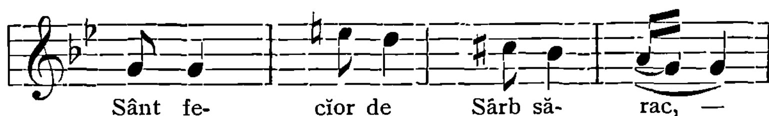
Dar, afară de acestea, carĭ arată resturĭ de influenţă sârbească asupra simţuluĭ muzical al Românilor bănăţenĭ, eŭ am o ast-fel de dovadă şi pentru Principatele noastre. Sunt acum cam cincĭ spre zece anĭ de când, de la un şcolar, camarad de gimnaziŭ, de loc din Moldova, am auzit un cântec în care se şi vorbeşte de Sârbĭ,—râzându-se pe de o parte de limba lor, în o combinare de cuvinte fără de înţeles, ĭar pe de alta râzându-se chĭar de eĭ. Iată cuvintele acestuĭ cântec, în două strofe de câte şapte versurĭ fie-care:
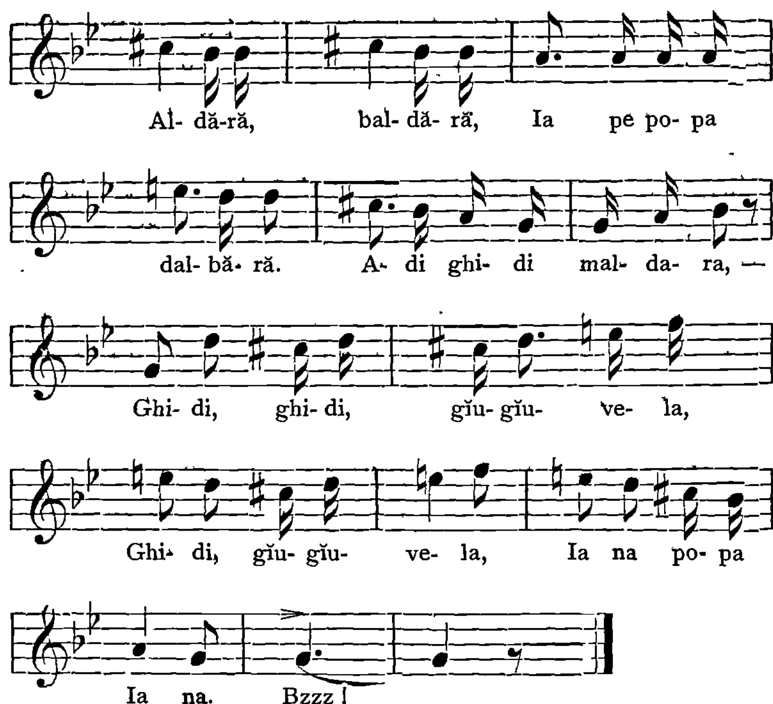
Sânt fecĭor de Sârb sărac (bis) — Àldără, bàldără—
Ia pe popa dàlbără — A di ghidi maldarà—
Ghidi, Ghidi gĭugĭuvèla — Ghidi gĭugĭuvèla—
Iana popa Iana— bzzz!

Şĭ-am mâncat aseară praz (bis),— Aldără, baldără—
Ia pe popa dalbără etc. (ca în strofa 'ntâĭ)

Iată acum şi melodia acestuĭ cântec, pe care d. profesor Kiriac mi l'a fixat în note, după cântarea mea:

Tonul prelung şi la sfârşit gutural al acestuĭ cântec aminteşte neîndoïos muzica sârbească a cimpoïuluĭ.

Şi, în sfârşit, tot ca rest al predomnireĭ sârbismuluĭ ĭar nu a bulgarismuluĭ, s'a păstrat în poporul nostru şi un fel de cĭorbă particulară numită chĭar «sârbuşcă»[1]).

Iar toate aceste resturĭ actuale în limba română, în poesia şi legendele poporane, în danţ, muzică şi vĭaţa casnică a poporuluĭ nostru,—resturĭ carĭ poartă uneorĭ pecetea alte orĭ chĭar numele «sârbesc» ĭar nu bulgăresc—ne dovedesc încă odată maĭ mult că, nu bulgarismul ci sârbismul era predomnitor la noĭ între al XIV şi al XVII veac.

1) Cihac : *Dictionnaire d'Etymologie daco-romane* I. 326.

Incheîere

In dezvoltările de pân'aci am dovedit, cred, în destul de temeînic, că ştiinţa de astă-zî se călăuzeşte după o idee preconcepută greşită, când pretinde că vechile izvoare înţeleg pe Bulgarî atuncî când numesc pe «Sârbî». Din arătările mele—în carî s'a văzut acordul vechilor izvoare istorice cu tradiţia poporană de astă-zî—s'a constatat că atuncî când se pomeneşte de «Sârbî, aceştîa eraŭ în adevăr saŭ din Sârbia saŭ din Macedonia; că eî nu puteaŭ fi, sub nicî un motiv, Bulgarî sub numele «Sârbî» — cum pretinde Mileticî şi alţiî; şi că, decî, eî, atât ceî din Sârbia *cât şi ceî din Macedonia, numindu-se pe atuncî pe sine «Sârbî»*, izvoarele noastre nu făceaŭ de cât să-î numească ast-fel cum chîar eî îşî ziceaŭ sieşî.

Am maî dovedit apoî că ştiinţa de astă-zî e tot atât de greşită şi de aceeaşî idee preconcepută călăuzită, când pretinde că vechile noastre izvoare înţeleg limba bulgară când zic «limba sârbească» celeî slave scrisă la noî. Eŭ am arătat că înşişî Slaviî din Macedonia, de pildă din Cratovo şi Ohrida, numesc «limbă sârbească» pe aceea cu care scriaŭ, chîar în secol. XV, cărţî bisericeştî. Ast-fel că aî noştri, carî stăteaŭ în cele maî strânse legăturî nu numaî cu patriarhia dela Pecî, nu numaî cu centrul cultural de la Cratovo, ci maî ales cu Ohrida,—îî ziceaŭ «sârbească» limbiî slave de la noî, pentru că ea *era sârbeşte pronunţată* şi pentru că *ast-fel o numea* pe ea acea

mare mulţime de Slavĭ, carĭ năpădiseră 'ntre noĭ şi carĭ şi eĭ se numeaŭ pe sine tot «Sârbĭ». De altfel am adus, în potriva ideilor ştiinţeĭ de astă-zĭ, o serie de caractere ale limbiĭ slave a documentelor noastre, din carĭ se vede că ea era nu limba incontestabil bulgară dela răsărit de râul Iskăr, *ci acea din Macedonia* centrală şi de mĭază-noapte.

Iar ca o urmare firească din acestea, am dovedit că ştiinţa de astă-zĭ greşeşte, fireşte fiind condusă de aceeaşĭ idee preconcepută greşită, când crede că: «între secol. XIV—XVII *bulgarismul era predomnitor* la noĭ». Din dovezile mele s'a văzut că numaĭ arătările vechilor izvoare, carĭ vorbesc maĭ numaĭ de Sârbĭ ĭar de Bulgarĭ prea puţin, cuprind adevărul. Miron Costin era foarte bine informat când, în poemul săŭ polon, ne spune, fără să pomenească şi de Bulgarĭ, că, sub descălecătorul Negru Vodă, în orĭce caz în sec. XIV, «cu o repeziciune uĭmitoare, ţărmuriĭ Dunăriĭ se împoporară de Ungurĭ, Saşĭ, *Sârbĭ*», şi că pe atuncĭ Româniĭ aŭ început a-şĭ părăsi vechile lor numĭ romane luând în locul lor numirile «curat sârbeştĭ»: Bogdan, Dragoş, Stan, Vlad etc [1]). Aşa că, decĭ, adevărul e—cum atât de mult am probat—că între secol. XIV—XVII *bulgarismul era foarte puţin reprezintat* în Principatele Române, dar că *sârbismul era predomnitor* în tot acel timp. Iar aceasta, de alt-fel, stă în perfect acord şi cu cercetările nouĭ filologice şi antropo-geografice

1) *Arch. Istorică* I, 1. p. 168, 165. Pentru perioada incontestabil bulgară dintre secol. XII—XIV vezĭ a mea: *Fonetica Alfab. Cirilic în Textele Române p. 15—19.*

ale profesorilor Belicĭ şi Ţviicĭ, carĭ constată *un mare curent de emigraţie* pe atuncĭ nu din Bulgaria ci din Macedonia spre *regiunile Moraveĭ* sârbeştĭ şi *ale Timoculuĭ, pe unde*, precum şi eŭ, ca o confirmare maĭ mult, am arătat că acest curent de Macedonenĭ se va fi întins peste Dunăre prin Oltenia şi maĭ departe în Moldova.

Aşa dar izvoarele vechĭ, tradiţia poporană de astă-zĭ, jocul «sârba», mâncarea «sârbuşca», resturĭ de cuvinte sârbeştĭ în limba română etc. ne arată că aceĭ carĭ ni le aduceaŭ se numeaŭ pe sine «Sârbĭ». Eĭ eraŭ, se pare, foarte mulţĭ din Macedonia.

Dacă ştiinţa de astă-zĭ găseşte în mare parte că acea limbă generală a populaţieĭ slave din Macedonia e bulgărească ĭar nu sârbească, aceasta e o chestie curat filogică care, în definitiv, ar trebui să privească numaĭ filogia ca ştiinţă abstractă; cu toate că chĭar asupra acestuĭ lucru ea nu şĭ-a spus încă ultimu-ĭ cuvânt hotărâtor. Izvoarele noastre însă ne arată că între secol. XIV—XVII aceĭ Slavĭ, carĭ veniseră în Principatele Române şi carĭ împrospătaŭ mereŭ influenţa slavă la noĭ, vorbeaŭ şi scriaŭ o limbă — tot acea macedoneană de astă-zĭ — pe care *eĭ* o numeaŭ sârbească ĭar nu bulgărească, şi că *eĭ pe sine* se numeaŭ *Sârbĭ* ĭar nu Bulgarĭ.

De aceea, dar, ştinţa de astă-zĭ,—în mare parte silindu-se a schimba sensul izvoarelor, cu pretenţia că ele înţeleg pe Bulgarĭ atuncĭ când numesc pe «Sârbĭ», — învederat că nu face alt-ceva de cât caută să acomodeze vechile izvoare la teoriile eĭ une-orĭ inconştient ĭar alte-orĭ intenţionat greşite, în loc ca, din potrivă, să-şĭ scoată teoriile din acele izvoare.

Aceasta nu s'a băgat de seamă nicĭ la noĭ; şi de aceea, sub puterea acelor teoriĭ şi subt influenţa impunătoare a cercurilor ştienţifice streine de unde ne-aŭ venit, inconştient am susţinut cu toţiĭ acele greşelĭ, pe carĭ, de acum, cred că le vom îndepărta din ştiinţa noastră. Aceasta cu atât maĭ mult ni se cere, cu cât în stadiul actual al ştiinţeĭ, nu se poate susţine sine qua non că limba slavă din Macedonia centrală şi de mĭază noapte e bulgărească ĭar nu sârbească.

*
* *

Ast-fel, politica, pe care noĭ o preconizarăm,—de a conlucra cu Sârbiĭ şi în sensul lor ĭar nu cu Bulgariĭ şi în sensul bulgăresc în Macedonia— nu numaĭ că îşĭ găseşte motivarea sa temeĭnică în situaţia prezentă a Regatuluĭ Românieĭ faţă de tendinţele lor; dar această politică îşĭ maĭ are garanţia trăĭnicieĭ şi în faptul că rădăcinile eĭ sunt adânc înfipte în trecutul istoric al strânselor noastre legăturĭ cu Sârbiĭ ĭar nu cu Bulgariĭ din al XVII veac înapoĭ până cel puţin într'al XIV.

Dar tot această politică, prin care va trebui că întrevedem viitorul nostru, ne maĭ învaţă că drumul cel drept în îndrumarea eĭ îl vom urma nu atuncĭ când, ca acum, ne va lumina asupra trebilor balcanice presa din occident. Ea, şi greşelile prejudecăţilor pe carĭ noĭ am încercat aci a le dărâma, ne arată că, spre a şti bine şi limpede ce avem de făcut, va trebui *să cunoaştem noĭ înşine, cât maĭ mulţĭ, limbile sârbă şi bulgară.*

IMPORTANŢA LIMBILOR BULGARA ŞI SARBA

IN UNIVERSITĂŢILE ŞI ŞCOLILE NOASTRE MILITARE

Istoria tuturor vremilor ne 'nvederează, şi nicĭ de cum nu maĭ încape astă-zĭ îndoĭală, că statele şi popoarele trăesc, se măresc şi merg temeĭnic înainte nu numaĭ din câte *ştiŭ* ci *maĭ ales* din priceperea şi îndemânătăcia ce aŭ de a transforma în *energiĭ naţionale* elementele cunoştinţelor lor teoretice, —decĭ maĭ cu seamă din cât ele *pot*.

Aceasta e, de alt-fel, tot aşa de adevărat şi cu fiecare din indivizĭ.

De aceea, fără îndoĭală că, una din cele maĭ fericite şi maĭ rodnice 'n urmărĭ, dintre ideile ce aŭ putut încolţi în timpul din urmă în mintea fruntaşilor învăţământuluĭ nostru public, e de a se începe o mişcare de *îndrumare practică* a acestuĭ învăţământ.

In desvoltarea vieţiĭ noastre publice şi naţionale, e, desigur, şi va fi dătătoare de rezultate traĭnice silinţa de acum a dascălilor noştri de a reorganiza şi transforma catedrele existente din învăţământul universitar, — întinzându-le sfera de acţiune în direcţia

aplicărilor practice; precum şi de a creïa alte catedre nouï, în acelaş scop şi sens; — de a face adică din ele: făuritóre de *energiï naţionale*.

Numaï că, pe cât mie mi se pare, mult maï just şi maï *cuprinzător* s'a înţeles modalitatea acesteï practicizărĭ cu privire la studiul *ştiinţelor aşa numite pozitive* de cât la acel al *literilor*. Şi anume, pe când s'a înţeles bine şi larg aceea *ce e* şi va fi practic în domeniul învăţământuluï ştiinţelor; în acel al literilor însă, pare a se considera încă de numaï teoretic aceea ce, cum vom arăta, e cu totul din domeniul practic. Reorganizarea dar şi reforma spre practicizare a învăţământuluï nostru universitar îmbrăţişază numaï la ştiinţe, dar nu şi la litere, *trebuinţele generale şi felurite* ale statuluï şi poporuluï românesc.

Şi cum aceasta?

Intocmaï ca un individ, şi statul saŭ poporul, spre a'şĭ asigura viaţa şi a o duce maï departe desvoltând'o, trebue să facă nu numaï o lucrare *pozitivă* ci şi una *negativă*; trebue nu numaï să muncească spre a-şĭ produce saŭ procura aceea ce, — fie prin utilizarea la sine acasă, fie prin îmbogăţire din export, — 'ĭ-ar uşura şi desvolta traïul, ci încă să 'şĭ maï întrebuinţeze cunoştinţele şi energia sa *spre neutralizarea saŭ zădărnicirea altor forţe* şi altor tendinţĭ ameninţătoare saŭ protivnice vieţiĭ şi desvoltăriĭ sale individuale. Aceasta e de alt-fel însăşĭ natura; e acel vecĭnic şi stârnitor de propăşire «bellum omnium contra omnes» în care statul, poporul, ca şi individul, de multe orĭ, ajunge în lucrarea-ĭ negativă: «homo homini lupus».

Aceeaşĭ luptă pentru traĭ fireşte că o ducem şi o vom duce şi noĭ Româniĭ în râvna firească de a exista. Lucrarea pozitivă o facem cu tendinţa de a se stăpâni şi utilisa forţele fizico-chimice şi morale ale natureĭ şi altor elemente înconjurătoare saŭ maĭ îndepărtate. Lucrarea negativă însă are şi trebue să aĭbă drept scop cunoaşterea şi neutralizarea saŭ zădărnicirea *tendinţelor izvorâte din ideĭ şi sentimente protivnice desvoltăriĭ noastre unitare ca popor în Stat*; ea are drept ţintă dar: cunoaşterea *sufletuluĭ în acţiune* al celor ce ne-ar putea împedica în mersul nostru înainte, deci cunoaşterea în prima linie a sufletuluĭ vecinilor noştri ceĭ maĭ de aproape. Necunoaşterea şi neutilizarea practică a forţelor fizice şi chimice ale natureĭ fireşte că zăticneşte şi ruinează azĭ mersul înainte al statelor şi popoarelor; dar tot aşa de mare stavilă le poate pune acestora încă necunoaşterea exactă şi temeĭnică a forţelor psihice întrupate în alte state şi alte popoare din prejur.

De aceea, noĭ va trebui că căutăm a utiliza, în mod practic, forţele fizico-chimice dar şi pe cele psihice înconjurătoare; numaĭ din urmărirea acestor două ţinte simultan şi împărechiate vom putea trăi şi merge statornic şi temeĭnic înainte.

Spornică-ĭ, fără îndoială, şi va fi mişcarea începută de a se *lărgi rolul practic* al catedrelor universitare de ştiinţe, prin întemeere de *cursurĭ de aplicaţie* ca acele despre: «studiul petroleuluĭ din punct de vedere geologic, tehnologic şi chimic», despre: «aplicaţiĭ industriale ale electricităţiĭ», saŭ: «parazitologia animală şi vegetală». etc, — cursurĭ

inaugurate în anul şcolar 1904 la Universitatea de la Iaşĭ;

Spornică e, desigur, şi va fi crearea—care se cere la Universitatea din — Bucureştĭ a unor catedre de *aplicaţiunĭ* agricole şi industriale ale chimieĭ;

Căcĭ, prin acestea se crează nouĭ forţe şi energiĭ naţionale cu carĭ, stăpânind şi utilizând natura fiizică înconjurătoare, ne pregătim şi ne asigurăm, maĭ ales din punctul de vedere fizic, o existenţă temeĭnică şi rezistentă în marea luptă pentru traĭ a neamurilor.

Dar atuncĭ, n'ar fi tot acum timpul de a se făuri energiĭ naţionale, carĭ, în lupta pentru traĭ, să ne ajute a ne feri de tendinţele sufletelor şi ale ideilor sociale şi naţionale protivnice celor ale individualităţiĭ noastre?

N'ar fi oare tot aşa de practic, şi tot atât de ocrotitor al intereselor şi vieţiĭ statuluĭ şi neamuluĭ românesc, a se lărgi rolul aplicativ al *catedrelor noastre de la litere* şi încă d'a se crea altele nouĭ,—în acelaş *sens practic* ca al celor de la ştiinţe?

Saŭ, poate, ni se va respunde că practicizarea învăţământuluĭ literilor se şi urmăreşte prin crearea catedreĭ de limba franceză şi a celeĭ de germană.

Da, se tinde de sigur la o aşa practicizare prin acelea; numaĭ că ele nu corespund de cât *în parte* la *nevoile actuale* ale Statuluĭ nostru; fiind-că, *şi maĭ imperios* am avea trebuinţă de altele.

S'a creat, şi bine s'a făcut, catedra de limba franceză. Ea dă şi va da spirituluĭ românesc, prin cunoaşterea limbiĭ şi a mişcăreĭ spirituluĭ francez, acele învăţăturĭ *teoretice* înalte, de carĭ vom avea în tot-

deauna nevoe în vĭaţa noastră culturală. Numaĭ că, nicĭ relaţiile noastre economice şi financiare, precum şi nicĭ cele imediat politice saŭ diplomatice internaţionale nu ne-ar impune, ca absolut indispensabilă, limba franceză. Ea ne e trebuincĭoasă *numaĭ din punctul de vedere teoretic dar nu şi din cel practic;* fiind că, nu cu poporul francez avem noĭ cele maĭ intime şi dese legăturĭ economice; precum şi pentru că, din punctul de vedere al relaţiilor diplomatice internaţionale, Franţa e departe de România care nu urmăreşte şi nicĭ nu poate urmări o politică europeană saŭ mondială ca Rusia.

Suntem pe cale d'a crea şi o catedră de limba germană la Universitatea din Bucureştĭ, şi bine se face. O aşa catedră va înlesni şi intelectualilor noştri, viitorilor conducătorĭ aĭ Ţăriĭ şi vieţiĭ neamuluĭ românesc, cunoaşterea aceleĭ bogate şi severe culturĭ teoretice şi practice a Germanilor. Iar *limba germană ne este şi ne va fi nu numaĭ de un interes teoretic*, ca cea franceză, *ci şi practic;* fiind-că astăzĭ, maĭ toată vĭaţa noastră economică şi financiară e în strânse legăturĭ cu industria, agricultura şi pĭaţa germană saŭ austriacă; ĭar, pe lângă acestea, România e în apropiate legăturĭ diplomatice de imediată vecinătate cu Austro-Ungaria.

Şi totuşĭ, nicĭ chĭar limba germană nu va avea, poate, pentru noĭ în tot-d'auna un aşa mare *interes practic;* căcĭ, faţă cu agitaţiile înteţite ale Maghĭarilor, nu e nevoe de multă pătrundere, spre a se prevedea că nu prea târziŭ e timpul când vom fi vecinĭ *numaĭ cu Ungaria* ĭar nu cu *Austro*-Ungaria.

De aceea, spre a corespunde *necesităților practice* ale vieții Statuluĭ nostru, va trebui de sigur să ne gândim că, România de acum şi din cel maĭ apropiat viitor are nevoe—pentru îndrumarea şi ocrotirea activităţiĭ, a aspirațiilor şi tendinţelor sale şi ale poporuluĭ românesc—d'a cunoaşte şi utiliza nu atât limba şi spiritul frances saŭ german (carĭ însă şi ele ne sunt şi ne vor fi de mare folos), cât limba, spiritul, tendinţele şi aspirațiile statelor şi popoarelor *imediat vecine eĭ :* Maghĭariĭ, Ruşiĭ, Bulgariĭ şi Sârbiĭ.

De aceea, o adevărată şi spornică practicizare a învăţământuluĭ nostru universitar va fi pe lângă lărgirea roluluĭ catedrelor existente de la litere, încă şi: *crearea unor catedre de limba maghĭară şi de cele slave,—nu numaĭ la Bucureştĭ ci în amândouă universitățile.* Iar aceasta nu va fi un lux, cum se socoteşte; fiind-că, chĭar dacă, din punctul de vedere teoretic şi cultural, limbile franceză şi germană ne-ar fi poate destul spre a ne lumina Ţara şi neamul, din acel al desvoltăreĭ vieţiĭ noastre ca Stat însă, în tot-d'auna vom avea în faţă tendinţele naţionale ale Ungarieĭ şi pe acele ale Bulgarilor maĭ ales.

Iar nimic nu ne va fi odată maĭ periculos de cât această cunoaştere superficială şi falsă de astă-zĭ a *mişcăriĭ sufletelor* acelor vecinĭ *imediațĭ* aĭ noştri. De această superficialitate va trebui să căutăm a ne feri, practicizând în acest sens cultura şi învăţământul nostru, de nu voim a cădea în pericolul Franţeĭ faţă de imediaţiĭ săĭ vecinĭ Germaniĭ la 1870.

La noĭ dar, Stat înconjurat numaĭ de Slavĭ şi Ma-

ghĭarĭ, nu e şi nu poate fi un lux, ci din contră: strictul necesar, — crearea unor catedre de limba maghĭară şi maĭ ales de limbele slave viĭ. Zicem: maĭ ales limbele slave, pentru că vĭaţa sufletească a imediaţilor vecinĭ, Maghiariĭ, ne poate oare-cum fi cunoscută maĭ de aproape prin fraţiĭ Românĭ din regatul unguresc şi împărtăşită de eĭ şi nouă corect şi reală în cărţile şi ziarele lor. Dar cu vĭaţa sufletească a Slavilor lucrul e mult maĭ greŭ; pe aceasta maĭ că nu o cunoaştem de cât din cărţile şi ziarele franceze şi germane. Şi ce mare lipsă ne e aceasta! Căcĭ, fie parizienele *Le Temps, L'Européen* saŭ *Le Figaro*, fie germanele *Die Zeit*, *Berliner* saŭ *Wiener Tageblatt*, saŭ cărţĭ şi broşurĭ ca a luĭ Weigand: *Die nationalen Bestrebungen der Balcanvölker,* de carĭ am pomenit (s. ex. p. 51,60) etc.,—şi unele şi cele-l'alte urmăresc mişcarea sufletuluĭ bulgar, rus saŭ sârb *numaĭ din punctul de vedere al intereselor lor* economice saŭ de politică generală europeană; şi unele şi cele-l'alte, tocmaĭ din pricina propriilor lor interese naţionale, saŭ nu vorbesc de ceea ce nu le interesează, saŭ, de multe orĭ, când vorbesc de ceva da la aceĭ Slavĭ, tot pentru interesele lor nu spun curatul adevăr, saŭ, de multe orĭ, ne vorbesc de lucrurĭ şi fapte pe carĭ nu le cunosc îndestul.

Şi a cunoaşte noĭ acestea, exact, nu e desigur un lux; fiind-că ele interesează chĭar devoltarea şi trăĭnicia noastră viitoare ca Stat; ele ne întăresc puterile în lupta negativă de care am vorbit a individualităţiĭ noastre pentru existenţă.

Când va fi dar şi la noĭ, în clasa cultă şi câr-

muitoare a intereselor marĭ şi micĭ ale Ţăriĭ, oamenĭ *maĭ mulţi* carĭ să ştie din *însăşĭ mişcarea literară slavă*—din cărţĭ şi reviste slave—ce gândesc şi simt de ex. Sârbiĭ şi Bulgariĭ, ca unitate naţională şi Stat, atuncĭ fireşte că nu se vor propovădui saŭ cel puţin nu se vor maĭ putea întinde ca acum în publicul românesc ideĭ falşe ca : stabilirea uneĭ uniunĭ vamale între România, Bulgaria şi Serbia 'mpotriva Germanilor. Şi, o asemenea idee nu ar maĭ munci în zadar unele minţĭ, fiind-că, atuncĭ, absurditatea eĭ se va vedea nu numaĭ din pricină că toate aceste treĭ state maĭ că n'aŭ nicĭ o industrie, dar încă şi pentru că s'ar putea şti, din întreaga mişcare a spiritelor bulgare şi sârbe, că ele (cf. p. 70) *având idealurĭ naţionale cu totul opuse*, nu se vor putea uni încă multă vreme nicĭ într'un chip. Precum, tot cunoaşterea sufletuluĭ lor, — dar nu din cărţile şi ziarele streine saŭ tendenţioase, ci din acele propriĭ sârbe şi bulgare, — ar arăta că nu ne putem teme, încă multă vreme, de o unire personală a Bulgarieĭ cu Sârbia (p. 73); fiind-că, idealele lor sunt opuse. Iar cunoaşterea exactă a acestor lucrurĭ va da minţilor agere şi pătrunzătoare în intuiţiĭ putinţa d'a stabili juste raporturĭ între alte multe fapte, şi de a ne călăuzi pe calea cea prielnică desvoltăriĭ noastre viitoare (p. 74). Şi ĭară, cunoaşterea sufletuluĭ bulgar, nu din ziarele streine saŭ cărţĭ tendenţioase ci *chĭar din scrierile luĭ naţionale*, ne va arăta că ne va fi periculos de a maĭ crede că numaĭ conducătoriĭ comitetelor macedonene urăsc România, progresele eĭ şi râvnesc la Dobrogea noastră.

Marele rol practic, ce l-ar avea pentru noĭ cunoaşterea sufletuluĭ vecinilor noştri Slavĭ de peste Dunăre din însăşĭ manifestarea lor literară şi educativă în chĭar *limbile lor sârbă şi bulgară*, — acest mare rol practic l-am pus în destul în evidenţă când am arătat că presa occidentală, ca şi acea broşură: «Die national. Bestreb. der Balcanvölker» ne-aŭ insinuat ideĭ false despre pricinele luptelor dintre Sârbĭ şi Bulgarĭ în Macedonia (p. 13, 53). Căcĭ, cunoaşterea, *din chĭar scrierile sârbe,* că năzuinţele lor în această provincie aŭ drept temelie: eşirea la Mare, decĭ nevoĭa de *existenţă* naţională şi politică, ne arată nouă calea pe care ar trebui să o urmăm — acum neexpuşĭ de a maĭ greşi — în Macedonia.

Deja şi numaĭ aceasta ne arată că limbile sârbă şi bulgară, carĭ ar trebui cunoscute de cât maĭ mulţĭ dintre intelectualiĭ noştri, nu sunt pentru noĭ de mică însemnătate şi nicĭ de vre-un interes numaĭ teoretic. Iar marea lor importanţă practică de a fi cunoscute de cât maĭ mulţĭ se vede încă şi din modul cum sunt înţelese şi simţite raporturile noastre cu Bulgariĭ.

Marele nostru Hasdeŭ, într'o conferinţă: «Prietinĭ cu voe saŭ fără voe», (publicată nu de mult în revista «Literatură şi artă Română» anul V p. 69), ne spunea că duşmanĭ aĭ Românieĭ şi stăpânireĭ eĭ în Dobrogea nu ar fi de cât numaĭ ceĭ câţĭ-va conducătorĭ aĭ comitetelor macedonene, instrumente ale politiceĭ moscovite, dar că ceĭ l'alţĭ Bulgarĭ, mulţimea cultă şi necultă a acestuĭ popor, ne ĭubesc şi nu gândesc la nimic păgubitor nouă. Şi, aceĭaşĭ credinţă o maĭ vedem propovăduită nu numaĭ de alţiĭ

de la noĭ (ca de ex. Z. Arbore: Boris Sarafof şi Macedonia), ci încă de ziare răspândite la Armâniĭ din Pind şi Macedonia, ca «Românul de la Pind». Propovăduirĭ de acestea chĭar aŭ determinat la Armânĭ un sentiment de conlucrare a lor cu Bulgariĭ (p. 77), sentiment pe care, în vara trecută, l'am văzut de atâtea orĭ pus în practică de ceĭ d'întâĭ în revoluţionarele năzuinţĭ ale celor din urmă faţă de Turcĭ în Macedonia.

Dar aşa părerĭ greşite despre tendinţele Bulgarilor faţă de noĭ ni le-aŭ insinuat, fără îndoială, pe de-o parte vremile de entusiasm ale reînviereĭ lor de la începutul celuĭ al XIX veac, dar pe de alta maĭ ales iscusinţa cu care eĭ s'aŭ priceput, prin interviewurĭ şi *presa occidentală* (p. 69) a se face crezuţĭ. Căcĭ de fapt, noĭ am dovedit maĭ sus, *din chĭar scrierile bulgare*, că *toţĭ conducătoriĭ* lor din toate partidele, ĭar nu numaĭ ceĭ aĭ comitetelor macedonene, urmăresc sistematic printr'un întreg *sistem de educaţie civilă şi militară*—atât în Universitate şi şcolile militare cât şi în cele secundare şi primare — spre a înrădăcina în sufletele tineriĭ generaţiĭ bulgare idealul: «de a lua maĭ întâĭ Macedonia, folosindu-se de agitaţiile Armânilor de acolo, şi apoĭ de a smulge şi Dobrogea, atacând chĭar inima Românieĭ» (p. 76—77).

Toate acestea însă nu se văd nică-erĭ date nouă pe faţă, nicĭ în pomenita: «Die nationalen Bestrebungen der Balcanvölker» nicĭ în cele-lalte publicaţiĭ saŭ ziare occidentale, de unde şi noĭ ne instruim de regulă; ci le-am descoperit numaĭ în *scrie-*

rile bulgare, ca «Makedonia» de Kănciov; «Geografia militară a Bulgariei» de locot.-colonel Kantargieff, «Sbornicul» editat în Sofia de «Bălgarsko Knižovno Družestvo», saŭ în ziare ca «Večerna Pošta, Narodno Stopanstvo» etc.

Dar acestea ne arată tocmaĭ marele rol practic al cunoaşteriĭ limbiĭ bulgare *de cât maĭ mulţĭ* din conducătoriĭ noştri *atât de la centru cât şi din Dobrogea şi Macedonia.* Rolul eĭ se vede aicĭ cu atât maĭ însemnat, cu cât credinţe greşite ca acea, ne putând fi controlate şi de alţiĭ, din pricina necunoaşteriĭ limbiĭ bulgare, sunt în stare să determine chĭar curente (ca acel în «Românul de la Pind»), — curente în acel sens adormitor spre paguba viitoruluĭ Ţăreĭ noastre. Pe când, atuncĭ când şi alţiĭ vor fi în stare să citească publicaţiile bulgare, de sigur că ast-fel de curente nu se vor maĭ putea înjgheba nicĭ la Armâniĭ din Macedonia şi nicĭ în Regatul nostru.

Şi încă, multe ast-fel de fapte, *precum şi de altă natură,* de carĭ adese-orĭ vor atârna existenţa şi propăşirea statuluĭ şi a poporuluĭ românesc, s'ar maĭ desvăluí intelectualilor şi conducătorilor vieţiĭ noastre naţionale, când ar putea citi mişcarea sufletuluĭ sârb şi bulgar, ba şi rus, în chĭar limbile acestea.

Unde maĭ punem şi aceea că, cunoaşterea acestor limbĭ slave ne-ar fi folositoare şi indispensabilă nu numaĭ pentru întărirea şi îndrumarea imperioaseĭ acţiunĭ negative a noastră, dar încă şi pentru cea pozitivă, adică teoretică şi culturală a spirituluĭ românesc. Căcĭ, în adevăr, aceĭ ce cunosc mişcarea intelectuală rusă de astă-ḑí, nu pot să nu recunoască

că ea merge cu paşĭ uriaşĭ înainte,—atât în domeniul variat al literilor, cât şi în cel al ştiinţelor pozitive. Cât pentru Bulgarĭ şi Sârbĭ,—chĭar dacă la dânşiĭ nu e tot ast-fel,—totuşĭ, în domeniul simpleĭ culturĭ şi al activităţiĭ pozitive a noastre, am avea şi noĭ une-orĭ de învăţat de la mişcarea lor intelectuală.

Iar aceste însemnate consideraţiĭ ne arată — celor ce nu avem ideĭ preconcepute şi întemeĭate pe o veche tradiţie de acum încolo păgubitoare, — că *cunoaşterea maĭ ales a limbilor slave vecine bulgara şi sârba e pentru noĭ nu un lux, nu de un interes teoretic, ci o necesitate cu totul practică.*

Nu numaĭ ceĭ conducătorĭ din Ţară, dar şi ceĭ trimişĭ în Dobrogea şi Macedonia nu vor putea nicĭ odată îngriji bine de Regat şi de acelea numaĭ din rapoartele consulare saŭ ale legaţiunilor noastre; o condiţie sine qua non ar trebui să le fie tuturor: cunoaşterea directă—prin limbile bulgară şi sârbă—a sufletuluĭ bulgar şi sârb în acţiune. Adevărul acesta s'a văzut în destul din nouile fapte pe carĭ eŭ le-am descoperit în această lucrare.

Numaĭ în aşa fel am conduce rodnic activitatea noastră negativă.

Franţa din 1870 — care avea miliarde, o industrie strălucită cu agricultură întinsă şi sistematică, precum şi o armată puternică şi vitează, dar care în măreţia eĭ trufaşe nu se străduise din vreme să cunoască şi să neutralizeze sufletul german în a sa expansivă acţiune, — ne stă pildă de cea ce trebue să facem noĭ cât maĭ în grabă faţă de tendinţele sufleteştĭ ale vecinilor. Păţania eĭ ne arată că pre-

cum unuĭ individ numaĭ acţiunea-ĭ pozitivă nu 'ĭ e o destulă garanţie şi putere spre a merge înainte, ci pe lângă aceasta 'ĭ maĭ trebue şi o energie de acţiune negativă, cu care, *încă din vreme şi mereŭ,* să tot neutraliseze tendinţele altor individualităţĭ, carĭ tot spre a trăi şi a se satisface pe sine, ţintesc să rupă din al luĭ ; păţania Franţeĭ, zic, ne arată că noĭ, Statul şi poporul românesc, am greşi de am neglija şi acea *acţiune negativă, saŭ de am lăsa-o numaĭ pe mâna unuĭ saŭ doĭ conducătorĭ aĭ politiceĭ noastre externe*; acţiunea negativă *nu e numaĭ o chestiune de politică externă, ci de vĭaţă generală.*

De aceea, evident că, în îndrumarea practică pe care am început a o da învăţământuluĭ nostru universitar, nu e destul a ne mărgini la ea numaĭ faţă de ştiinţele pozitive, ci, rezultatele ne vor fi cu adevărat traĭnice şi roditoare numaĭ când o vom întinde şi în special asupra limbilor slave de-o-cam-dată.

De aceea, cred că extinderea roluluĭ practic — de învăţare a limbilor slave viĭ din jurul nostru : bulgară, sârbă şi rusă—se impune, dacă nu s'o fi făcând chĭar, universităţiĭ de la Bucureştĭ, unde există o catedră de slavoneşte. Dar pe lângă aceasta, şi universităţiĭ de la Iaşĭ i se impune ca, deodată cu îndrumarea practică pe care a început a o da ştiinţelor pozitive, să caute a da acelaşĭ spirit practic şi tendinţă folositoare şi întăritoare Ţăriĭ şi neamuluĭ—prin învăţarea într'însa a acelor limbĭ slave.

Dar, s'ar zice poate, că şi prea greŭ şi prea mult ar fi pentru minţĭ să se apuce a învăţa de odată limbile tuturor vecinilor Slavĭ : Ruşĭ, Bulgarĭ, Sârbĭ.

Nu, nu e de loc nevoe să se învețe 'n special fiecare. Cel ce s'a îndeletnicit cu aceste limbĭ are de sigur experiența că, dacă pe una din ele o știĭ, absolut nicĭ o greutate nu întâmpinĭ spre a citi și a înțelege pe cele-lalte. De aceea, un profesor care ar preda studenților limba moartă așa numită paleoslavă, pentru nevoile maĭ ales teoretice ale istorieĭ vechĭ și filologieĭ române, ar putea de-ocamdată tot dânsul sá predea și pe una din cele pomenite două saŭ treĭ limbĭ slave viĭ.

Cu chipul acesta s'ar umplea, în special la Iașĭ, o mare lipsă științifico-teoretică, care, din pricina necunoașteriĭ limbeĭ paleoslave, se simte în destul la tineriĭ profesorĭ secundarĭ de acolo, când depun examenele de capacitate ; ĭar pe de altă parte se va pregăti și o generație care ar ști *cum* să conducă acea acțiune negativă a statuluĭ și poporuluĭ românesc, în lupta-ĭ firească de existență față de Bulgarĭ în Dobrogea ba chĭar și Macedonia, precum și față de ceĭ-lalțĭ Slavĭ vecinĭ în alte părțĭ.

Și cred că aceasta ar fi în interesul imediat al existențeĭ noastre a se face cât maĭ în grabă, și în special la Iașĭ, pe de-o-parte fiind-că în universitatea de la Bucureștĭ se află deja de 12 anĭ o catedră folositoare de slavistică ; ĭar pe de alta, pentru că numaĭ o lărgire în acest sens a învățământuluĭ literilor ar da o *completă* desvoltare și întărire *energieĭ* noastre naționale.

Ba am convingerea că, tocmaĭ de aceea, nicĭ din școlile noastre militare de ofițerĭ n'ar maĭ fi bine să lipsească învățarea limbilor bulgară și sârbă...

Căcĭ, natural, şi statele, ca şi popoarele saŭ indivizií, trăesc şi merg spornic înainte, după priceperea ce o aŭ de a ordona şi îndruma împărechind activitatea pozitivă şi negativă a forţelor lor; trăesc dar şi se măresc *nu numaĭ din cât ştiŭ* ci maĭ ales *din cât pot—în toate direcţiile ĭar nu numaĭ într'una*.

CUPRINSUL